

UNIV. BIBLIOTHECA
* 1910 *
HELSINGFORS

MATKAKERTOMUKSIA

KARJALAN KANKAHILTA

KERTONUT

SAMULI PAULAHARJU

(ERIPAINOS AIKAKAUSKIRJASTA „SUOMESTA“)

HELSINKI 1908,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

MATKAKERTOMUKSIA

KARJALAN KANKAHILTA

KERTONUT

SAMULI PAULAHARJU

HELSINKI 1908,
SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

HELSINKI 1908.

SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ.

HELSINKI 1908.

HELSINKI 1908.
SUOMAL. KIRJALL. SEURAN KIRJAPAINON OSAKEYHTIÖ.

I. Muistelmia matkalta Aunuksessa v. 1900.

Lusmaan.

On edessämme seitsenvirstaisen Pankajärven soutaminen.

Lähdemme saattomiestä tiedustelemaan. Tapaamme kolme miestä venettä rantaan vetämässä, ovat juuri kalalta tulleet. Eivät halua lähteä saattamaan eivätkä uskallakaan pienoisella veneellään yrittää tuimaan tuuleen. — Tulee rantaa kohden toinen vene. Siinä ukko ja akka istuvat. Pyydämme taas saattomiestä. Ei halua ukko lähteä, akka lähteköön, jos tahtoo. No lähtee akka, kun menomatkan lupaamme itse soutaa.

Kaunis järvi, karjalainen salojärvi on Pankajärvi. Siinä monet sievoset selät, siinä pitkät metsäiset niemekkeet, siinä kaislaiset rannat. Kaunis olisi se poutapäivänä nähdä, hauska on nytkin kun myrsky myllertää.

Pääsemme Kalliolahen torppaan vastaisella rannalla. Matala on maja ja kovin kurjannäköinen. Asumus on puoli-pimeä, sillä akkunat ovat kovin pienet ja päreillä paikatut. Lattia on hatara, suuret, nyrkinmentävät raot ammottavat palkkien välillä. Saamme varoen astua, ettemme lattian alle luikahtaisi. Mutta töllin lapset ne vaan siinä juosta pulittavat toisiaan ajellen, eivätkä jalkaansa taita.

Tasaista maata myöten kulettaa meitä tie, jota aikoinaan näyttää hevosella ajetun. Viepä se väliin meidät suolekin ja saamme ensikerran nähdä ja kokea Karjalan poikki-

telaisia siltoja. Hauska niitä onkin kapsutella, polkea muutteeksi keskijalkapohjalla pyöreitä telasia.

Vähitellen käy tie kapeammaksi. Entiset rattaanjälet katoavat, puut tunkevat lähemmäksi toisiaan ja tie käy kapeaksi karjapoluksi. Maakin käy epätasaiseksi. Tulee vaaroja, kallioita, soita ja notkoja. Viimein rupeaa polku kulettamaan meitä lehtoisille vaaroille, lepikköisille aholoille sekä kaskimaiden viertehille.

Ja sitten äkkiä erään vaaran laelle päästyämme laajenee näköala. Vaarat ovat siirtyneet tuonemmaksi ja edesämme on syvä laakso, järvi laakson pohjalla, järven ympärillä taloloita siellä täällä. Olemme Ruunaan kylässä.

Hauska on talo, Reittulan talo, jossa hetkisen levähämme. Toisellinen on tupa kuin Kalliolahen pimeä pirtti, on siisti ja valoisa. Lattialle, sivuseinän puolelle on pehmeitä, tuoreita, hyvältätuoksuvia koivunlehtiä levitelty. Hauska on siinä kellellä ja juoda puheliaan emännän keittämää kahvia.

Kuusi virstaa on Ruunaasta Aittokosken autiolle mökille rajalla, kolme virstaa Polvijärveä ja kolme maata.

Synkän korven sydämessä on Aittokosken mökki, kankana asutuilta aloilta, yksinään kyhjöttää kosken rannalla kuunnellen sen ikuista kohinaa. Mahtava on koski ja voimakas. Voisipa se monet myllyt pyörittää, voisi suuret tehtaatkin työhön saattaa. Mutta kukapa tänne kävisi! Silloin tällöin vain joku salon asukas tulee kosken karjaa pyytämään sekä pihamaan pitkää ruohokkoa niittämään. Nytkin näkyy mökin porstuassa olevan kopassa tuoreita kaloja ja tuvassa heiniä kuivamassa, mutta minne lie työntekijä kadonnut. — Ennen kyllä lie piilopirtissä ollut oma asukkaansa, joka on ympärille peltoakin hiukan perannut, pienoiset saunat, navetat rakentanut, mutta minne lie sitten joutunut. Nurmikoksi on pelto jäänyt, rakennukset ränsistyneet.

Ja tästä se vasta taival alkaakin. Tulee soita ja märkiä maita, tulee kuusikkoisia korpia, notkoisia noroja, riikeitä ryteiköitä, vaaroja, kankaita ja kallioita. Pahainen

on polku, kaita karjankäytävä vain, ja kaikkialla se kier-telee ja koukistelee. Väliin se meidät sakeaan näreikköön upottaa, väliin korkealle vaaralle kohottaa ja taas alas nak-kaa ja kulettaa suurelle suolle sekä vie pyöreää heiluvaa telaa tai kaatunutta kuusenrunkoa myöten lorisevan metsä-puron ylitse. Ei ole soissa enää poikkitelaisia siltoja, liuk-kaita portaita vain, toisinaan ei niitäkään, ja silloin sotke vetelää suota, jos aijot yli mennä. Usein luiskahtaa jalka portaaltakin, vajoaa suohon ja mutainen vesi täyttää la-pikkaan.

Ja niin synkkää saloa! Suuria rääsyisiä ovat suot, koskemattomia maailman alusta asti, kasvattaen kanervik-koa ja lakanlehteä, kurjaa mäntyä ja kituista kuusta Mah-tavat, ikuiset hongat taas humisevat jylhästi kankailla ja hämärissä korvissa naavaiset satavuotiset kuuset kolkosti kohisevat.

Siinä edessämme ensimmäinen Venäjän-karjalainen kylä lahden takana, niemen käressä vaaran liepeellä illan hä-märissä hiljaisena häämöttää.

Kylässä nukutaan jo. Ei kuulu muuta kuin karjan-kellon tuttua kotoista kilkatusta.

Astumme pirttiin. Siellä talonväki lattialla heinäin ja riepujen päällä nukkumassa lojuu kylki kylessä kiinni. Istu-maan kohouvat ja outoja tulijoita kummissaan katselevat, mutta sentään tervetulleiksi toivottavat.

Käymme peremmäksi, tavarat penkille asetamme. Pirtti on puolipimeä. Aijon ovenpuoliseen peränurkkaan penkille asettaa valokuvausjalustan pystyyn. Siellä joku esine rä-mähtää. Kopeloin, mikä siellä . . . Ahs, silloin muistan, että vieras maa, vieras uskonto. Sukkelaan takaisin ve-täydyn.

Hyväntahtoinen isäntä, nuorenpuoleinen reipas parta-niekka karjalaisukko, joka meidät sisäänkin saattoi, kulet-taa meidät toiseen, kolmanteen huoneeseen ja sinne uudin-sänkyyn makuusijan laittaa.

Ja nyt olemme vieraalla maalla ja — vieraanko kansan keskuudessa? Ei! Oma äidinkieltämme talonväki haastaa.

Mutta on sentään outoakin talossa. On jokaisen asuttavan huoneen peränurkassa outo kuva, kullatuissa kehyksissä pälyilee ja näyttää koko talon henkeä hallitsevan.

Vaan sittekin on kansa omaa kansaamme, ja turvallisina nukumme ensimmäisen yömmе karjalaistalossa.

Kiimaanvaara.

Kiimaanvaara on isonlainen kylä. Talot ovat kahdessa osassa, kahden pienoisen vaaran nyppylällä nököttävät. Län-tisen, isomman vaaran laella on isompi kylän osa, siellä myöskin on kylän tsassovna, matala nelisnurkkainen, pyöreistä hirsistä kyhätty latomainen hökkeli erään kujan nurkkauksessa. Itäisellä vaaralla on pienempi kylä. Talot tällä vaaralla ovat enemmän sokin sokin. Länsivaaralla ne ovat asettuneet vieretysten ja kääntäneet koristellun 3- t. 5-ikkunaisen päätynsä tielle käsin. Joku talo on kyllä täälläkin asettunut erikseen takapuolelle varaväeksi.

Onpa Kiimaanvaarassa koulukin. Isommassa kylässä sillä on talonsa, samanlainen harmaja, pyöreistä hirsistä salvettu, pieni-ikkunainen rakennus kuin muutkin kylän talot. Pientenlastenkoulu se vain on. „Kirjaa malttamaan“, kirjoittamaan ja laskemaan kuulutaan opetettavan, kaikki tietysti venäjäksi. Saavathan siellä salon lapset oppia ja tietoja — miten paljon saanevat. Kuinka ahkerasti muuten siellä käyvät, ei tullut kysytyksi. Kuuluihan käyvän m. m. poikanen Pieningänkylästäkin, 40 virstan päästä tiettömän salojen takaa. Eikä hän joka ilta kotiinsa käyne.

Tie leveä, hyvä tie, oikein „postavoi doroga“, jota myöten Repolasta tulimme, kulkee edelleen Kiimaanvaarasta Lentieraa ja Himolaa kohden. Lentiera kuuluu olevan 30 virstan päässä Kiimaanvaarasta. Siellä kuuluu juuri olevan suuri juhla, praasniekan vietto. Menee sinne rahvasta Kii-

maanvaarasta ja muistakin kylistä Kiimaanvaaran kautta matkustaa. Toiset menevät jalkapatikassa, toiset taas „hevosel ja telegäl“ ajavat. Hauskannäköistä on Karjalan kansa praasniekka-tamineissaan. Miehet koreilevat karvalakeissa ja karttuunipaidoissa, paidat useimmilla housujen päälle vedettynä. Pitkävarsisaappaat ovat jalassa, jotkut myös virsuissa tallustavat. Naiset taas ovat mitä koreimman kirjavissa karttuunivaatteissa.

Tapaamme Kiimaanvaarassa vanhan muijan, Malanje Seppäsen, joka vielä „malttaa“ runoja ja loitsujakin taitaa lasketella. Hän istuu pöytäme luona silmät ummessa nyökköittäen ja laulaa yksitoikkoisella sävelellä Väinämöisestä ja Joukahaisesta, veisailee häävirsiä ja itkujakin. Omituista on kuulla vanhoja runoja laulettavan vanhan akan vapisevalla äänellä. On vain niin paljon outoja sanoja, ettemme kaikkea tajua.

Kiimaanvaarassa myös saamme tutustua muutamiin karjalaisiin ruokalajeihin. Siellä jamssikan pyylevä ruskettunut tyttö meille kalakukkoa pöytään kantaa ja rokkaa tuo sekä rahkamaitoa riennättää — kysäseepä, saisiko olla sultshinoita. Saahan tietysti. Ja hauskoja syötäviä ovat sultshinat: vellillä voideltuja, paperin paksuisia taikinal Levyjä kokoonkierrettyinä, ja hupaista on niitä syödäkin. Puraisee niin velli välistä tirskahtaa. Mukavaa on myös rokkakin. Märkää lientä, jossa on kalaa keitetty, suolaa sekaan hiukan heitetty ja lisänä se rasva, mikä kaloista keitetäissä on liuvennut. Rahkamaito on maitoa, jossa on paksuja piimäkokkareita. Uunissa kuuluvat sitä laittavan. — Voi on kovin suolaista. Satuimmepä näkemään, mitenkä jamsikan tyttö sitä „kirnusi“. Saviruukussa puupalikalla kermaa vatkasi siksi kunnes sai sen voille. Sitte voin paljain kourin kokoon vanutti.

Pienoinen on Kiimaanvaaran kalmismaa. Kymmenkunta patsasta siellä vain seisoo, muutamat niistä uuden aikaisia, maalattuja venäläisiä vinoristejä. Kylällä kuuluu muuten olevankin uusi hautausmaa toisessa paikassa, mutta sinne ei ole vielä „pandu ei ni kedä“.

Salolla.

Ken tahtoo nähdä oikein saloista saloa, kulkea kymmenin virstoin pilvenkorkeisten ikihonkain siimeksessä ja katsella kansan elämää tällaisen salon helmoissa, hän matkatoon rajan taakse Venäjän Karjalaan. Siellä sitä vasta tuntee salolla olevansa sekä metsiä matkaillessaan että salolaisen savupirtissä levätessään.

Jos et pelkää vaivoja, joita tällaisilla matkoilla saa yltäkyllin kokea, jos olet karaistu helteessä hikoilemista, sateessa kastumista, uupumista, väsymistä, jopa joskus janoa ja nälkääkin vastaan, niin lähdeppä kanssani matkaamaan rajantakaisille saloille.

Lähdemme Kiimaanvaaran kylästä astumaan Pienin-gänkylän kautta Honkaniemeen. Ne muut taipaleet, mitä tähän asti olemme katkaisseet, eivät vielä oikein ole saloja suurien salojen rinnalla, vaikka eivät nekään lasten leikki-lehtoja ole. Mutta tässä saamme potkaista 90 virstaa mitä synkintä taivalta. Neljäkymmentä virstaa kuuluu Pieninkään olevan ja siitä viisikymmentä Honkaniemeen. Otamme Kiimaanvaarasta saattomiehen, annamme osan tavaroista hänen kannettavakseen, osan kannamme itse ja niin lähdemme matkaan.

Ensiksi on meillä kulettavana viisivirstainen Karkiejärvi. Saattomies soutaa ja me perässä meloen häntä autamme. Sattuu olemaan tuima tuuli, joka vihaisena sivulta päin kimppuumme syöksähtelee ja Karkiejärvi, vaikkei senkään suurempi ole, on oikein karkialla päällä. Kohisten kulkevat sen lakkapää laineet. Toisinaan tulevat ne pienempinä hyökyinä purttamme puistelemaan, mutta toisinaan taas aika isoinakin venkaleina vierivät viskaten vettä veneeseemme ja päällemme räiskyttäen.

Ei mitään hätää sentään ole. Lieksärvellä jos tällaisessa tuulessa oltaisiin, jo pian veneen nurin viskaisi, selettää oppaamme. Siellä ne käyvät ristilaineet, mutta tällä järvellä ne kaikki suoraan kulkevat.

Selältä pujottelemme kapean salmen kautta pienoiseen lahteen. Salmi on niin matala, että veneemme tarttuu pohjaan eikä lähde airoilla työntäenkään. Opas hyppää järveen, työntää perästä ja vene pääsee irti. Kastuivathan siinä karjalaismiehen karkeat hurstipöksyt polviin saakka, ja jalkineisiinkin vettä meni. Mutta pianhan housut kuivuvat, ja jalkineista vesi tuli yhtä väleen pois kuin se sisäänkin meni. Miehen jalassa näet vaan vaaterievut ja harvat virsut ovat. Mainiot jalkineet vetisillä matkoilla. Lahden perästä sukeltaudutaan pienoista jokea myöten tiheään koivuviitikkoon. Jonkun aikaa piileskellään siellä lehtojen ja pensaiden suojassa koukerrellen mutkikasta jokea myöten. Viimein vetäistään vene koivun alle rannan ruohostoon ja lähdetään taas reppu selässä tallustamaan.

Ja nyt se on edessämme salo, salo sellainen, jota emme koskaan ennen ole kulkeneet. Neljäkymmentä Pieninkään, viisikymmentä Honkaniemeen . . . On, on siinä taivalta, saa siinä tallukas toisenkin kerran kenttää polkaista.

Tasaista on maa Kiimaanvaaran ja Pieningän välillä. Ei ole vaaroja, ei vuoria, sileitä kankaita vaan ja jyliä, kosteita korpia ja vetisiä soita ja rääsyisiä rämeitä. Ja niitä metsiä, mitkä täällä kasvavat! Emme mokomia ennen ole nähneet . . . Kumisevana pylvässalina kohoaa kankaiden hongisto, lakkapäät latvoillaan taivasta tavoitellen. Synkissä korvissa taas satavuotiaat kuuset seisovat paksuina ja pelottavan pitkinä. Hiljainen, salaperäinen hämäryys vallitsee hongistossa. Kolkko, äänetön synkkyys huokuu tummasta, kosteasta kuusikkokorvesta. Painostavalta tuntuu siellä kulkiessa, alakuloiseksi käy mieli ja jutut loppuvat . . . Mutta hongikossa nousee jalka niin kepeästi ja alakuloisuuskin poistuu. Kuiva kangas kumahtelee tahdiksi, ja ikuiset hongat humisevat hiljaista säveltään.

Kenpä se omistaa nämä mahtavat metsät? Eipä hänellä taida puun puutetta olla, eikä tarvettakaan näytä olevan, ainakin, mitä näistä saloista voi päättää. Rauhassa saavat täällä puut kasvaa, vanhettua, tulla ikälopuksi ja lahonneina keikahtaa kumoon. Ja paljon niitä onkin maassa,

kaatuneita vanhuksia, sortuneita nuoriakin. Joukottain niitä kellettä kankaalla, joukottain korvessakin kyhjöttää. Mikä on juurineen sortunut, mikä taas tyveltään poikki rätkähäntänyt, jättäen terävät säleet kantoon töröttämään, mikä suorastaan, kaatumatta paikalleen lahonnut. Ja suuri on pystyyn kuivaneittenkin luku. On täällä kelohonkia, on huuhkaimen huhuntapuita. Muutamat niistä ovat kuin julman suuria jättiläisvitsaksia, tyvestä latvaan ja jokaisen oksankin latvaan hirveän kieroiksi kierrettyinä.

Kelpaa näillä saloilla metsäneläinten oleskella. On suota suden juosta, on kangasta karhun samota, on hiekkaisia kumpuja ketun kaapia ja mäyrän kaivella, on puroloita saukolle kalastuspaikoiksi, on kuusiakin oravan kapuilla. Ja eleleekin täällä niitä, metsäneläimiä. Itse korven kontiokaan ei kuulu niinkään harvinainen olevan. Olemmepa mekin vähällä hänen kanssaan juttuihin joutua.

Kapsutellaan muuatta kangasta myöten. Jutellaan juuri kontioista. Opas kertoo, että hän edellisviikolla kassella ollessaan kohtais kondiin. A koira yhtäkkiä alkaa erääseen pensaikkoon tuimasti ärhennellä. Hän kutsuu pois, a ei tule vaikk' kui kutsuis, ärhentelee vaan. Hän menee katsomaan: a sieltä kondii metsään hölkäyttää.

Ja useasta talosta on otso vastikään karjaa kaatanut . . .

Puhelemme ja astumme. Kuuluupa silloin äkkiä koiran ärhenteleminen kankaan toisesta laidasta.

— A kondii on, opas sanoo.

Astutaan kiireesti ja vetäistään kuustoista-kaliiperisen hanat vireeseen. Joka hetki odotamme näkevämme kontion hongikossa hölköttävän. Emme kuitenkaan mitään näe. Vaan eipä ole herra kaukana. Vastikään on tuossa kangasta kaappinut, tuossa muurahaispesää penkonut. — Tuoreet on jälet, opaskin selittelee. Äreänä koirakin niitä kaappii.

„Pedrojakin“ on tällä salolla vielä runsaasti. Meidän edellämmeikin on eräällä suolla polkua myöten emo vasikkansa kanssa kulkenut; jälet näkyvät.

Mutta huimasti niitä Karjalan miehet jahtailevat ja armotta surmaavat. Olipa muuan vuosi takaperin satoiin nouseva lauma haarasarvia kuskattu järven liukkaalle jäälle ja siellä koko uljas lauma nuijittu viimeiseen sorkkaan. Ei säästä karjalainen. Ottaa milloin annetaan ja on taas ilman kun ei saa.

Astutaan, astutaan, tallustetaan kangas ja suo ja korpi toisensa jälkeen. Tulee siitä eteemme pienoinen metsäniitty, jonka läpi vähäinen joki luikertelee. Niityn reunalla, kankaan kupeella on pienoinen, matala metsäsauna. Opas pysähtyy saunan eteen, kellauttaa kontin selästään maahan.

— Levätään vähän, on matka puolissa, sanoo.

— A levätään, levätään.

Ja levähtääkin sitä, kun on parikymmentä virstaa sa-
loa polkenut.

Tulen teemme, laskemme sinisen savupatsaan korkeuteen salon helmasta ja itse humisevan hongan juurella istuen levähdämme. Komea onkin siinä hongikko niityn laitteessa, solakka, sileävirtainen pylvästö.

Metsäniitty on kiimaanvaaralaisten heinämaa. Pienoinen on se koko kyläkunnan niityksi. Ja onpa tänne matkaakin karjalaisen käydä heinäntekoon. Astu viikate olalla, eväskontti selässä parikymmentä virstaa metsäpolkua myöten työmaalle tullaksesi. Siellä sitten elellään koko viikko, päivät heinää tehden, yöt salosaunassa maaten. Koko kylän väki kun on niityllä, jo niillä siellä on hupaista, ja iltasin saunassa kaskut köytenään juoksevat.

Onpa täällä toinenkin rakennus. Vähän matkan päässä saunasta seisoo hongikossa kahden katkaistun petäjän tyven varaan, toista sylvä korkealle maasta kyhätty aitta, lintulava. Pienoinen nelinurkkainen on rakennus, hirrenpätkestä ja -puolikkaista salvettu, patsasta vasten nojallaan lepäävä, lovettu pölkky on porraspuuna. Sinne salolainen syksyisin pitkillä metsästysretkillä kierrellessään, pistää saaliinsa piiloon, kerää sinne linnut, oravan-, ketun- ja näädännahkat. Ja eipä pääse pedot aittaan saalista tuhoamaan. Talvella suksikelin tullessa sinne hiihdetään jälessä pientä

„ahkivoa“ vetäen. Siihen saalis sovitetaan ja kotiin kuletetaan.

Lähdemme raas taivaltamaan. Puron yli on ensiksi kulettava. Se ei olekaan helppo tehtävä, puro on koko leveä ja syvä ja vettä ihan tulvillaan. Mutta onpa rannalla lauttapahainen. Seipäällä meloen sillä mies kerrallaan pääsemme ylitse. Mutta niin on keho aluksemme ja vajoo, että puolissäältä myöten saamme vedessä seistä.

Tulepa vielä toinenkin puro poikkipuolin eteemme, kun jonkun matkan olemme tallustaneet. Siinäpä ei olekaan lauttaa rannalla eikä portaitakaan yli kule. Millä nyt tuolle puolen? Kuleskelemme puron vartta ylös alas ylimenopaikkaa etsien. Jo viimein löydämme puroon kaatuneen kuusen. Sitä myöten hiivimme yli, oksista kiinni pitäen.

Olemme vielä pitkän matkan päässä Pieningästä, kun saattomies alkaa huhuilla.

— Huu-uu huu-hu-huuui! huikauttelee hän niin, että kangas kajahtelee. Mekin rupeamme häntä säestämään ja niin astutaan ja huhutaan miehissä. Huhutaan sen takia, että saataisiin Pieningästä ehättäjä järven ylitse. Muuten saisimme virstoittain järven ympäri kiertää kylään päästäksemme.

Aurinko on jo metsän taakse vaipunut, kun saavumme Pieninkäjärven rannalle, ehätyspaikalle. Tuima tuuli on tyyntynyt, harmaja vetistävä taivas kirkastunut. On ilma mitä herttaisain ja heinäkuun ilta mitä hempein.

Järven pinta on ihan tyyni ja kaksitaloinen kylä parivirstaisen selän takaa illan hienossa, autereisessa hämärässä kumottaa. Tuntuu kuin olisimme saapuneet omaan maaamme, oman järvemme rannalle salolta puikahtaneet katselemaan omaa kotikylää järven takaa.

Hyväsen aikaa huhuiltuamme tulee viimein ehättäjä ja me pääsemme kylään, jossa saamme varakkaammassa talossa, Mokin talossa, yötä ollaksemme. Hauska onkin näiden ystävällisten ihmisten seurassa yökausi viettää. Isäntä on puhelias ja emäntä eritenkin puhelias ja toimelias. Hän

heti „kohvit“ keittää, piiraat paistaa, laittaa „sultshinat“ ja muut. Ja aamulla kun matkaan taas lähemme, hän laittaa evääksi paksun karjalaisleivän, jonka keskelle on suppilon leikannut ja siihen leivänkuori-kannen alle voita peittänyt.

Ja sitten taas taipaleelle ja uuden saattomiehen keralla. Kiimaanvaaran mies näet kääntyy Pieningästä takaisin ja täältä saamme itse Mokki-ukon, nuoren, reippaan karjalaisen reppuamme kantamaan.

Taas on ensin järvi kulettavana, parivirstainen kuten toinenkin Pieninkjärvi, jonka yli meidät eilen kylään ehätettiin. Salmen kautta ovat toistensa yhteydessä.

Ja nyt se alkaa vaarainen vaellusmatka. Kun toiselta vaaralta astut alas, kiipeä heti toiselle ja kun siitä pääset, kohoa kolmannelle ja sitten taas nouse neljännelle. Ja niin matkaa toisen tien nousten, toisen alas painuen. Eikä se ole leikintekoa vaaralle nousu, kinttujen kestävyyttä siinä kysytään. Samoin alas tulokaan ei liioin helppoa ole. Kylähän sitä alas helpostikin ja joutuin pääsisi, varsinkin jyrkältä vaaralta, antais näet luistaa vain. Mutta täytyyhän sitä omaksi turvallisuudekseen koettaa siivosti kulkea eikä liiaksi kiirehtiä.

Koko korkealle ne muutamat vaarat meidät kohottavat, mutta Selkonen se vie voiton kaikista muista siinä suhteessa. Kiipeämme sen laelle, korkeimmalle nyp pylälle. Ja sieltä se maailman avaruus silmäin eteen aukenee. Näet siinä yht'aikaa semmoisen kappaleen Karjalaa, ett'et varmaan moista ole ennen nähnyt. On, on siinä nyt honkaista kangasta ja kuusista korpea, on vuorta ja vaaraa, on kalliota, kumpua ja mäkeä, on tasaistakin tannerta, suota ja rämettä, on hiukan järveäkin sinipilkuiksi siroteltu sinne tänne vaarain väliin.

Matalampia ovat kaikki muut vaarat, mutta on joukossa korkeitakin. Idän alla taiyaanrannalla, toisten vaarojen takana kohoa vaara muita muhkeampi. Honkavaara kuuluu olevan, ja sen juurella on matkamme päämäärä, Honkaniemen kylä. Loistaa sieltä Honkavaaran rinteiltä

muutamia pienenisiä vaaleanvihreitä pälvii, ruishalmeita sanoo Mokki niiden olevan. Ja neljäkymmentä virstaa on vielä Honkaniemeen.

On siinä kappale Karjalaa, oikein honkaista Karjalaa. Siinä petäjää ja hiukan kuustakin pojalle ja pojanpojallekin, siinä vaaran vierteitä kasketa ja notkoja muuten muokata. Suuret ovat suotkin kääkkyrämäntyineen ja kuikeloine kuusineen. Olisipa niitä Pohjanmaan ukko viljelemässä, jo niissä kaura kasvaisi ja ruis rehottaisi, kerran heinäkin heilimöisi.

Mutta rauhassa saavat olla vaarain vierteet kaskeajilta, rauhan saavat notkotkin peltomiehen kuokalta, ja vielä suloisemmassa rauhassa saavat suot uinua Karjalan salomailla. Ei käsitä Karjalan ukko, että kurja, liejuinen, rääsäinen, rahkaa työntävä, kanervaa kasvava suo voisi viljaa tuottaa.

Kenpä tään kaiken kerran viljelykseen saattanee? Milloin Karjalan salomaiden rikkaudet astuvat maailman markkinoille salojen köyhälle kansalle parempaa toimeentuloa tavoittelemaan?

Kunpa se salojen köyhä kansa sitten itse omistaisikin salojensa rikkaudet . . .

Astumme alas ja polkumme käy hetkisen Selkosen juurella päilyvän, kapean, kirkasvetisen Vuolomajärven rantaa. Etäämpää kuuluu kosken kohina. Mokki sanoo siellä olevan uljaan kosken, jossa Vuoloman vesi syöksyy alas. Mutta emmepä katsomaan ehdi, pitkä matka on vielä kylään.

Puolimatassa taas levähdetään, istahdetaan vähän aikaa kirkkaan Kivijärven rannalla ja syödään Mokin emännän voita leipää sekä järvestä lipillä vettä päälle litkastaan.

Ja matkaan. Heittäyty siitä taas jo polkukin tasaisemmaksi ja maltillisemmaksi. Ei se enää meitä vaaroille viokottele eikä harjanteille houkuttele, kulettelee vaan tasaisia kankaita myöten taikka järven rantoja kierrättelee taikka suon yli viskaa. Viepä se meidät muutamakseen koko leveän metsäpuron luo ja kääntää puron poikkiteloin eteemme.

Pitkospuita myöten on polku siitä yli yrittänyt, mutta ei ole päässyt, puroon on läikähtynyt. Autamme ylös ja itsekin pääsemme ylitse.

Levähdämme toisen kerran taas järven rannalla, emme niin paljon väsymyksestä, mutta tavan vuoksi. Kuuluu paikka tavallinen levähdyssija olevan Pieningästä Honkaniemeen kulettaessa. Kymmenen virstaa sanoo Mokki tästä kylään luettavan.

— Väleenhän tuo juoksaistaan, tuumimme viimeiselle taipaleelle nakkautuessamme.

Mutta eipäs vain niinkään väleen!

Polku, joka tähän asti on kovalla kiireellä kylää kohti riennättänyt, heittää kylää lähetessään kiireet sikseen ja rupeaa taas vaaroilla hyppelehtämään ja notkoissa puikkelehtamaan. Ja mene ja tee sinä samoin! Sen joka oikkua seuraa, sen joka mutkaan myöhny, joka koukkuun käänny, nouse vaaralle kun kehottaa, laskeu alas kun sekin laskeuu . . .

On jo iltamyöhänen, kun polku meidät metsästä Honkaniemen järven rantamalle pujauttaa.

— No, siinähan se on nyt sekin taipale tallattu, kohtaan ollaan kylässä!

Mutta mitä vielä! Saamme väsyneillä jalkaparoillamme polkaista vielä virstan verran ennenkuin ensimmäinen talokaan näkyy ja siitä vielä puolisen virstaa Olekseinen taloon, jonne Mokki on meidät luvannut yöksi saattaa.

Vaan eipä tää matka ole siltä hulluimpia matkoja. Polku kiertää järven länsipään ympäri ja sitten pitkin pohjoisrannan lehtoloita luikertelee. Lehdot ovat entisille kaskeksmaille kohouneita nuoria lepiköitä ja koivikoita. Niin tuuheita ja tiheitä ovat, että Mokki-ukko mutkapaikoissa meiltä lehtohon kätkeyy; vaikka muutamien askeleiden päässä seuraamme. Niin tuore, raitis illantuoksu niistä henkii. Pitkin Honkavaaran rinnettä käy polku. Korkean korkealle vaara tuuheine honkineen vasemmalla puolella meitä kohoaa. Oikealla taas alhaalla pitkä, kapea, saarikas

Honkaniemen järvi loistelee. Ja kylästä kuuluu karjankellon kalkatus, helähtelee illan ilmassa heleästi, somasti kuin Suomessa ikään.

Olekseissa on rahvas jo levolla lojumassa pitkin pirtin lattiaa. Eivät ole sintson ovea sulkeneet, pääsemme niin Mokin jälessä pirttiin asti makaajat ylös kapistamaan. Nopeasti ne jälleen jalkeilla ovatkin jok'ainoa tervehtimässä tulijoita. Ja siinä me saamme vastata sen seitsemään kysymykseen.

— Onko rauha maassa? A mistä vieraat ovat? Mitä kulette? j. n. e.

Ja sitten sitä ollaan kuin vanhoja tuttuja, kaskutaan kaikenlaisia asioita.

Mutta Mokki tietää kyllä, mitä viisikymmentä virstaa patikoineet seuralaisensa tarvitsevat. Hän puhuu isännälle, isäntä sanoo emännälle ja emäntä tuo purtavaa pöytään, ja arvaahan sen, miten sitä matkamiehelle suurus maistaa. Sultshinat saavat kyytinsä, kalakukot niinkään rahkamaidon ja ruskean kettomaidon keralla alas menevät.

Pienoisen gornitsan lattialle laitetaan meille makuusija. Joutuu siinä kova kovaa vastaan, lonkkaluu lattiaa vastaan. Mutta kova on matkakin kulettu ja kova on väsymys ja kohta olemmekin kovassa unessa.

Pieningänkylä.

— Odotamme ehättäjää päästäksemme Pieningänkylään.

Jo viimein kuuluu airon loiske, veden lipinä ja ihmisääniä illan ilmassa kajahtelee. Hypähdämme katsomaan, kenpä sieltä nyt saapunee saattajaksi, ehättäjäksi ennättänee. Tulleeko kirjavahameinen karjalainen, vaiko valkopukuinen karjalaispoika, vaiko ruskeapartainen Ontrus-ukko? Jo puikahtaa niemennestä näkyviin . . .

Mutta mikä kumma sieltä tulee? Salmesta haalautuu ulapalle esine leveä kuin laiva, väkeä näyttää täynnä olevan ja aivot kahden puolen lipattavat. Jokohan nyt koko kylä on meitä ehättämään lähtenyt?

Lähenee yhä outo matkue, soljuu pursi lähemmäksi. Jo tunnemme tulijan. Kaksi venettä vierekkäin yhteen liitetty ja kaksi henkeä kummassakin veneessä ja kahden puolen airoilla vedellään.

Ja todella onkin koko kylä meitä vastaan lähtenyt. Toisessa veneessä istujat, ukko ja akka kuuluvat olevan toisen talon haltijat ja toisen veneen väki, vanha mummo ja nuori nainen ovat toisen talon ainoat nykyään kotosalla olevat eläjät, ja kolmatta taloa ei kylässä ole. Kalalla ovat asukkaat yhdessä olleet, huhuntamme kuulleet ja ehättämään lähteneet.

Paljon on näillä sankan salon asukkailla kyselemistä. Riittää siinä puhetta ja pakinaa. — Hauskaa, hupaista, ystävällistä on väki. Ystävällinen on ukko, ystävällinen akka, hupaisa leikkiä lasketteleva toisen veneen vanha eukko ja hauska hänen sirkeäsilmainen toverinsa, joka eukon miiniä kuuluu olevan.

Hauskassa pakinassa saavutaan kylän rantaan. Rauhallinen on ranta ja kotoiselta tuntuu. Siinä veden vieressä heti nokiotsainen sauna, siinä verkkotelineet, siinä rannan ruskeat veden huuhtelemat kivet. Saunan seinämällä liinaloukku nököttää ja pellavalipsu. Pienoinen polku kiertelee pihaan aittojen vieritse, perunapellon penkeritse.

Menemme ukon ja akan taloon yöpymään. Istutaan siellä ja jutellaan isännän kanssa, emännän kahvia, ruokaa puuhaillessa. Emäntä tekee tulen pätsiin. Savu tuopsahtaa sisään, laen täyttää. Olemme siis savupirtissä.

Pienoinen on Pieningänkylä, ja syvällä se on Karjalan sydänmailla suurien soiden ja synkkien salojen ja jylhien vaarojen takana. Kaksi taloa siinä vain ja ne niemenenässä nököttävät, salmen rannalla kahden pienoisen järven välissä. Mokin talo on toinen, isompi ja varakkaampi, ja toinen köyhempi ja pienempi talo Iivanan talo. Eipä

ole paljon viljelyksiä ympärillä. Pikkasen perunapeltoa, vähäinen ohramaa ja tilkkare rantaniittyä. Sitten ympärillä avarat metsät ja hetteiset suot ja kumisevat kankaat sekä pilviä tavoittelevat vaarat.

Aamulla pistäyimme toisessa talossa katsomassa vanhaa mummoa ja hänen nuorta miniäänsä. Illalla näet kutsuivat, tervetulleiksi toivottivat. Siellä „kohvit“ tarjotaan, annetaan oikein uunissa paistetun, voilla höystetyn kettomaidon kera. Ruokaakin tarjoavat. Sanomme:

— A ei himota enää! Söimme jo äijän toises talos.

Mutta ei laske eukko-hyvä pois, sanoo vain, että on talossa sentään vieraan vara, vaikka onkin köyhä. Ja syödä täytyy syödyn päälle.

Tiedustelemme, miksi tää kylä on näin pienenä pysynyt ja näin kaunis on paikka ja viljavat maat ja uljaat metsät.

Kertoopa silloin eukko-vanha:

— Suuri oli tässä kylä muinoin ja varakas ja äijän oli väkeä, nelisenkymmentä oli taloa. A tulipa ruotsi, kansan tappoi, karjan ryösti, tavarat ryösti ja talot tuhaksi poltti. Kirosipa, häijy, vielä koko paikankin niin, ettei ihminen täällä menestyä tahdo. Eipä lisäy väkeä, ja jos lisäyy, surman suuhun joutuvat. Surma on monta miestä ottanut. Ja järvenkin ruotsi kirosi. Ei anna enää kaloja, vaikka ennen antoi.

Kova onni kuului olevan Iivanankin talossa. Yksi on eukolla poika — ei ollut nyt kotosalla. — Emännän oli ottanut, noutanut neidon aina Kolvaasjärveltä asti.

— A kaks on vuotta hän jo tässä elelyt, eipä ole lasta tehnyt — morseutta yhä vain pitää. Ruotsi on kironnut, pakisee eukko surumielisesti, nuorikon kahvia puuhaillessa.

Kylän kalmismaa on järven toisella rannalla. Vanha kalmismaa on ihan Mokin talon vieressä, ja äijän kuuluu siinä olevan pokoinikkoja. Mutta ei humise tässä kalmismaassa kuusi- eikä honkametsä. Kolme neljä suurta haappaa siinä värjöttäen lehtiänsä lepattaa.

Rauhallinen, kunnan kylä ja hyvät hauskat kylänmiehet. Olisipa teillä hauska siellä elelläksenne, ellei ruotsi olisi seutuanne kironnut.

Honkaniemi.

Ei ole Honkaniemenkään kylä iso. Kymmenkunta taloa siinä vain on, tavallista karjalaistaloa, ei mitään varakkaita, mutta ei erin köyhiäkään. Kaikki ovat ne Honkaniemen järven rannalla. Plakun, Vaskon ja Fiedoroffin talot ovat lähekkäin, muista erillään. Toiset taas omassa ryhmässään, Lesken, Kirilän, Poavilan, Oleksein, Issan, Iivanan talot. Pääty on kaikissa järven puolella kulkevaa tietä kohden. Pikkanen Iivanan pirttipöksä on isomman ryhmän vieressä hiukan sivulla. Ruohokkaisella rannalla ovat saunat, aitat, Pienoisia ovat saunat ja useat huononnäköisiä. Mutta hyvän löylyn ne antavat. Kävimme illalla löylyt ottamassa Oleksein saunassa Oleksei-isännän ja saattajamme Mokki-ukon keralla. — Matalat ovat lauteet, niin että melkein kerralla maasta niille astuu ja sittenkin tahtoo pää kattoon kopsia. Kiivas on samoin kuin meidän saunoissa harmaista kivistä kyhätty. Pienessä ruuhessa on vettä pesemistä varten.

Kylän vieressä järven rannalla on muhkeita mäntyjä kasvava kalmismaa monilukuisine hautapatsaineen sekä pienine harmaine tsassovnineen.

Kaunis on Honkaniemen seutu. Uljaan huiman vaaran viertehellä kohoaa kylä, kapean kauniin järven rantamalla. Useita vaaroja on ympärillä, ja etäältä ne tänne loistavat. Näkyypä kaukainen suuri Selkonenkin siintävän sinertävänä kumpuna taivaan rannalla. Ei ole tämänkään kylän ympärillä isot vainiot. Tilkareita ovat pellot, peruna- ja ohra-maita taikka vähäisiä ruishalmeita.

Honkaniemen järvi on malmipohjainen järvi. Useampia malminnosto-, „moannosto“-lauttoja sen pinnalla kelluilee,

ja ahkerina niillä nostajat puuhailevat. Naapurikylistä jopa etäisistäkin ovat monet nostajat. Hautausmaan viereen järven rannalle ovat valtavan kasan kuin kokonaisen vuoren, ruskeaa rakeista malmia koonneet. Suunteleen tehtaaseen muistaakseni nostivat. Talvella kelin tullessa malmi tehtaaseen ajetaan. Kesällä ei minkäänlaista kuormaa kuletaa voi. Ei ole teitä ei hevos- eikä vesiteitä, kaitoja karjanpolkuja vain. Niitä myöten voit jalkasin kapsutella taikka hevosella ratsastella, kuorman kulettamisesta ei puhuttakaan.

Pölkkylässä.

Se on feräs sunnuntai-iltapäivä, kun parikymmentä virstaa metsäpolkua astuskeltuamme avautuu eteemme pienoinen, soma Pölkkylässen lakeus vihreine niittyineen, rehevine viljavainioineen. Siinä pienoinen kylä, sen takana järvi, Pölkkylässenjärvi, järven takana synkkä metsä.

Seitsemisen, kahdeksisen taloa on vaan kylässä, koukertelevan kyläkujan vierellä. Useimmat talot, kuten Iivannan, Timon ja Tanilan, ovat vaan pienoisia karjalaistaloloita, mutta Huotarin ja Ontron asunnot ovat aika uhkeita. Ontron talo on kuin linna muiden rinnalla. Siinä valtava kasa hirsii yhteen salvettu mitä erilaisimmiksi huoneiksi ja komeiksi. Mahtavana levitäksee laaja katto kaikkien näiden yli. Talo on kuitenkin jo vanha ja rappeutuneen näköinen ja tekee sen takia ikävän vaikutuksen. Mutta sellainen ei ole Huotarin talo. Se on hiljakkoin rakennettu, uhkea ja komeannäköinen kuisteineen ja monenlaisine koristeineen.

Täällä synkän salon helmoissa ne elävät vaan Pölkkylässen asukkaat omaa elämäänsä, paljonkaan titeämättä muun maailman asioista. Mikäpä tänne viestejä toisi tiettömien metsien taakse? Harvoin vieras kylässä pistäytyy, harvoin itsekään muualla käväistään, „praasniekka“-matkalla ehkä

vaan. Omin päin täällä vain eletään, omin tuttavin tullaan toimeen. Joutoaikoina milloin mihinkin taloon kokoonnutaan kaskuamaan omia kaskujaan, omia juttuja jauhamaan. Omissa kisoissa nuoretkin huvinsa löytävät ja monasti „mielessä-piättävänsäkin“.

Niinkuin miltei aina salojen asukkaat, ovat pölkkyläisetkin hyvin ystävällistä väkeä, iloisia, huolettomia karjalaisia.

Huotarin talossa, jonka katsomme paraimmaksi levähdyspaikaksi, viedään meidät heti komeaan gornitsaan ja käsketään reput pois heittää. Ja kun kysymme, josko saamme talossa joksikin aikaa asuaksemme, vastaa isäntä:

— A mintään ei sais? Olkaaha vai, vellot, olkaah!

Ja samovaari on heti pöydällä kuhisemassa, ja sen kuumaa sisällystä me yhdessä talonväen kanssa tyhjennämme lasin lasin perästä. Isäntä itse on juomanlaskijana.

Ja arvaahan sen: yhtä sukkelaan kuin lasit tyhjenevät yhtä sukkelaan tarinatkin luistavat.

Varsinkin aika lipeäkielisiä ovat talon naiset sekä nuoret että vanhat. Heillä sitä riittää juttua, kyselemistä ja nauramista.

— A mintään ei ruotsi moli Jumalan iessä syömää käyes, a pirttiuh tulles? he muun muassa kysäisevät.

— A emme moli sil taval, molitah toisin, sanomme. Näemme tytön kaulassa ristin killumassa.

— Mintään sie tuota kannat?

— A pyhä kuva, Jumalan kuva, sanoo tyttö hartaana. Ei siula tätä?

— Ei uo.

— A kuis sie määt metsää ilma, ko ei uo Jumalaa . . , ei mie usaltais, eksyis. Kuis määt metsää leheksee, a kuis salol kase roaintaah . . a heinä tekkoo, ko ei ois Jumalaa keral . . ?

Onpa tytöllä vielä nauhassa rahakin, kymmenkopekainen.

— A mitäs täl tiet? Mitä se teä suojelee?

Ei tiedä tyttö itsekään, tai ei ole tietävinään.

Talon asukkaat ja ehkä koko kylänkin asukkaat ovat „starovieroja“, oikein hartaita oikeauskoisia. Eri astiat on heillä varattuna, joista vieraita, toisinuskovia syöttävät ja juottavat. Eivätpä he suinkaan anna omia ruoka-astioitaan vieraan syntisen suun kosketella. Aijoin siinä vähäisen käyttää talon „koussikkaa“, nappoa. Mutta isäntä sanoi, hyvänsävyisesti kyllä:

— Ei se uo siu astiais! ja meni kiireesti tuomaan „miu astiain“.

Talon vanha, oikein vanhan vanha, koukkuleukainen, köykkyselkäinen mummo, joka miltei yhtäpäättä pirtin peräpenkillä, akkunan eteen laitetulla tilalla lojuu, näkyy olevan hyvin harras kristitty. Tuon tuostakin on hän rukouksissa. Vieläpä yölläkin, kun satumme heräämään, näemme mummon lattialla polvillaan kasvot akkunaan päin, molimisen touhuissa. Ahkeraan siinä pää nyökkää, huulet liikkuvat, ja käsi tekee lakkaamatta kiertomatkaansa otsan, olkapäiden ja rinnan välillä. Katsomme tuota pitkän aikaa, mutta aina vaan molimista kestää.

Loasarissa.

Ollaan matkalla Pölkylästä Loasarinkylään. Katkaistaan parikymmenvirstaista taivalta karjanpolkua kapsutellen. Aamulla jo aikasin on matkalle lähdetty.

Avautuupa metsä vihdoin. Näemme järven, Loasarinjärven ja sen rannalla pienoisella vaaralla Loasarin parikymmentaloisen kylän ja kylän vieressä tuuhean kuusikon. kylän kauniin kalmistometsän.

Pahanpäiväiseltä näyttää kylä harmaine ränsistyne talorähjineen. Talot näyttävät olevan sikin sokin siellä täällä, hauskassa epäjärjestyksessä. Ovat päädyttäin koukertelemaan kyläkujaan, toiset toisella, toiset toisella puolella.

On siinä eräällä pihamaalla muutamia karjalaisukkoja työskentelemässä. Kysäisemme, missäs se Jemosen Iivanan asunto on. Sinne näet Pölkkyylän Huotari-ukko meitä on neuvonut, se parain talo kylässä. Löydämme Jemosen, varakkaannäköisen vasta rakennetun talon kylän vastaisessa reunassa. Akkunat ovat siinä kahdessa kerroksessa, karsinakin akkunoilla varustettu.

Astumme asuntoon. Karsinassahan, alakerrassa he asuvatkin.

— A mintään ei saisi, vastataan taaskin kysymykseemme, saisko talossa yötä ollaksemme. Saammepa vielä pyynnöstämme talon sievosen yläpirtin käyttääksemme.

Ja eipä siinä alapirtissä olekaan hauskaa eikä hupaiselta tunnu. Isäntä kyllä on aika mukava ukko, juttelee ja naskaa kenkiä penkin ääressä, mutta emäntä, auta armias! Hän rätkättää ja räbisee yhtä päätä, ties mistä rähiseekään. Isännälle siinä enin osa tulee, ja toisinaan taas omia aikojaan ärähtelee. Nuorihan on emäntä. Yksi lapsi, pahanen paitaressu vain on lattialla peppuroimassa. On emäntä juuri astiain pesuhommissa. Lapsi lattialla peppuroidessaan pahanpäiväisesti itsensä tuhrii. Kiukkuisesti emo ärähtää, lapsen tempaa ja samassa pesuastiassa, missä astioita viruttaa, raukkaa huisuttamaan alkaa.

Mutta isäntä ei välitä akan paapatuksista vähääkään, naurahtelee vain. Sanoopa hullunkurisesti:

— A hullu kui mie siua nainkaa!

Eikä se emännän rätiseminen oikein todellista, sydämen pohjasta tullutta ilkeyttä ole. Huomaamme sen vähän enemmän aikaa talossa oltuamme. Usein näyttää eukolla olevan toinen suupieli naurussa, kun toisesta ärisee.

Käyskelen kylää katsellen. Tapaan kyläkujalla vanhan ukon, oikein kunnianarvoisen näköisen Väinämöis-ukon, harmaa-hapsisen valkopartaisen Akain Iivanan. Heti ensi näkemältä miellyttää ukko. Ja hupaisa hän onkin. Kaskuamaan heti käy, tekee tavalliset salolaisen tiedustelut ja kaikkea muutakin pakisee.

Astumme ukon kanssa kyläkujaa rinnakkain. Tulemme erään talon kohdalle. Talon sintson rappusilla vanha vaimo istuu ja surkealla äänellä itkien valittelee.

— Mikäpä vaimo-vanhuksella suruna, kun noin vaikeasti valittelee, noin surkeasti itkee? Iivanalta kysäisen.

— A sitä vanhus valittaa, kun tytär tänään miehelähän viedään. Siksi moamo itkuvirsiä laulaa.

— Eikö äiti antaisi tyttärtään?

— A mintään ei antais. Köyhä kyllä on priha, tän talon on priha — ukko osoittaa taloa —, mutta nuori on musikka, potra on musikka. Vaan itkee moamo, valittelee vanha, kun tytär koista pois viijään. Illalla lähtevät pogostalle papin luo, siellä ventsat toimitetaan, huomenna tulevat.

Kun eroamme, kehoittaa Iivana:

— Käyhäh, vello, sie illalla häihih, katsomah, kui mei moas häitä pietäh.

— Saako sinne käydä, eivätkö aja pois?

— Soa soa, eivät aja.

Olemme iltasta nauttimassa talon yläkerrassa. Siellä myös talon isäntä ja emäntä ja vanha Jemos-ukko, isännän isä, tsajua juovat, suolakalaa syövät. Ja emäntäkin ihan toinen ihminen, juttelee, nauraa ja samovarin ääressä häärii miesten lasia täytellen.

Rupeaapa silloin äkisti kuulumaan kylästä laulua, kirkuvaa, valittavaa naisten laulua.

— Nyt tyttö lähtee moamon koista, sanovat talon asukkaat.

Katsomaan lähden.

Ehdin paraiksi näkemään, kun tyttö äidin kodista prihatsunsa kanssa vierekkäin lähtee käymään sulhasen taloa kohden. Mustissa sarkavaatteissa on poika, punainen villahuivi kaulassa, pitkävarsisaappaat jalassa. Tyttö taas punaisen- ja vihreänkirjavissa karttuunivaatteissa koreilee. No potra on priha, pitkä veikale, tyttö tavallinen, työn

karkaisema tanakka karjalaistyttö. Suuri loistavankirjava tyttöparvi seuraa nuorikoita, laulaen, kirkuen toinen toistaan kimakammin.

Sulhasen taloon astuvat. Eikä se sulhasen talo kaukana olekkaan. Vähäisen matkaa kyläkujaa ensin suoraan astuu, sitten vasempaan pyörähtää, ja sitten taas oikeaan käännähtää ja niin on pihalla.

Tekee sinne mieleni mennä, mutta enpä arvaa kutsu-mattomana käydä. Silloin taas tapaan vanhan tuttavani, hyvän Akain Iivanan.

— A käyhäh, vello, katsomah! sanoo. — Tule vain elä varaja, mie soatan.

Väkeä on pirtti täynnä, ihan ahtaaseen mätettynä miestä, naista. Iivana vie minut peräpenkille istumaan.

— A siitä sie näet, vello, sanoo.

Oikeassa peränurkassa on pöytä juuri jumalankuvan alla. Valkealla vaatteella on pöytä verhottu, pöydällä paksu karjalaisleipä, leivällä pieni lasinen suola-astia. Jumalankuva on liinavaatteella, „käspaikalla“ ympäröity ja kuvan edessä palaa tillittää pienoinen kynttilä.

Talon naisväki puuhailee ruoanlaittohommissa. Pöydälle kantavat he ruokia, tavallisia karjalaisruokia, leipää, kalaa, kalittoita ja maitoa monenlaista.

Miesväki se vaan kaskuaa keskenään ja katselee naisten puuhaamista.

Kun pöytä on katettu, käyvät sulhanen, morsian, sulhasen isä, patvaska — jona on meidän Jemos-isäntämme — ja pari naista pöytään. Molivat ensin vähän, sitten syömään rupevat. Muuta syövät, mutta eivät suola-astiaan eivätkä sen alla olevaan leipään kajoa.

Syömisen päätyttyä korjataan ruoat pois, ainoastaan suola-astia leipineen jätetään.

Astuu sitten patvaska pöydän luo, ristii silmiään jumalankuvan edessä ja ottaa veitsen käteensä. Leivän kuoreen keskelle leipää hän piirtää ristin, piirtää monta ristiä aina saman pisteen kautta. Sitten ukko, pyöräyttäen puukkoaan, sivauttaa leivän keskestä kartionmuotoisen kappaleen ja

pistää sen taskuunsa. Suolaa varistaa hän suppiloon, ottaa sitten palan ja painaa sen paikoilleen. Koko toimituksen ajan patvaska ahkerasti molii, mitä molineekaen. Ja leipä on valmis. Patvaska nyyttiää sen pöytäverhoon ja antaa sulhasen isälle, neuvoen, mihin se on pappilassa vietävä, kenelle annettava.

— A näinkö teillä tehään? Iivana kysäisee.

— A ei tehä näin.

Seuraa sen jälkeen omituinen näytös. Sulhasjoukko käy kiertämään pöytää. Kolme kertaa astuvat pöydän ympäri myötäpäivään kulkien. Verkkaan, vakavasti painattelee patvaska paksu sauva kourassa edellä, sulhanen seuraa jälessä, sitten morsian, sitten pari muuta naista ja viimeisenä sulhasen isä leipänyytti kainalossa.

Kolmannen kierroksen jälkeen vielä pieni kierros keskialtiolla tehdään, ja sitten vähäsen molitaan jumalan edessä.

— A tehääkö teillä näin, Iivana taas kysäisee.

— A ei aivan näin.

Tuodaan patvaskalle kirves ja kolme pärettä. Patvaska päreet torvelle, virittää niihin tulen, astuu ulos, ja sulhasväki ja koko kansajoukko seuraa jälessä.

— Tuleha sieki, vello, Iivana kehottaa.

Pihalla seisoo hevonen puusatula selässä. Suitsiin tarttuu sulhasen isä ja käy hevosen pään viereen seisomaan. Sulhanen sekä morsian naisapulaisineen asettuvat myös hevosen viereen.

Ja patvaskalla on kirves kädessä ja tulisoihutu. Kaksin käsin käy hän kirvesvarteen, tulisoihutua kuitenkin heittä-mättä. Sitä pitelee hän oikealla kädellä samalla, kun kopristaa kirvesvartta tyvestä. Vasemmalla hän pontta hoitaa. Kirveen terää maata viistäen hän astuu takaperin kiertäen hevosen luona seisovaa joukkuetta myötäpäivään.

Seuraan kai liian uteliaana heidän menojaan. Rupeevat huutamaan:

— A vieras musikka, loittoa!

— Lähtään pois, Iivanakin sanoo.

Astumme pois, kierrämme läheisen talon ympäritse.

Kun taas, vaikka sukkelaankin takaisin tulemme, on taitat toimitettu, tempuat tehty, joukko lähtöön valmiina. Sulhasen isä istuu hevosen selässä nyytteineen, sulhanen ja morsian, patvaska ja pari naista yhdessä ryhmässä erillään seisovat.

Kylän nuoret tytöt ovat keräytyneet talon rappusille kirjavaksi parveksi, ja pojat, muutamilla pyssyt kädessä, seisovat pihamaalla.

Ja tytöt rappusilla kajauttavat kimakan laulun, laskevat taas valittavan virren, pojat laukoilevat ilmaan pyssyjään, satulassa istuja kannustaa hevostaan, ja joukko lähtee liikkeelle. Hevosmies lähtee järven ympäri kiertämään, muu sulhasjoukko astuu rantaan veneellä järven yli matkatakseen.

Morsiusparin jälessä astuvat tytöt, pojat rantaan, tytöt yhä laulaen, pojat pyssyjään paukutellen. Rannalle jää saattojoukko seisomaan, sulhasjoukon lähtiessä järvelle lipottelemaan."

Kauvan vielä kuuluu rannalta laulu, valittava, kimakka laulu kajahtelee illan ilmassa, ja järveltä kuuluu yhä etemäksi rientävän veneen airojen loiske.

Rupeaa jo yö joutumaan. Iivana saattaa minua aina Jemosen portaille saakka. Sanoopa erotessa:

— A käyhäh, vello, huomenna miuki koissai, tsoajulla.

Aamulla menen Akain Iivanaa etsimään. Siellähän se on kylän korkeimmalla kohdalla hänen pienoinen pirttisensä sintsoineen tanhuineen.

— A mis siu toveritsas? Iivana kysäisee.

— A Jemosee jäi.

Laittaa Iivana häntäkin kutsumaan.

Yhtä lupaisia kuin Iivana ovat talon naiseläjätkin. Kaksi niitä on, vanha väkäleuka mummo ja nuorenpuoleinen nainen. Vastoja paraillaan kokoilevat koivun lehdeksistä, joita pirtin lattia on peittonaan. Kovin on eukoilla tylsät puukot ja isot ja kömpelönnäköiset — niinkuin akoilla ainakin.

Huomaavat naiset minun fiskarilaisen puukkoni ja tuppeni.

— A siulha o potra puukko! Annas katson! Annas koetan! A vot kui teä o hyvä! Vaihetaah, vello, puukkoloi!

Ja totinen kaupanhieronta siitä sukeuu. Mutta ei käy tuppeen kumpikaan naisten puukoista, isoista visapäisistä teuraspuukoista.

— Vaihettaisin kun käisi tuppeen.

— A vuole, naiset nauraan kehoittavat.

— Ei ole enään siten potra.

Löytävät, kanaljat, silloin kolmannen puukon, aika kal-sun, oikein pahaisen patakraivan, tuovat sen.

— A teä käyp!

Ja se vietävä sopiikin.

— A nyt vaihetah!

— Eipäs, teä o nii keho, prostoi on teä. En huoli..

Saavat kuitenkin puukkoa käyttää niin kauvan kuin talossa olen:

Iltapäivällä näemme Jemosen emännän sontaa pellolle vedättämässä. Suuria sontataikollisia vääntelee hän rekeen ja ajaa että reenjalakset sulassa maassa karskavat. Ja ukko on vain niin näin, istuu tuvassa ja kenkiä paikkailee.

Venginkylässä.

Ollaan matkalla Venginkylään. Kynnetään Loosarinjärven pintaa kiperäkokkaisella karjalaisvenehellä parin pojannaskalin soutaa kiskaltaessa.

On iltpäivä, ja ilma on mitä ihanin. Taivas on kirkas, järvi miltei tyyni, pienoiset laineet vaan värehtivät sen pinnalla.

Varsin soma on Loasarinjärvi lehtoisine rantoineen ja saarineen, erittäinkin tällaisena tyynenä kesäiltana. Muis-
tuupa siinä sitä katsellessa mieleen:

„kuin on kaunis Karjalamme
laulun laaja kotimaa“.

„Laulun laajaa kotimaata“ tämäkin sentu tuntuu olevan. Lauluna täälläkin laineet loiskahtelevat, lauluna rannan ja saarien lehdot lehahtelevat . . .

Ranta, mihin soudamme, on mitä runollisin. Vaaleanruskea hiekka veden reunassa, aaltojen hyväiltävänä, vihanta nurmikko ylempänä ja sitte taustana koivuja sekä leppiä tiheänä viidakkona. Kaita polku kohoaa rannasta ja koukerellen sukeltautuu lehtoon. Se kuuluu Venkiin vievän.

Polku kulettelee meitä humisevien hongikkojen kautta ja leppoisien lehtojen läpi, pyöräytellen milloin sinne, milloin tänne, osoittaa se meidät pienen joen ylitse lahonnutta siltaa myöten, kiepauttaa siitä pitkin joen vartta ja vaaran viertä tallustamaan. Ja silloin samassa vilkahtaakin vähäinen lampi edessämme ja heti pienoinen kylä sen rannalla.

Ei Venkijärvi suuruudella loistele, lieneekö virstaakaan sillä pituutta ja leveyttä. Ruovikkorantaisena se monien vaarojen välissä vaatimattomana välkehtii. Eikä kyläkään talojensa lukuisuudella ylpeile. Viisi siinä vaan taloa, vaaran kylessä järven rannalla. Vierekkäin, lähekkäin ovat talot vaaran puolta kulkevan tien reunassa, päädyt järvelle käsin. Vähäpätöisiä, pienoisia ne vain ovat, „bohatteria“ ei ole ainoaakaan.

Pysähdymme Vaskon taloon ja siihen yövymme.

Ei ole Vaskon talossa paljon perettä, kolme neljä henkeä vaan. Vasko itse, nuori, tuskin kolmikymmenvuotias, kalpea, työn ja kärsimysten uuvuttaman näköinen mies ja hänen vaimonsa, samoin kalpea, kärsineen näköinen ja Vaskon äiti, pienoinen vanha akka ja sairas lapsiraukka penkin nurkassa nukkumassa. Siinä Vaskon pere. Hyvän-
tahtoinen kaikessa köyhyydessäänkin.

Itämyöhällä käymme Vasko-isännän kanssa järvelle verkkoja laskemaan. Käymme Vengin hautausmaallakin, järven toisella rannalla. Tiheässä mäntymetsässä, joen ja järven muodostamassa niemikkeessä, ne edesmenneet venkiläiset „mullan alla muhaelevat“. Eihän niitä montakaan taida siellä olla. Pienoinen on näet kalmismaa ja hautapatsahia vaan vähäisen. Mutta on Vaskolla omainen täällä, makaa vello kalman matkamiesnä mullan alla siellä. Surumielin osoittaa Vasko hänen hautakumpuansa. Pari vuotta takaperin on siihen haudattu. Sotamiesnä oli ollut Suomessa Helsingin linnassa, kävi siellä läsimään, tuli kotiin, pian kuoli . . .

— Patsahan hälle tuohon loain, sanoo Vasko lopuksi.

Yön vietämme pienosen pirtin lattialla vaaterievuilla leväten. Vasko vaimoineen käy sintson viereiseen „tsulanaan“ lepäämään. Vanha mummo makaa myöskin pirtissä sekä pienoinen sairas tyttöparka penkillä nurkassa valittaen lepäilee.

Eipä tahdo uni tulla, ei nukku saapua eikä luona pysyä. Monasti heräämme. Enimmin vaivaa meitä sairaan lapsiraukan valitus ja voihkiminen. Vatsa kuuluu hänellä olevan kipeä.

Ilmakin pirtissä käy kovin kuumaksi ja pahaksi . . .

Ja koko yön saa sairas maata sijallaan korjaamatta, auttamatta.

Aamulla vasta tulee äiti ja puhdistaa lapsen ja hänen tilansa. Kovin onkin lapsi kurjannäköinen, emmepä kurjempaa ihmisenalkua ole nähneet. Ei ole raukassa muuta kuin luut jälellä, nekin niin hennot ja hoikat, sekä keltainen nahka luiden päällä. Neli—viisivuotias kuuluu jo olevan, vaikka on tuskin parivuotiaan kokoinen. Ei raukka omin voimin kävelemäänkään päase.

Kovin valittavat vanhemmat lapsensa surkeutta, sanovat sille koettaneensa antaa jos jotakin ruokaa: maitoa, voita, piirakkaa, kalaa ja kaikkea, mutta ei pysy ruoka sisällä . . . Ja ei ole lääkäriäkään näillä saloilla saatavana joka tarpeeseen, tuskinpa puoliinkaan. Kaukana Paate-

neessa, 40—50 virstan päässä, huonojen teiden takana, on lääkäri. Ja lähdeppä sinne apua etsimään, jo viikon viivytkin.

Emme mekään tiedä, mitä neuvoisimme lapsiraukalle antamaan.

Petrinen, Kuusiniemi, Korpilahti.

Tulemme Petrisen kylään, johon on 5—6 virstaa Vengistä.

Petrinen on pienoinen, 7—8-taloinen kylä järven pohjoisrannalla noin virstan verran järvestä. Kaikki kylän talot ovat samassa rivissä peräkkäin, vierekkäin pääty järven puolta käyvää tietä kohden. Toisella puolella tietä ovat aitat, saunat ja muut. Aittojen välitse käy polku kierrelen järveä kohden.

Aijomme Petrisessäkin päiväsen viipyä. Mutta ole siellä, missä ei huoneeseen lasketa eikä asuntoon oteta. Ei ole näet kylän aikaihmiset kotosalla. Heinänteossa ovat, missä asti lienevätkään. Toisissa taloissa ovat ovet lukossa, ei näy hengen sielua, toisissa lapset akkunoista katselevat, ja kun näkevät outojen miesten tulevan, rientävät tuhannen kyytiä oven kiinni lyömään.

Kuusiniemi on isonlainen kylä pitkän kapean Jolmajärven etelärannalla. Lieneekö järvi paljon virstaa leveämpi, mutta pituutta on sillä ties miten monta virstaa. Kyytimiehemme kertoi sen pituuden olevan 30 virstan vaiheilla. — Taloja on kylässä parinkymmenen vaiheille. Ne ovat asettuneet enemmän sikin sokin, koettaen tavoitella kylätietä. On kylässä varakkaannäköisiäkin taloja. Koskisen talo näyttää oikein „bohatlerin“ asunnolta.

Korpilahti isonlainen kylä Ontajärven rannalla. Useimmat talot suorassa viivassa tien vieressä. Järven rannalla monilukuiset aitat ja verkkohuoneet. Olemme yötä Lukin talossa, jossa hupaisa isäntä meille yläpirttiin ruoat itse laittaa ja siellä meitä syödessä, juodessa palvelee.

Pyhäpäivä Ontarvessa.

Haluatko nähdä, miten Karjalan kansa, rajantakainen heimolaiskansamme viettää kesäistä pyhäpäiväänsä, miten synkän salon lapset luonnon helmassa joutohetkenään leikkiä lyövät.

Ollaan sitten Ontarvessa muuan pyhäpäivä. Pitkältä olemmekin saaneet tallukoida tänne tullaksemme. Lähes parikymmentä peninkulmaa olemme oman maan rajoilta painaltaneet idän alle. Emmekä ole saaneet paljon hevoskyydistä nauttia. Ota reppu selkään vain ja sauva käteen ja vyötä ja sonnusta itsesi saloa taivaltamaan, taivaltamaan toisinaan viisikymmentäkin virstaa päivässä! Taikka väliin taas kyntäise kiperäkokkaisella veneellä 2—10-virstainen sininen järven selkä. Ja niin synkimmät salot taivallettuasi aukeaa eteesi laaja, siintävä Ontajärven, „Ontarven“ selkä ja sen pohjoisrannalla Ontarven kylä.

Voisit kyllä sentään hevoskyydilläkin päästä Ontarveen. Kulkisit silloin Repolasta Kiimasjäven ja Rukavaaran kautta. Parihevosilla ja nelipyöräisillä vaan ajaa jyrillisit. Mutta silloin jäisi sinulta samoamatta oikeat sydänmaan salot, jäisi kulkematta laajat suot pitkospuineen tai poikkitelaisine karjalais-siltoineen, jäisi uljaat vaarat kapuamatta, kuulematta metsäpuron kohinat, lehtoiset metsälammien rannat kiertämättä, jäisi näkemättä kontion temmelyspaikat ja petran asuintienoot astumatta. Etkä saisi salolaisen salaisessa „metshipertissä“ puron vierellä tai lamperoisen rannalla levähtää . . .

Suuri, muhkea on Ontarven kylä. Onpa kuin kaupunki verrattuna muihin karjalaiskyliin. Leveä tie, kuin kaupungin katu ikään, käy kylän läpi, järven rannan mukaan suorakulmaisen mutkan tekaisten. Taloloita on molemmin puolin katua, koristellut päätypuolet tielle päin. Onpa kolme komeaa „tsassovnaakin“ ja uhkea kalmismaa. Ja ympärillä on laajat viljavainiot, laajemmat kuin muissa salokylissä. Mutta salomainen leima on sentään kaikessa ja salomaiset tavat.

Kylässä on nuorta väkeä koko paljon ja onpa heillä hyviä kisakenttiä: tasaiset ruohoiset pihamaat kylätien vierellä.

On heinäkuun sunnuntai, kirkas kesäinen pyhäpäivä. Vienosti väreilee Ontarven pinta, hiljaan keinuilevat matalan rannan kaislat. Ja vainioilta tuo tuuli tuoretta tuoksua ja metsästä raitista havupuiden hajua. On kuin Suomessa ikään . . .

Ja kylän miehet sekä nuoret miehet että keski-ikäiset ukkomiehet — onpa joukossa joku pojannaskalikin sekä harmaahapsinen „starikkakin“ — ovat kokoutuneet nurmikolle Hilos-ukon kammioniekkaitaan edustalle. Toiset loikoilevat vihreällä pihamaalla päivää paistattaen, toiset nojailevat aitaa vasten vainioita tähystellen, muutamat taas istuvat aitan rappusilla „pagisten“. Onpa eräällä „prihatshulla“ räikeä-ääninen „sharmankkakin“, jolla vetelee repäiseviä tanssisäveliä.

Kotoiselta näyttää tämä kuva. Niinhän ne meidänkin salokyliä asukkaat kesäisinä pyhäpäivinä jonkun naapurin pihamaalla loikoilevat jutellen, käsiharmonikkaa soitellen. Harmonikan sävel on täällä vaan vielä räikeämpi ja miesten puhe vähän vieraalle suhahtava. Onpa heidän pukunsaakin kirjavampi. Paitahihasillaan ovat useimmat — kuten meilläkin. Mutta ei välkä meidän miesten valkeat paidanhihat, vilkkavat vaan kaikenväriset, enimmäin punaiset, karttuunikankaat.

Pakisevat, pakisevat miehet siinä ja laativat kaikenlaisia, mitä vain mieleen johtuu. — Eihän sillä väliä puheen

hyvyydellä, koha pagistah. A viimein ni kyllästyäh pagitsemiseh ja tuumitaan käydä kisaamaan tanhualle.

— A kuis sit kisatah?

Käyvät „kyykkäsille“. Kisaajat jakauvat kahteen parveen, toinen toiseen, toinen toiseen päähän kenttää. He ovat etupäässä nuoria miehiä, mutta ottaapa joku vanhempikin osaa leikkiin. Itse vanhanpuoleinen kylän „staarostakin“ on osanottajana.

Ja „kyykät“ — noin puolentoista korttelin pituisia, pyöreitä puupalikoita — asetetaan riviin piirien sisäpuolelle. Miehet alkavat niitä pulikkamaisilla kangilla viskoa piireistä pois. Kumpi puoli ennemmin saa toisensa piirin kyykistä puhtaaksi, se on voittaja. Tasaisilta paikoilta ne kyykät kyllä pois viskelee, mutta annappas, että sattuu kyykkä kyykähtämään koloon tai kiven taakse piiloumaan! Siinä saavat miehet, taitavimmatkin, toisenkin kerran heilauttaa kankea saadakseen kiusantekijän pois piiristä. Useampia eri asteita on kisassa. Hupaisin on „hebottamine“. Muutamia kertoja tappiolle jouduttuaan, pitää miesten „hebottaa“ voittajia. He tarttuvat kangen toiseen päähän kiinni, toisen työntävät maahan, nojautuvat sitä vasten kumartuen eteenpäin, niskansa lyyhistäen, s. o. asettuvat „heboseks“. Voittaja hyppää kahden reisin „hebosen“ selkään ja huilauttaa sieltä kangen kyykkiä kohden.

Hullunkuriselta näyttää leikki, hauska on sitä katsoa. Vilkkaasti liikkuvat miehet, vuoron perään „hebotetaan“. Nauru helähtelee ja miesten huudot kaikuvat. Kanget viuhahtelevat, kalahtelevat kyykkiin ja kiviin ja aitaan ja väliin miesten kinttuihinkin. Toisinaan lentää viuhkasevat kyykät vinkuen aidan yli vainiolle, väliin miehille vasten naamaakin kimmahtavat. Vanha staarosta-ukkokin saa „hebottaa“, jos taas vuoronsa saa „hebosella“ ratsastaakin...

Vaan viimein väsyvät miehet kisaan ja kyllästyvät. Mietitään uutta huvia.

— A kuis nyt?

— Poapkaa, poapkaa! ehdotetaan.

Joukko miehiä käy sitte „poapkaa“ heittämään.

Pyöreä ranka asetetaan pitkälleen maahan. Sen viereen, noin parin korttelin päähän toisistaan, pystytellään pienenisiä, pyöreitä, 2—3 tuuman pituisia puunappuloita, yhtä monta kuin on osanottajiaakin. Tässä pelissä tulee raha kysymykseen. Kukin osanottaja maksaa leikkiin ryhtyessään sovittun rovon, esim. kokekan yhteiselle „kassanhoitajalle“. Sitten käydään heittämään. Jokainen kokekan maksanut saa pyöreällä, latuskaisella kivellä heittää kerran rangan viereen pystytetyitä nappuloita. Jokaisesta kaadetusta nappulasta saa kokekan. Jos siis kaataa yhden nappulan, saa kopekkansa takaisin, jos kaataa kaksi, saa toisen lisäksi ja jos kolme, kolmannen j. n. e. Taitavaa heittäjää niitä kaatamaan tarvitaankin ja onnistunutta heittoa. Milloin luikahtaa kivi nappulain välistä rangan alitse, milloin mennä viilettää kauniisti ylitse rangankin, milloin taas töksähtää maahan nappulain edessä. Mutta jos heitto hyvästi onnistuu, osuu kivi nappulaan, pätkähtää rankaan, kimmahtaa siitä viistosti takaisin kaataen kolme, neljä nappulaa lisäksi. — Alussa kun on nappuloita enemmän, heitetään etempää, mutta kun nappulat vähenevät ja välit käyvät harvemmiksi, lyhennetään heittoväliä.

Kun kaikki nappulat ovat keikautetut, pystytetään ne uudelleen, maksetaan kopekat ja käydään taas keikauttamaan.

Ja peliä jatkuu hyvän aikaa. Uusia osanottajia tulee, toisia eroaa pois. Huonoimmat heittäjät menettävät kokekan kokekan perästä, taitavimmat taas kilauttavat niitä toisen toisensa jälkeen taskuunsa.

Miesväen pelaillessa on keräytynyt kylän tyttöläitä lähitienoille. Aidan toiselta puolelta ne katselevat miesten kisailemista, nauraa heläyttellen huonolle heitolle, kiusaksi heittäjälle, huviksi muille. Vetäyvätpä sitten siitä karjalattaret saraimen leveälle, kaltevalle sillalle, asettuvat sille viereen istumaan, täyttäen melkein koko suuren sillan. Ja siinä sitä onkin nyt oikein korean korea, kirjava parvi, on kirjavinta tikkaa kirjavampi. Siinä punaiselle paistavaa, siinä vihreälle vilkkavaa, siinä sinistä, siinä keltaista, vähän

valkeaaikin ja punasinervätä, ja vielä ruskeaksi päivettyneitä kasvoja ja punaisia poskia.

Tytöt alkavat pajattaa, laskevat saraimen sillalta kimakan laulun, vielä kimakamman kuin mitä olemme tottuneet kotisalojemme tyttöiltä kuulemaan. Ja ääntä on miltei yhtä monta kuin tyttöäkin, toiset kimakampia, toiset matalampia, toiset etukynnessä kulkevia, toiset jälessä tulevia. Sanoista emme saa selvää, mutta sävel on valittava, surunvoittoinen.

Eiväthän ne pojatkaan enää kauvan malta keskenään kisata, kun tyttöhempukat, „mielessä piettävät“ saapuivat noin koreasti laulemaan. Yksi toisensa jälkeen he vetäytyvät tyttöjen luo. Menee sinne harmonikan soittajakin säestämään tyttöjen pajatusta.

Kohta ovat kaikki „prihat“ saraimen sillan luona, muuttamat sillalla istuen tyttölöiden kanssa pagitsemassa. Vanhat miehet jäävät aidan luo katsomaan taikka astuvat kotiin.

Ja taas saadaan nähdä uusi kisa. Harmonikan soittaja alkaa repäistä uutta säveltä, tytöt yhtyvät mukaan laulullaan.

„Kantrilli“ alkaa.

Pojat valitsevat tytön „toveritshakseen“, sitten asetutaan parittain kisakentän kumpaankin päähän. Tanssien käydään kentän poikki vastakkain, pujotellaan parien välistä, mennään toiseen päähän, käännytään takaisin, tullaan vastakkain, vaihdetaan toveritsoja, mennään omaan päähän, käännytään taas ja mennään vastakkain ja vaihdetaan, käännytään, pujotellaan sinne tänne tanssien ja pajattaen. Hupaisahan sitä on katsoa, vilkasta risteilemistä ja huimaa värien vilinää . . .

— A tulehah sieki, vello, tantshuu . . . käyhäh kantrilli mei keral! kehottavat meitä, katsojia.

— A eihä mie kuis sit ossaa . . . ka käisihä mie tok, käisin, käisin, sanomme.

Ja olisihan se somaa tantsiella kirjopukuisen, punaposkisen karjalattaren kera, olisihan niitä siinä ilman tove-

ritsoja useampia. Mutta ihanhan siinä sotkeutuisi siinä vilinässä ja saisi palkakseen piian pilkan, naisen naurun.

Tämä kisa, „kantrilli“ se kestää kauvimmin. Arvaahan sen, ei se niinkään pian kyllästytä, kun on „mielessä piettävätkin“ mukana. Iltaan saakka siinä värit vilkkavat, laulu soi ja harmonikka laskee repäiseviä ääniä.

Vaan väsyvät tähänkin nuoret viimein.

Ja mihin sitte?

Vanhat miehet lähtevät kotiinpäin astuskelemaan, mutta nuorilla ei sinne vielä kiirettä. Rantaan rientävät tytöt ja pojat, astuvat veneisiin ja lähtevät järvelle liipottelemaan. Ilakoiden, leikkiä laskien he keinuvat vesillä, väliin kilpaa soudellen, väliin soutamatta kellutellen. Ja taas alkaa harmonikka soida, ja tyttösetkin antavat äänensä kaikua. Illan tyynessä ilmassa laulu ja soitto etäältä järven selältä kylään saakka kajahtelee . . .

Näin se kuluu salolaisen kesäinen pyhäpäivä.

Aamulla on taas edessä ankara työ, on ani varhain lähdettävä etäiselle metsäniitylle heinää lyömään.

Suonteelen praasniekoilla.

Olemme matkalla Suonteelen kylään. Siellä on näet suuret „praasniekat“ paraillaan. Soutelemme pienoisella veneellä Suonteelen jokea alaspäin Seesjärveä kohden. Hiljalleen meloskelemme vaan, kiirettä pitämättä; ehdimmehän me.

Synkän salon sydämessä virtailee verkalleen Suonteelen joki, ja yhä synkemmiltä saloilta se saa alkunsa. Mahtavia, jyliä kuusikoita on toisinaan sen uomaa vartioimassa, toisinaan taas ikihongat humisevia metsiköitä sen rannalla muodostavat. Joskus laajenee joki leveäksi, ruohikkoiseksi

lammeksi, jossa sorsat parvittain pulikoivat, joskus taas synkkänä virtailee rääsyisen suon lävitse, jossa kääkkyrä-männyt ja kuikelokuuset kasvavat ja vaivaiskoivu ja suosuru rehoittavat. Onpa väliin lehtoisiakin rantoja koivikoineen, lepikköineen.

Eräällä lauttauspaikalla tapaamme muitakin praasniekoille menijöitä. Paraillaan kuletetaan ylitse muuatta joukkoa hevosineen, rattaineen. Toisia on odottamassa vuoroansa, toiset jo mennä viilettävät kylää kohden.

Lauttauspaikan luona joessa näemme siltahepojen jäännöksiä ja jonkun matkan alempana koko ison kappaleen itse siltaakin. Kuului olleenkin tässä ennen silta, vaan kevättulva oli särkenyt. Ei ollut tullut siltaa korjattua, oli vaan laitettu lautta ja lauttausmiehelle pieni maja joen rannalle. — Lautan laittamiseen oli ehkä etupäässä vaikuttanut se, että sillan yläpuolella sijaitsevan Suonteleen rautaruukin laiva pääsisi esteettä kulkemaan jokea alas Seesjärveen ja taas takaisin.

Veneillä menijöitäkin tapaamme. Pitkin jokea soutaa vihkasee niitä kokonaisia venekuntia tuon tuostakin sivutsemme. Veneissä on kaikenikäistä väkeä, on valkoparta „starikoita“, ruskeapartaisia „Ontruksia“ ja parrattomia nuorukaisiakin, onpa vanhoja akkoja ja nuoria tyttöjäkin. Illoisia ovat joukot, raikasta naurua ja vilkasta pakinaa kuuluu joka veneestä.

Tulemme Seesjärvelle. Siellä Seesjärven saarella se on suuri Suonteleen kylä, korkean kaksihuippuisen vaaran läntisellä vierteellä. Pitkä silta, leveän, matalan salmen yli rakennettu, auttaa hevosella ja jalan kulkijat saarelle.

Kyllä sitä on juhalle menijää ja praasniekoille kulkipää! Saa se Suontele vieraita nyt! Joka taholla on tulipää ja joka tavalla. Tullaan jokea, tullaan järveä, tullaan maatakin myöten; tullaan rattailta, tullaan jalkasin, ratsastaenkin tullaan . . .

Ja mistäpä kaikki tämä kirjava joukko lie tullutkaan; ei ole tavallinen naapurinmatka kellään. Etäällähän ovat

lähimmätkin kylät, aina parin peninkulman päässä. Jos lähemmin tulijoita tarkastamme, tapaamme niissä paljon „vanhoja tuttuammekin“. Näemme Ontarven asukkaita, näemme Korpilahden kansaa, näemme Kuusiniemen, Mäntyniemen ja Hirviniemen ihmisiä sekä joukon särkejäväisiäkin. On vielä Paateneen musikkaa, onpa ukkoa Maanselästä ja Selinkylästäkin. Ja kaikki vaan Suonteleen praasniekoille! Minnekä kaikki mahtunevatkaan? Suuri on kylä, monta on taloa, jokainen sukulaisensa, tuttavansa pirttiinsä vie ja kestisee.

Romanaiselle on meitä neuvottu. Se onkin kylän uljain talo, vaaran rinteellä yli muiden komeana kohoaa. Romanaiselle suuri osa muutakin kansaa näkyy vaeltavan.

Astumme taloon.

Jos on talo potra päältä, uljas ulkoa, onpa se sisältäkin siivonnäköinen. Pirtin lattia on hohtavan valkea, penkit, lautsat, pöydät puhtaat, seinät samoin. Ja „gornitsa“ on vielä komeampi. Seinillä isot, „vuitshiska“-reunaisilla „käspaikoilla“ ympäröidyt peilit ja mitä potrimmat, kullatut jumalankuvat, joiden edessä pienoiset vahakynttilät paa- laa tuikuttavat.

Romanainen onkin kylän „bohatteri“.

Kilkitellen kalkatellen alkavat kirkonkellot soida, ja kirjavana joukkona lainehtien rientää praasniekkarahvas kirkkoon. Siellähän mekin pistäydymme katsomassa, miten salolaiset temppelissään molivat, ristivät, kumartelevat. Kirkko on täpötäynnä kansaa. Oven suuhun pääsemme, johon hiukan kuulemme papin ja lukkarin veisuuta ja kansan hyminää ja näemme kuvilla koristellun kirkon peräseinän.

Romanaisella on sillä aikaa kuin kirkossa molitaan, varattu koko gornitsan pituinen ruokapöytä vieraiksi kutsutuille praasniekoilla kävijöille. Ja on siinä pöydällä syötävää, karjalaisemännän ruuanlaittotaidon kaikkia näytteitä. Siinä kalakukot komeilevat, siinä rokkavadit rehottavat, siinä kasat kalittoita sekä sultshinakääröt, siinä sankeita

ja isot joukot paksua karjalaisleipää. Vieläpä siinä päälle päätteeksi kolme neljä puoltuoppista „votka“ pulloakin komeilee janoisia Ontruksia pöytään houkutellen.

Sitten kun me, miesväki, olemme kylliksemme pöydälle ladottua kuormaa keventäneet, tulee akkaväen vuoro ja sen jälkeen vasta nuorten, poikasten ja tyttöisien.

Mutta kauvan eivät nuoret jouda pöydän ääressä istumaan. Ulkoa alkaa kuulua iloisia ääniä ja harmonikan soittoa ja pajatusta. Sinne ovat jo toiset tasaiselle tante-
relle kokouneet kisaamaan, tantsimaan, karkeloimaan. Sinnehän mekin Romanaisesta sekä vieraat että talonväki rien-
netään.

Ja sitten alkaa „kantrilli“ käymään. Nuoret „prihat“ valitsevat „toveritshan“ ja käyvät tantsuun. Harmonikka soi, tytöt pajattavat, pojatkin rallattavat, kengät kapsavat ja koko kenttä kirjavana vilkkaa. Vanhemmat ihmiset seisovat reunassa kisaavia katsoen, monella suu mielihyvän naurussa. Varmaan heidän potra poikansa on soman tove-
ritsan löytänyt tai tyttösensä potran pojan kumppanikseen saanut.

Jotkut vanhemmista käyvät kyykkää heittämään. Pienet pojat viskaavat paapkaa . . .

Ja elämä Suonteleen vaaralla on iloisaa, vilkasta, reimaa karkeloimista. Kaikki ovat hyvällä tuulella. Suruja, huolia ei näy kenenkään kasvoilla. Kaikkien iloisimpia ovat nuoret tytöt ja pojat. Monet pojista ovat taas pitkän ajan takaa tavanneet „mielessä“ piettävänsä“, toiset löytäneet ennen tuntemattoman, soman, reippaan tytöksen, vaihtaneet hänen kanssaan katseita ja sanoja tantsun kestäessä, ja povet ovat molemmilla lämmenneet. Etäältä voi tyttö kyllä olla toisista salokylistä, jopa 60—70 virstan päästä, vieläpä tietömien salojen, korprien, soiden takaa. Mutta mitä huolii matkan pituudesta salolainen! Kun vaan tyttö suostuu ja asiat muuten selviävät, niin kyllä ne matkat pian juoksailee, kun kosissa käydään ja tyttö noudetaan. Monet rakkausasiat praasniekoilla aletaankin, monet lemmeiliitot siellä lujitetaan. Ja hyvähän siellä on tilaisuus valita. Pal-

jon on nuoria koossa sieltä ja täältä, paljon on tyttöjä tarjolla . . . Ja missäpä ne salokyliä nuoret muuten toisiansa tapaisivatkaan, eikä oman kylän tyttölöistä aina mielessä pidettävää löydä.

Siksipä nuorten ilo praasniekoilla iloisinta onkin ja „kantrilli“ ei väleen väsytä . . .

Toisenkin päivän ne praasniekat vielä kestävät. Sukulais- ja tuttavataloihin jäävät vieraat yötä viettämään. Mutta me emme ehdi enää toista päivää „praasniekoimaan“. Heitämme hyvästit iloiselle joukolle ja kiitämme vieraanvairaista Romanaisen väkeä.

— A, elgeä viel mengö . . . viipykeähä toki viel . . . pyytelevät.

— Toist tulgoa, toist tulgoa! kehoittavat kun kuitenkin lähdemme.

Karjalainen kalmismaa.

Jokainen, ken on retkeillyt Venäjän Karjalassa rajantakaisen heimolaiskansamme keskuudessa, on varmaankin erityisen huomion kiinnittänyt karjalaisten hautausmaihin, „kalmismaihin“. Ja huomiota herättäviä ne ovatkin.

Olet taivaltanut synkät salot odotellen kylää joka vaaran takaa. Välkähtää viimein järven pinta ja metsä avautuu, levittäen eteesi viljavainiot sekä tiheän karjalaiskylän järven rantamalla.

Kylää katsellessasi huomaat heti kylän vieressä, vainoiden, peltoloiden keskellä tuuhean metsäsaarekkeen. Ihmettelet, miksi se semmoinen metsikkö siihen on heitetty. Arvelet tullee muinaissuomalaiseen kylään ja näkeväsi entisen, suomalaisten pyhän uhrilehdon.

Ja eipä vallan toisinkaan.

Metsikkö on karjalaisten „kalmismoa“, pyhä puisto, jonne he kätkevät kuollehensa

„multihin muhajavihin“,

jossa on

„hyvä heidän ollaksensa,
armas aikaellaksensa“.

Jokaisella kylällä Venäjän Karjalassa on oma kalmismaansa, onpa isoimmilla kylillä useampiakin. Useimmiten ovat ne ihan kylän vieressä, joskus etempänä järven saarella, „Kalmasaarella“ tai niemellä järven takana, kuten Pieningän pienellä 2-taloisella kylällä, tai joen äyräällä, kuten Venginkylällä.

Omituisen, juhllallisen tunteen herättää kalmismaa sen piiriin käydessämme. Tuuheat ikihongat humisevat niin salaperäisesti, satavuotiaat kuuset oudosti kuiskivat. On kuin he haastelisivat juuriensa alla lepääväin manan matkamiesten, „pökkoiniekköjen“ kanssa, tuntuu kuin Tuonen kosketus, ei kuitenkaan kylmä, mutta ei palavakaan. Harmaa, ladontapainen, pyöreistä hirsistä salvettu „tsassovnakin“, rukoushuone, useimpain hautausmaiden portilla lisää vielä niiden omituisuutta.

Hupaisen vaikutuksen tekevät harmaat, puiset hautapatsaat, joita moni kalmismaa on täpö täynnänsä. Metsän tummassa siimeksessä ne seisovat kuolleiden leposijoja osoittaen.

Patsaita laatiessaan on karjalainen paraan taitonsa liikkeelle pannut, saadaksean rakkaan vainajan muistomerkkinä niin somaksi kuin suinkin. Ja somia ne monet ovatkin. Pyöreä tai neliskulmainen, pitempi taikka lyhyempi hirren pätkä on sahauksilla, uurroksilla, kolmioilla, hammastuksilla, pyöreillä poran reijillä t. m. m. veistoksilla taitavasti koristeltu. Yläpää on peitetty taitekaton tapaan kahdella laudankappaleella, vieläpä taitesauman päälle pienoinen harjakouru asetettu ja harjakourun selkään seisomaan 3—4 pienoista puunappulaa, „pulpukkaa“. Isoimmissa hautapat-

saissa on kattolautojen reunat peitetyt koristelluilla tuulilautoilla. — Ihmeen kekseliäs on karjalainen patsaita koristellessaan, koristeaiheita etsiessään. Suurilla hautausmailla löytää kymmenittäin erilaisia koristusmuotoja.

Usein on patsaaseen myös kiinnitetty erityiselle laudankappaleelle leikattu jumalankuva taikka jumalankuva pienoiseen metallilevyyn valettuna.

Vanhemmissa hautausmaissa, kuten esim. Loasarin ja Kuusiniemen, tapaa hautojen päälle rakennettuja, pienoisia, haudan pituisia ja levyisiä, taitekatolla varustettuja hirsisalvoksia, „kropnitshoja“. Varmaankin ne laitettiin sitä varten, ettei vainajan haudassaankaan tarvitsisi ilman kattoa olla. Sai siis kuoltuaan vaan majaa muuttaa.

Koskematon, pyhä paikka on karjalaisen kalmismaa. Eipä saa sieltä puuta hakata ei latvaa taittaa, tuskinpa oksaa ottaa tai lehvää leikata. Rauhassa saavat puut kasvaa ja vanhettua ja viimein vanhuuttaan hoipertua. Rauhaisen leposijankin ne saavat kalmistossa. Siihen, minne kaatuvat, lahokoot ja muuttukoot mullaksi yhdessä maahan murjomainsa patsaiden ja „kropnitshain“ kera. Paljon näkeekin hautausmailla sortuneita jättiläiskuusia ja ikihonkia ja niiden töröttäviä kantoja ja rikkoutuneita patsaita niiden alla.

Toisinaan ovat puut kallistuneet vastakkain nojaamaan. Tuulen henkaillessä ne niin valittaen voivattelevat . . .

Lopuksi.

Edellä olevat matkakertomuksen katkelmat ovat muistelmia retkeltä, jonka kesällä 1900 Suomen Muinaismuistoyhdistyksen matkarahoilla yhdessä opettaja Matti Tuokon kanssa teimme Aunuksen läänin pohjoisosaan. Retken tarkoituksena oli kansanomaisten rakennusmuotojen ja koristeaiheiden tutkiminen ja keräileminen.

Matka kesti viisi viikkoa ja kulki Lieksasta Lusman, Koropin ja Kolvaasjärven kautta Repolaan. Sieltä Kiimaanvaaran ja Pieningän kautta Honkaniemeen, josta Tsiassalmen ohitse Pölkkylään, Loasariin, Venginkylään, Petriseen, Kuusiniemeen, Korpilahteen ja Ontarveen. Ontarvesta takaisin Kuusiniemen kautta Mäntyniemeen, Särkärveen ja Suonteleeseen, josta käytiin Seesjärven takana Maanselässä. Suonteleesta sitten edelleen Paateneeseen, Sellinkylään, Jänkärveen, Porarveen ja Kostamukseen Suomen rajoilla. Kostamuksesta tultiin Suomen puolelle Kaiasjärven kylään Suojärvellä ja siitä Suojärven ja Korpiselän pitäjien kautta Värtsilään.

Matkalla karttui lyijykynäpiirroksia rakennusten koristelluista nurkkaveistoksista, tuulilandoista, räystäspuista ja ikkunoista, sekä keträinkuossaleista, pesentä- ja katinpoalikoista, hautapatsaista, tanhuan veräjistä, rakennuksista y. m. yhteensä yli 300. Rakennusten pohjapiirroksia keräsin noin 40.

II. Kertomus rakennustutkimusret- kestä Pohjois- ja Itä-Karjalassa v. 1907.

Liperissä.

Kesäkuun toisen päivän ilta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran matkarahalla olen retkeilemässä Karjalan kankahille Pohjois- ja Itä-Karjalan rakennusmuotoja tutkimaan. Ajaa jyryytellään tasaista, harvametsäistä Jaamankangasta Pyhäselän pohjoisella rannalla kohden Ylämyllyn majataloa. Ilma on koleahko, lumikinokset varjopaikoissa kertovat äskeisestä kamalasta takatalvesta. Koivut vasta hiirenkorvaa näyttävät, kaikki on vielä kovin alkutilassa . . . Mutta yhtä kaikki kankaalla käki kukahtelee, helkäyttelee kuin koreimalla kesällä konsanaan. Eipä ole antanut takatalven luontoansa lannistaa. Kesän tuloon luottaa, sitä meillekin kukuen ilmoittelee . . .

— Hevonen! . . . hevonen! . . . hevonen hoo! Näin hoptuttelee karjalainen kyytimieheni hevostaan tuon tuostakin. Kuulustaa hupaiselta. Aina vähän päästä nykäys suitsista ja: hevonen! Tätä hauskuutta ei ainoastaan tämä ensimmäinen kyytimies tarjoo, vaan vieläpä toinenkin, kolmas ja neljäskin, viides, kuudes . . . kymmeneskin, eli melkein järjettään kaikki Pohjois-Karjalan kyytimiehet aina Nurmekseen ja Pielisjärvelle asti.

Yötä Ylämyllyssä, josta aamulla pari-kilometrisen männikkökankaan kautta Mattisenlahden kylään Pyhäselän rannalla. Ilma mitä ihanin, kesäaamu kaikkein korein. Sitä

se käki eilen niin uskosta kukkuikin, ja sitä samaa se nytkin hartaasti helkyttelee.

Otan kylällä katsellakseni vanhaa Karttusen taloa. Siinä yli 100-vuotias vanhatupa ja 50 vuoden vanha syrjä-tupa. Vanhatupa on oikein vanhan kansan honkapuista salvettu. Suurimmat hirret ovat lähes puolimetrisiä. Ikkunoiksi on niitä tarvinnut vain pari poikki panna, kolmatta ja neljättä vähäsen kolota, ja ovesta ei voi sanoa, jotta „tuost' on viis poikki!“ Näet neljä niitä vain on katkaistu sekä kynnyistä ja kamanaa lisäksi lohottu. — Oli sitä vanhan kansan miehillä metsät, ja uskalsivat ne vankoistakin hongista käydä tupaa tekemään. Ja semmoinen tupa se satavuotiseksi elikin, ei se kesken remahdellut. Niin tuumii talon vanha vaari, 86-vuotias Olli Karttunen. Ja vanhan kansan hongista näyttää vaarikin olevan: pitkä, vankka vielä ja terveennäköinen.

— Vai Oulusta sinä not, sanoo ukko minulle. Minäksäläinen se Oulu nyt on? Onkos se suurikin kaupunki? Sitten kertoo ukko, miten hän ennen nuorena ollessaan kävi Oulusta suoloja noutamassa. Suurissa joukoissa sinne matkattiin, useampia hevostmiehiä lähti paikkakunnalta. Ja monasti saatiin kiljuvassa pakkasessa synkkää saloa, talontonta taivalta ajaa naristaa. — Samanlaisesta Oulun suolan-hakuretkestä sitten jälkepäin kuulen monelta muultakin vanhalta Karjalan ukolta. Siitä kertoo vanha Makkos-Heikki Kaavilla, Lievos-Paavo Rautavaaralla, samoin moni muikin vanha vaari.

Liperin kirkonkylän naapurissa, Selkärannassa, kaudiilla Heposelän rannalla taas löydän työskentelypaikan. Siellä vanhoja riisiä, mökkejä, taloja, saunoja. Onpa Kettusen ukko järven äkkijyrkkään hiekkapenkereeseen kuopertanut matalan „moakuoppa-saunan“, jossa eukkonsa, poikansa keralla saa lämpöiset löylyt ottaa. Pari lautaa vain on perällä poikittain, alempana kolmas lauta. Ylemmillä saa kylpijä istua kyhjöttää ja vastalla syyhyävää ihoaan vihtoa. Alempi on jalkoja varten. Maan mainion löylyn kuuluu maasauna antavankin. Ei siinä ole mitään puun

eikä muun makua, vielä vähemmän uloslämpivän saunan kuivaa kuumuutta.

Pari taloa on Selkärannassa ihan järven lähellä mitä kauniimmalla paikalla. On kolmaskin siinä ennen ollut vähän ylempänä penkereellä vieläkin kauniimmalla kohdalla. Mutta se kolmas on jo hävinnyt. Rauniot vain on jälellä ja joku pihlaja entistä asuinsijaa osottamassa. Ja kohta häviävät toisetkin, sillä „kauppiaan“ taloja kuuluvat olevan. Surkealla kannalla ovatkin Karjalan olot tässä suhteessa. Eipä ole kylää ei kolkkaa, jossa ei aina joku talo — ja monasti useampikin — olisi „kauppiaan talo“ tai „virman talo“ taikka jonkun talonpoikaispohatan. Ikävä on sellaista taloa nähdä, ikävä siellä käväistäkkin. Maat ovat kurjassa tilassa: pellot kasvavat ruohoa ja sammalta, ojpahaset ovat tukkeutuneet. Kartano on ränsistynyt: tuossa huoneessa on katto sisään pudonnut, tuosta on sen tuuli hajottanut, tuossa on seinä remahtanut, tuossa ovi rempallaan, tuossa ikkuna räsällään . . . Entiset omistajat elävät toisinaan taloissaan edelleen loisina taikka vuokraajina laiskasti, veltoisti viljellen entistä omaa peltoansa. Taikka on omistaja joutunut joukkoineen mieroa kiertämään ja sijaan tullut vieraita loisia useasti joka nurkkaan. Taikka on talo annettu vieraalle vuokraajalle. Näin on laita Liperissä, näin Kuusjärvellä, näin Polvijärvellä ja Juuassa, Kontiolahdella ja Kaavilla ja Rautavaara raukassa kaiketikkin. Siellä miltei koko pohjoispuoli pitääjää on „virman taloja“. On niitä varakkaan Nurmeksenkin köyhemmillä kulmilla, samoin Pielisessä, Enossa ja Ilomantsissa, samoin Korpiselässä ja Suistamolla. Kamalalle kannalle ovat todellakin tukkiyhtiöt ja kauppiat Karjalan taloudelliset olot saattaneet. Muuttamalla Nurmeksen mahtavalla kauppias-pomolla arvelivat olevan yli 60 taloa ja tilaa ympäri Karjalaa. Montakohan kahvinaulaa ja tupakkipussia on äijä saanut siinä*panna vaakalaudalle talojen vastapainoksi? Useasta tuskin kovinkaan suunnatonta määrää.

Selkärannasta soudatan 12 km. yli Heposelän Kaatamonkylän Ristinpohjaan Savon puolelle. Niin kutsuvat Kaa-

tamon puolta ja Selkärannan puolta sanovat Karjalan puoleksi. Venematka on hyvin hauska. Ilma on niin ihanan kesäinen. Hiljainen tuuli tuo rannoilta tuoretta leveävän lehden tuoksua ja väliin nousee suvesta pilvenhattara, joka ylitsemme vihmoon kesäistä sadetta, miltei mettä pirottelee kesäisen iltapuolen ihanuudeksi.

Soutaja on kaskuileva Selkärannan ukko. Kertoo hän m. m. että on tällä järvellä ennen sodittukin. Saarelta saarelle olivat toisiaan ampuu paukutelleet. Toiset olivat ampuneet Ruotinkaita-nimiseltä saarelta järven länsipuolelta, toiset Laitsaarelta itärannalta vastaan räiköttäneet. Suomalaisia olivat tietysti toiset olleet, mutta toiset „eikö ne lie ollut turkkilaisii“. Saarilta kuuluu vielä löytyvän tykinkuulia ja vanhoja rahoja.

On myös järven itärannalla muuan niemi, Matoniemi. Siinä kuulutaan useasti nähdyin suuri, tavattoman suuri käärme, „on pitempi kuin tää airo ja paksumpi . . . sellainen jumikka . . . on silmät ku härällä“. Soutajakin oli keran nähnyt. Mutta tappaa ei ole sitä kukaan uskaltanut, ei yritelläkkään.

Sitten soutaja ihastelee, että paikkakunnallaan on niin „hupaisii maita“, jotta herratkin täällä „lylyvät ongel“ kaiken kesää, kun ovat niin „utia siihen“. Sitten syksyllä „jäniksii perässä töyteevät“.

Heposeikä on saarinen järvi. Siinä Myhkyvät ja Linnansaaret, siinä Mässy- ja Tiirinsaaret, siinä Kontioluodot, Karvittaret ja Lammassaaret ja monet muut sekä suuret että pienet saaret ja luodot.

Selältä pujottelemme kapeaa mutkittelevaa jokea myöten Ristinpohjaan, pieneen järvilampareeseen Kaatamon kylän alla. Siitä hevosella Korpivaaraan Heinäveden rajoille. Maa on Savon puolella aivan toisenlaista kuin Karjalan puolella, ainakin tässä Korpivaaran tienohilla. Tie kiertelee korkeiden vaarojen viertehillä, väliin vaaroillekin kohoten. Korpivaaraa lähetessä kulkee se kauniin metsärantaisen, metsäsaarisen Korpijärven rantaa. Järvessä sanoo kyytiukko olevan hyvää „muikun kalloo“.

Kovassa sateessa saavun ja yövyn Hyttisen majaan.

Korkealla vaaralla on Korpivaaran kylä. Ja aamulla kun päivä kirkkaana helottaa näen kerrassaan uljaan karjalaismaiseman. Metsää ja metsäisiä vaaroja kaikkialla ja niiden välissä järviä ja metsälampia, vaarain rinteillä taloja ja kaskesmaita. Muita korkeampi, muita uljahampi näyttää Korpivaara olevan, ja kirkkaana katselee Korpijärvi synkstä metsästä sen juurella. Sinne synkkään metsään sukeltauu tiekin, joka hauskesti vaaran viertä kiertelee. Toisaalta etäämpää näkyy iso Jukajärvi — Juojärvi — korpivaaralaisten kalastuspaikka. Talot vaaran rinteellä ovat vanhannäköisiä. Kaikki ne ovat koettaneet pysytellä jotenkin samalla korkeusasteella. Mutta kevytjalkaiset mökkipahaiset ovat uskaltaneet toinen toistaan ylemmäksi, aina vaaran päällekin kiipaista. Hauskannäköinen on kylä. Niinpä eräessä laulussakin lauletaan:

„Korpivaara komia kylä,
mutt' on pahanlainen.“

Pahanlaiseksi en sitä kyllä huomannut. — Lähellä Korpivaaraa on vielä muuan metsälampi, Murhilammeksi kutsuttu. Sinne eräs isäntä oli piikansa hukuttanut.

Vietän päivän jutellen kuusissakymmenissä olevan isännän, Juho Hyttisen kanssa paikkakunnan rakennustavoista. Hän m. m. kertoo, miten ennen savupirtissä asuttiin, vieläpä uudismailla salosaunoissakin, miten joskus tuvassa viljaa puitiin, miten talkoilla rakennushirsiä metsästä vedettiin . . . Kertoopa vielä, miten Korpivaaralle oli Hyttisen ja Malisen suvut — jotka siinä nytkin asuvat — tulleet Venäjän vainon aikoina, ainakin 5 miespolvea takaperin Leppävirroilta. Hyttisen suku oli vähitellen hajautunut viideksi taloksi. Omituista oli, että joka polvessa oli ollut aina 3 poikaa, paitsi tyttäriä. Ja 3 poikaa oli ukollakin ja lisäksi 3 tytärtä. — Kertoessaan näyttää ukko jalkaansa, joka on kamalannäköiseksi „hapannut“. „Ukkovarvas“ oli kerran paleltunut, sitte oli alkanut ensin varvasta, sitten

koko jalkaa „hapattoa“. Joensuun tohtori ei ollut saanut paranemaan — oli aikonut, kanalja, salata jalan poikki — mutta Vaivion kylän Savolais-ukko oli jalasta voiteillaan jotenkin terveen tehnyt. — Muuten Karjalaan joutuneina „happanevat“ kaikki ne, mitkä muualla Suomessa mätänivät. Siellä happanevat heinät ja seinät, siellä happanevat katoilta tuohet, laudat ja malat, vieläpä ihmisiltä joskus kädet, sormet ja jalat.

Iltapäivällä juoksaisten parin km:n päässä vaaran pääkylästä Malisen taloissa. Siellä kuuluu Mikko Malisen talossa vielä olevan kolpinniekka tupa, joksi savupirttiä sanovat. Onkin siellä, mutta aivan rappeutunut. Katot pudonneet sisään, ikkunat hajallaan, uuni myöskin sisään romahtanut. Mutta uuninurkassa seisoo vielä, kun mikäkin muistomerkki, vankka uuninpatsas kannattaen liesipankkoa ikivanhalla karjalaisella, koristellulla koniskalla. Onpa vielä patsaan päässä ollut 2 patalautaakin, niistä toinen vielä paikoillaan. Tämmöistä koniska-patsasuunia en sitten saanut tavata ennenkuin Suistamon saloilla.

Illalla ajan kovassa vesisateessa Taipaleen kirkonkylään. Siellä taaskin löydän hiekkakumpuun kaivetun maasaunan sekä otan asemapiirroksen erään kreikkalaisuskoisen talosta.

Kuusjärvellä.

Taipaleesta joudun kerrassaan Sysmään nim. Sysmän kylään Kuusjärvellä. Mainittu kylä on Sysmäjärven pohjoisrannalla. Siinä Kuokkasia, Koistisia, Konkkasia ja syrjässä pienen jyrkkärantaisen, 13 syltä syvän Likolammin rannalla Hiltunen. Lisäksi vielä mökkiläisiä m. m. Pasasseppä, jonka paja on korkeaan hiekkaharjanteeseen kaivettu. Päätty ja katon etuosa vain esiin pistävät. Seppo istuu, viilata kiuskuttaen pajansa ovella, tuli vilkkuu ah-

josta hehkuvana silmänä, ja nokinen seppo on kun mikäkin musta vuorenonkalon asukas.

Sysmästä käyn seuraavana päivänä n. 5 km:n päässä Outokummun kylässä, joka on laajalla korkealla Outokummun rinteellä. Itse pääkumpu, todellakin oudonnäköinen Outokumpu, kohoaa kylän takana korkeana, äkkijyrkkänä, honkapeitteisenä. Varsinkin pohjoispuolelta nousee kumpu jyrkkänä. Etäälle se jo näkyy taivaanrannalla, omituisena köyryselkänä kohoten muusta metsäviivasta. Kuusjärveläisten tavallinen juhannuskokon polttopaikka kuuluu kumpu olevan. Ja siihen se on kuin tehty. Noin 10-kunta taloa on kummun rinteellä: Korhosia, Mustosia, onpa Jussi Junninenkin.

Vanhin talo kylässä on Korhosen talo, jota Pekkolaksi kutsutaan. Siinä taaskin yli sata vuotta vanha asuintupa, jonka omituisuutena m. m. huomaan, että siltaliesat ovat pusketut seinän läpi. Talon neljä aittaa, vaate-, eloja makuuaitat ovat vanhassa hausassa epäjärjestyksessä yksi niin, toinen näin, kolmas ja neljäs noin. Saan aittoihinkin kurkistella. Vaateaitoissa, seinillä ja matonalaisissa vaatteita nauloissa sekä alaalla että parvella. Siellä myös joku kirstunen. Eloaitassa on jyvähinkaloita sekä vanhan kansan aikuisia, yksipuisia pönttöjä. Suurin kuuluu olevan vanhan isännän setävainaan aikuinen. Se onkin aika kanuuna, toista kyynärää läpimitaten ja vetää 3 vanhaa tynnyriä. On myös joukko pieniä siemenpönttöjä naurissiemeniä y. m. varten. Naurissiemenpönttö esim. on noin 4-tuumainen 5-korttelinen pikku tykki.

Pirtissä ovat naiset sillan pesupuuhissa. Vanha isäntä, sokea ukko tuudittelee poikansa lasta ja laulelee vapisevalla äänellä:

„aa-aa, aa-aa allin lasta,
pientä linnunpoikaa.

— — — — —“

Muut talot ovat nuorempia, mutta piirrettävää ja kuvattavaa löytyy niistäkin. On luhtinieikka aittoja, porstuan keitinliesiä, tallitupia . . .

Polvijärvellä.

Kuusjärveltä saan ajaa koko kuuskolmatta km. ennenkuin saavun Polvijärven kirkonkylään. Matka on melkein pelkkää saloa, ainoastaan Loavuslampi ja Sätöslampi pienine kylineen ovat välillä sekä joitakuita mökkejä. Järviä ja lampia on tien varrella, näkyypä iso Viinijärvin.

Polvijärven kirkolta teen vähäisen retken kylän syrjäpuoliin. Piirustan ja kuvaan matkalla Karppasten vesimyllyn Karnukan purossa, Sirviön sepän mökin luona. Tapaanpa matkallani ensimmäisen asuttavan savupirtin, Reijosen pienoisen mökin, joka vähän matkan päässä maantieltä kyhjäyttää pienen lorisevan puron vieressä, synkän rääsyisen korven kohdussa, vähäinen perunapeltto seinän taakse raivattuna. Pieni, n. 3-metrinen on mökki ja matala, yksi pienehkö ikkunasilmä sivuseinässä, peräseinässä laipion rajassa lakeisaukko. Mökin edessä on porstuantapainen ja sen vieressä aittanen. Vastapäätä mökkiä on läävä katoksineen sekä etempänä pikkanen, puoleksi maanalainen sauna. Puron rannalla on sotkupata liesikivillä, vieressä vedenottopaikka ja kirjailtu pesukarttu. Mökissä ei ole ketään kotosalla, mutta varkaana akkunasta kurkistellen näen oviloukossa nokisen savukiukaan ja mustuneet seinät. Kiukaan otsalla puita kuivamassa.

Saan matkalla muitakin piirroksia. Keksin vanhan suippokodan, käväsen lautamies Rantalan vanhahkossa talossa ja kirjotan rakennustietoja mökkiläiseltä Pekka Mutaselta.

Kirkolta otan kyydin Kansanahon majataloon Martonvaaran kylillä. On lauvantaiehtoo, kesäkuun 8:s päivä. Talon sauna on lämminnyt ja riittänyt. Miehet juuri hankkiutuvat kylpemään. Liityn mukaan ja miehissä kohta istutaan matalien lauteiden matalilla penkeillä, komennetaan saunapiialta löylyä löylyn päällekin. Ja löylyä tulee, että kivet paukkuvat ja vastaa annetaan niin, että punottava selkä läiskää. Jos vasta käy kovin kuumaksi, kastellaan sitä kylmällä vedellä, jota on astiassa lauteilla. Kun on

kylliksi kylvetty, kavutaan alas, istutaan jakkaroille ja puupöliköille ja pestään sillalla olevissa astioissa. Saunakotaan heitetyt vaatteet puetaan päälle ja puhtaina, virkeinä talustetaan tupaan. Sitten vasta menee naiset saunaan. — Huimia ovat karjalaiset kylpemään. Kaskenpolttoaikoina ja heinätyön kestäessä jopa muulloinkin kesällä lämmittävät saunan joka arkki-ilta ja kovan kuumuuden ottavat. Talvella kylpevät pari kolme kertaa viikossa.

Pyhitän sapatinpäivän siten, että lyön laukun selkään ja lähdän Sammakkovaaraa kohden. Metsässä tien varrella on Polvijärven ukon tervankeittopaikka. Lapselliselta laitoksesta se näyttää verrattuna pohjalaisten suuriin tervahautoihin. Mäen kaltevaan rinteeseen on kyhätty jonkunlainen lava, jonka reunoille on luotu hiekkavalli, keskelle jätetty kuopanne tervaksia varten. Kahdesta puusta koottu torventapainen on tervan juoksuttanut torven suun alla olevaan astiaan. Pari tervalla täytettyä tynnyriä on lähellä näyttämässä, mitä ukko on haudastaan hyötynyt. Vielä on vieressä kyhjöttävän havukatoksen suojassa kasanen haudasta saatuja sysiä.

Sammakkovaarassakin tapaan vanhanaikaisen karjalais-talon syrjäkupineen, vanhoine tupineen, huonepuolineen ja monine aittoineen. Tossavaisen mökissä on pyöreistä hirsistä salvettu vanha tupa ja siinä pienoiset vanhanaikaiset ikkunat. Siinä myös mökin luona pikku pikkuruinen aittanen, jonka ovikin vain metrisen korkea, puoli leveä.

Sammakkovaarasta harppaan Nenäsenvaaraan ja siitä lähdän illan suussa astumaan lähes peninkulman päähän salolle Lipasvaaraan Juuan rajoille, jossa sanovat olevan oikein vanhan talon. Tien tapainen, mikä sinne vie, on noita tuttuja karjalaisia saloteitä. Se hapuroi synkissä kohisevissa kuusikkokorvissa, kumistelee kanervaisilla honkankankailla, sukeltaa tuuheisiin liplattaviin lehtoihin, vilettelee niityn laitaa, kapuaa kaskesaholle, kiipeää väliin vaarallekin, josta taas alas nakkautuu, kiepsahtaa lorisevan puron yli ja kapsuttelee kilometrittäin poikkitelaisia siltoja yli rakkaisien soiden, rääsyisien rämäköiden. Eikä sitä

tietä rattailla ajella, reellä vain silloin tällöin rohistetaan ja purilailla raahataan.

Lipasvaaraa lähetessä rupeaa salotie yhä kohoamaan, hypähtää aina ylemmäksi ja ylemmäksi lepiköstä lepikköön. Huomaa heti, että nyt sitä taas vaarojen vaaralle ollaan nousemassa. Ja kun viimein vaaran laelle päästään, nähdään suurenmoinen kappale metsäistä, järvikästä Karjalaa. Pieni Lipaslampi on syvällä vaaran juurella. Sinne vaara jotenkin jyrkkänä syöksähtää. Niin korkea on Lipasvaara, että Kontiolahden kirkko, joka on kaukana peninkulmain päässä Höytiäisen takana, kuuluu sinne kirkkaalla ilmalla näkyvän.

Nimensä kerrotaan Lipasvaaran saaneen siitä, kun Martonvaaran miehet olivat vaaran vierteillä ennen vanhaan viljelleet huhkia ja niistä saatua viljaa kantaneet lippailla kotiinsa. Toisen kertomuksen mukaan on vaaran nimi tullut toisella tavalla. Huhdan raatajat olivat koonneet viljalyhteet kasoihin, joita olivat sanoneet lippaiksi.

Kaksi taloa on vaaralla, toinen on Iso-Lipas, toinen Pieni. Iso-Lipas, joka on se ikivanha talo, on ylempänä aivan vaaran laella ja Pieni-Lipas, nuorempi talo vähän alempana vaaran rinteellä. Eikä se Ison-Lippaan talo aivan eilispäivän töitä olekkaan. Seinässä on vuosiluku, joka näyttää, että tupa on tehty 1812. Ja ikihongikossa ovat tuvantekijät jyskineet, keikautelleet huimimpia jättiläisiä. Ja sitten kun ne ovat tekaisseet oikein sen vanhan kansan suuren sukutuvan! Pituutta on seinillä, huoneen sisästä mitattuna yli 8 metriä, eikä korkeuskaan ole aivan tavallinen. Koko 4 metriä on sillasta laipioon, joka mahtavana, mustana — tupa on ennen ollut savupirtti —, kolmitaitteisena kumuna kaartuu yli tuvan. Ikkunat ovat pienelaiset. Mahtavista kelleksistä ovat penkit veistetyt. Orsia on patalautoja, päreorsia y. m. Vanhanaikuista laitetta ovat talon muutkin huoneet. Aitoissa on koristellut raavelit, suuret harjakourut sokkanauloineen. Ja läävärakennus! Se on omituinen. Lehmät ovat siinä yläkerrassa, alakerrassa

on lantasaäiliö. Yläkertaan vie leveä ajosilta. — Juuassa tämmöisiä lääviä, „kellarilääviä“ sitten monasti tapaan.

Naapuritalon omituisuuksia on riihi, joka on kalliolle rakennettu ja siinä siltana pelkkä kallio. Tavallisimmin näkee karjalaisriihissä savesta sotketun sillan, toisinaan myös puusta salvetun. — Riiehtä käyttävät karjalaiset keväällä siemenpotakkojen idättämiseen. Potakat levitetään riiehen sillalle tai koppiin parsille ja riiehtä vähäisen silloin tällöin lämmitetään.

Vietän yön salolla Pienen-Lippaan talossa. Hyvin viihtyy noiden teeskentelemättömien, vilpittömien, ystävällisten salolaisten seurassa. On kuin kotonaan, kohtelevat kuin vanhaa tuttuaan. — Aamulla kun päivän noustessa herää, kuulee pihalta helähtelevän sävelen, joka somasti nousee ja laskee, lopulta vaikenee, ja taas vähän päästä samoin uudistuu. Talon nuori emäntä siellä lehmäänsä, vasikoitaan viettää, „tpruituttaa“, ja ammuen ja ynisten ja kilkatellen, kalkatellen juoksevat suuret ja pienet emännän luo.

Juuassa, Kontiolahdella.

Martonvaarasta matkaan Juuan Timovaaraan. Tämä 5–6-taloinen kylä Tanskasineen on sekin korkealla vaaralla, kapean pitkän Rauanjärven itärannalla. Vastaisella rannalla on Levavaaran taloja. Timovaara on saanut nimensä Timo-nimisestä lappalaisesta, samoin kuin Vetkonkanta, joka on kirkon pohjoispuolella, lappalaisesta Vetkosta.

Timovaarassa on minua neuvottu kääntymään vanhan kansan miehen, Matti Tanskasen, „Lento-Matin“ puoleen, joka muka kuuluu tietomies olevan. Löydän Matin pienen mökin kylän takaa metsän sydäimestä. Mutta Matti ei jouda nyt joutavia juttelemaan, on juuri kalalle lähdessä, sären kutuun. Toiset pöksyt vain muuttaa jalkaansa ja suolaa,

leipää pistää konttiinsa evähäksi. Toinen ukko kuuluu jo vuottelevan. Muuten sanoo Matti jo ennen Helsingin herroille satuja lorunneensa.

Yli 80-vuotias kuuluu Matti jo olevan. Pienoinen mies, mutta ketterä vielä ja terävännäköinen. Nuorena oli ollut aika huimapää. Kerrankin oli korkean huoneen katolle kiivennyt ja seisonut harjakourun nenässä päällään. Olipa sieltä vielä lentänyt alaskin käyttäen vastoja siipinä. Siitä oli sitten Lento-Matiksi ruvettu hokemaan.

Mutta muilta ukoilta saan tietoja, kaikenlaisia kaskuja.

Aika pitoja olivat ennen olleet ne vanhan kansan hirsi-talkoot. Kymmeniä hevosin oli aamulla jo kukonlaululta lähdetty metsään ja sieltä julmia hirsiä yksin kappalein yhdellä reellä, latva maassa laahaten vedetty rakennuspaikalle. Ja piiraisia ja rieskaa, rokkaa ja koprahuttua oli syöty ja vahvasti viinaa juotu, ja kolisten olivat vahvimmatkin hirret tulleet kotiin. Keväällä oli hirret hakattu ja syksyllä vähän lumen aikana vedetty rakennuspaikalle.

Olivat ne Timovaaran asukkaat ennen vanhaan Keyriäkin palvelleet. Keyrinä olivat näet kylpemään lähtiessä kantaneet ruokaa pöytään, kaikenlaista hyvyttä, mitä talossa oli ja sitten käskeneet Keyriä syömään, jotta „syökäät nyt kylpyajan!“ Olipa kerran sitten muuan mieskanalja mennyt ja pistellyt suuhunsa paraan hyvän ja sitten laskenut siat loppuja korjaamaan ja pannut oven kiinni. Väki oli saunasta tullut ja kuunnellut oven takana ja sanonut, jotta „Keyri on vielä ruuvalla, koska niin suu matsaa!“

Saarikas järvi on Rauanjärvin. M. m. on siinä pari pientä saarta, joita sanotaan Kalmosaariksi. Niistä on useasti pääkalloja löydetty.

Tie Timovaarasta Juuan kirkolle kulkee alussa mitä somimpien seutujen kautta. Vaaroja, vaarojen vierillä lehtoja, lehdossa taloja, vaarojen juurilla järviä, lampia. Vaaroja on m. m. Kemienvaara, Hönkönvaara, Tattarivaara ja jyrkkä Hallavaara. Vaarain rinteillä useassa paikassa kasvatet savuavat, nokiset miehet ja naiset viertävät paloa taikka kyntävät. Ei näytä palon kyntäminen olevan leikintekoa

eikä naisten työtä. Muutaman korttelisen, muutaman kyynärän pääsee eteenpäin, niin jo taas atra tarttuu kiveen, juureen tai kantoon. Ei siinä pitkälle päivässä jouduta. Hyvää paloa kyntää ahkera ahertaja päivässä 50 litran maan, mutta jos on oikein kivistä ja kantoista maata, saa tyytyä 10 litran alaan. Eipä siitä leipää leikin syödä.

Juuan kirkolla vyötän ja sonnustan itseni ja lähden jalkapatikassa Kontiolahtea kohden. Tie kulkee hyvin asutua seutua myöten lähellä Pielisjärveä. Tuon tuostakin välkähtää puiden välistä laaja Pielisen pinta, työntääpä se joskus pitkän lahdelmankin tietä tavoittelemaan. Vaellan valtamaantietä aina suureen Nunnanlahden kylään asti. Siellä harppaan metsään ja lähden salotietä taivaltamaan Kuhnustanjärven kulmille. Välillä viivähdän vähäisen Puolvälin Hemmin mökillä ja illalla saavun Kuhnustanjärven varakaaseen Erolaan.

Erolan ukon saattamana käyn seuraavana päivänä järven takana Jommehikossa pienoisesella Ryynäsen uudismökillä. Se on kurjimpia ihmisasumuksia, mitä matkallani olen tavannut. Keskenpäisen tupasalvoksen kylkeen on aidaksista ja riuvuista seipäiden varaan salvettu jonkunlainen suoja. Pari metriä siinä vain leveyttä, noin kolmisen nelisen pituutta, korkeutta siksi, että juuri seisomaan sopii. Silta on noin kyynärää alempana maanpintaa. Oviloukossa on uuni, kivistä rötistetty kuin saunan kiuvas. Pieni ikkuna peräseinässä on valontuojana, vaikka pääsee se valo seinäraoistakin. 8-henkinen perhe, mies ja vaimo kuuden lapsen kanssa, on tässä viime talven, pyrytalven, pakkastalven viettänyt, ja nuorin lapsista on vain ollut puolivuotias. Kamalasti oli toisinaan paellut. Lunta oli kyllä seinäin suojaksi luotu, tehty koko asunto lumikumpuraksi, mutta kovin äkeänä oli pakkanen kuitenkin sisään jhyökkäillyt. Mutta nyt, kun kesään olivat päässeet, tuntui elämä hiukan elämältä. Ahkeroina uurastivat mökin ympärille kivikkoon uutispeltoa: vääntelivät kiviä kasaan, polttelivat turpeita ja kaakersivat ojaa. Mutta kovin pieneltä ja vähävaloiselta näytti vielä uutisaukko ja kovin pimeältä, kovalta ja kolkolta korpi

aukon ympärillä. Ja korven helmasta tuntui jääsydäminen suo huokuvan. Eikä näillä korvenraatajilla näyttänyt olevan toivoa vielä ensi talveksikaan saada valmiiksi puolitekoista tupaansa. — Maksaa niin paljon . . . suuri perhe . . . menee kaikki ansio leipään . . . ei jouda paljon omaan työhön . . . — Eikä kovin innostavia ole matkatoverini Erolan ukonkaan puhelut: kyllä ei tästä leipä lähde . . . huonoa maata . . . kamala korpi. — Sellaista se on ladun hiihto, uran aukaisu kolkoilla saloillamme. Älä kultia uneksikkaan!

Palattaessa juttelee Erolan ukko kamalasta viimekeväisestä takatalvesta, joka toisin paikoin Karjalassa oli ihan tuhoja tehnyt. Jo oli Erkki inunut, ja Urpokin uikuttanut, ja kun oli kuun loppuun päästy, oli ollut kummat tulossa: talvi ukona, törkyladot tyhjinä, kerrassaan tyhjinä. Oli syötetty eläinparoilte, mitä vain irti saatiin: jäkäliä, kanervia ja sammalia, latojen vanhoja olkikattoja, heinäpieleksien pohjia ja ladon sillanalustörkyjä. Oli koetettu lainata toisilleen ja toisiltaan, kellä jotakin lainattavaa oli ollut ja sitten yhteisesti oli puutetta nähty. Olipa elukoita koetettu laitumellekin laskea, mutta nälkäisinä olivat siellä kylmässä kontistuneet ja muutamat kuolleetkin. — Jo minä sitä viime talvena ennustinkin, kun hiiriä oli niin paljon . . . kaikki pieleksetkin silpuiksi hakkasivat, puhelee ukko.

Sitten kertoo ukko, että sukunsa oli yli 250 vuotta takaperin tullut tänne Kinahmon saaresta Höytiäisessä. Oli ollut 4 veljestä. Yksi oli kulkenut Kuhnustaan, toinen taivaltanut Kontiolahden Pyytivaaraan, kolmas käynyt Polvijärven Kuorevaaraan, neljäs jäänyt Kinahmoon.

Kuhnustasta kuljen salon poikki maantielle Ahmovaaaran kylään ja Kopravaaran kautta Kontiolahden Romppalaan.

Romppalan Pekkolassa keksin riihen luona vanhan olkiladon, joka on ennen ollut savupirttinä. Pyöreistä hirsistä on se rakennettu, ja ikkunat ovat pienoiset juoksu- luukkuikkunat. Jo ainakin 70 vuotta on pirtti ollut samalla paikalla olkilatona, sanotaan. Kuka lienee rakentanut, kuka siinä elelyt? Kontiolahden muutamissa taloissa näen uunin

oviseinän keskikohdalla, ulompana karsinaseinästä. Uunin takaa vie ovi kamariin.

Romppalasta Puson kylään käy hyvänlainen kärkytie salon halki. Kolkot korvet, suot, kalliot ja ryteiköt näyttävät todellakin kontioiden muinaisilta elostelupaikoilta.

Metsässä Puson kylän takana tapaam taas mitä alkuperäisimmän asunnon. Kantoisella kivikkoaholla pienoinen uutismökki, pahanpäiväisistä hirsistä salvettu, ja mökin kyljessä navetta. Kiuvasröstellö on ovinurkassa ja siltapalkkeja ei ole riittänyt yli pirttiin. Sivuseinän puoli oveen asti on ilman siltaa, avonainen maakuoppa vain. Ukko on juuri pistänyt uuniin tullen. Savu täyttää matalan huoneen melkein siltaan asti. Kykkysilleen yhteen myttyyn painuneena koettaa ukko-rukka vältellä kirventelevää savua. Pienoinen, näivettynyt, työn, puutteiden, elämän kovan kouran runtelema ukko-raukka, vaikka näyttää vasta olevan paraassa ijässään. Mökin emäntäkin tulee kotiin risutaakka sylissä. Samassa kovassa koulussa näyttää hänkin olleen. Alakuloisia ovat, harvasanaisia, kadonnut on heistä karjalaisen hilpeys ja puheliaisuus.

Puson kylästä kierrän ympäri Pusonjärven ja tullen Heräjärvelle — Heräjärvi sanotaan paikkakunnalla — Havukkavaaraan, josta Kolinkylän miehen kanssa rähmin ryteisten korprien, soiden ja metsäniittyjen kautta Kolinkylään Kolin juurella. Loppumatkalla kierrämme pienen sievän Jerojärven, johon muinaisaikoina oli hukkunut Jero-niminen mies ja haudattu metsään järven rannalle.

Yövyin Selkolaan Kolin juurella.

Pyhäamu kesäkuun 16:s. Nousen aamulla aikaisin ylös, ulos käyn ja kohotan katseeni hartaasti korkeutta kohden — katselen kuulua Kolin kukkulaa. Jyrkkänä, mahtavana, uljaana ja ylevänä kohoaa se edessäni. Ja minussakin, matoisen maan kulkijassa, savuisten pirttien ja nokisten saunojen, pölyisten riihien ja tunkkaisten aittojen nokisessa nuuskijassa ja nuohoojassa herää kerran halu päästä yläilmoihin, kohota kerran kohti korkeuksiakin. Heitän laukun selkään — että olisi painamassa maata kohden ja

muistuttamassa aineellisesta toimestani, jos liiaksi innostuisin — ja alan ylentämään itseäni Kolin korkeimman kukkulan tykö. Ja ylentämistä siinä onkin! Koko kauvan saa kiivetä. Hien se väentää kuivasta ruhostani, ennenkuin 70-kiloisen ainejoukkoni olen Kolin laelle laahannut.

Suuri, mahtava on näky vuorelta. Enpä ole ennen yhtä aikaa niin paljon nähnyt Karjalaamme ja niin kaunista Karjalaa. Pielisjärven selkä ihan tuosta jalkojen alta kuustenlatvojen takaa alkaa ja leviää ja jatkuu miltei niin etäälle kuin silmä kantaa. Ja saaria, suuria ja pieniä, on siinä kymmenittäin, sadoittain. Etäällä idässä sinisessä autereessa siintää kai rajantakaisten salolaisten salaperäinen satujen maa. Pyhäamun pyhä tyyneys lepää järven pinnalla . . . Katson toisaalle, sinne, mistä olen matkustanut. Järviä, metsiä, vaaroja sielläkin. Tuossa lähellä Savijärvi ja Jerojärvi, etempänä Herajärvi ja tuolla vielä etempänä läikkyy laaja selkä. Se on Höytiäinen, joka ei sekään näytä kaukana olevan, vaikka sinne on matkaa useampia peninkulmia. — Eipä ole Kolilla ketään varhaisena pyhäamuna. Yksinäni saan siellä istua.

Astuessa kukkulalta alas on hyvin varoin kuljettava, sillä polku juuri kukkulalle kohotessaan on hyvin jyrkkä. Helposti voi siitä tulla kolin-kolia alas. Ja jos Kolilta rupeaisi kolin-kolia tulemaan, riittäisi sitä tuloa hyvänpäiväisesti. Jyrkkää rinnettä on aika pitkältä. — Lähden laivarannan kautta kiertämään Savijärven kylään. Laivarantaan on kukkulalta pari km., vaikka sieltä ylhäältä katsoessa se oli olevinaan ihan jalkain alla. Savijärven yli soudettuani tulen Ahmovaaraan ja siitä Nunnanlahteen, josta hevosella kirkolle. — Ja näin olin tehnyt yli 10-peninkulmaisen jalkamatkan ja nähnyt yhtä ja toista.

Kirkolta lähden Kaavia kohden. Ajan Havukkavaaran kautta Raholanvaaraan Kaavin rajoilla. Raholanvaara taas muita vaaroja uljahampi. Siinä useampia taloja sekä itse päävaaralla, että matalammilla syrjävaaroilla. Seutu rupeaa jo olemaan kuin savupirttien maata. Useimmilla mökkiläisillä on sisäänlämpiävät tuvat. Ja „tuohikaudella“

näyttävät täällä vielä elävän. Miltei kaikissa huoneissa, talonpojan asuinrakennuksesta mökkiläisen tölöihin asti, on tuohikatot, maloilla peitetyt. — Ja kasket ne savuavat kaikkialla. Korkealta vaaralta kun ympärilleen maailman avaruutta katselee, niin kaikkialta näkee kaskisavuja kohoavan, joka vaaran vierteeltä, joka ahon laiteesta, joka kummun kupeesta. Tuolta tuikuttaa pikkuisena patsaana, tuolta keveänä pilvenä kohoaa, tuolta paksuina tönkkinä pöllähtelee. Ja savu autereeseen yhtyneenä peittää väreilevänä harsona siintävät salot . . .

Kaavilla.

Vasta Kaavilla ensimmäisen asuttavan talokkaan savu-pirtin tapaan. Kulkiessani Viitaniemen kylästä Hirvisaaren ja Kellolahden kylien kautta Nilsin Rupsaan menen Heikki Makkosen vanhaan taloon Kellolahdessa Vuotjärven rannalla ja huomaan, että siinä molempien tupien uunit sisään hajuttelevat. Siinä jonkun aikaa viivähdän pirttiä katsellen ja vanhan ukon kanssa tarinoiden vanhoista asioista, ja vanha ämmä ärähtelee ja murahtelee, kun ukko muka turhia siinä lopisee, jotta paikkaisi vain nyt niitä kenkirajojansa. Mutta kun pois lähtiessäni annan ukolle muutaman rahapennin, soittaa eukko toista huilua.

Rupsassa nuuskin m. m. pari saunaa, joissa uunin suu on perään päin, ja toisessa lauteet peräseinällä.

Kaavilla muuten huomaan vielä eletävän turvekattojen aikakaudella. Ladoissa ja läävissä, riihissä ja korsuissa, aitoissa ja luhtirakennuksissakin, puhumattakaan mökkilöistä, näkee hyvin useasti turpeilla peitetyn tuohikaton. Sanoipa muuan talonisäntä laittavansa asuinrakennukseensaakin turvekaton, kun entinen katto tulee kelpaamattomaksi. Se on kestävin katto se, arveli.

Viitaniemen kylän Siitinjoessa katsastan pienen härkinmyllyn. Siinä härkin l. tukki pystyssä, sen alapäässä siivet, joihin puskien vesi härkintä pyörittää. Härkkimen yläpää on suorastaan myllynkiveen kiinnitetty.

Säyneisten kylillä Säyneistenjärven rannalla Juosolan, Rantalan, Simolan taloissa sekä ukko Antti Parviaisen mökillä pakinoimassa. Parviaisen ukko on vähän kuin tietäjä ja myrrysmies. Säilyttelee ukontaltoa, „uhrikiveä“ l. „ukonkynttä“, joka muinoin oli löytynyt „kesyenkannolta“ (= ukkosen särkemän puun kanto). Ja mahtava voima kuuluu kivessä olevan. Kun hevonen t. m. eläin on ammuksissa tai ähkyssä ja sillä painelee „ristikakkosia“ (= kahdesti ristiin), niin paranee. Samoin voidaan parantaa sillä ihmisistä tyrät.

Juosolan sanovat olevan kylän ensimmäisen talon. Paikkakunnalla oli ollut tervahauta ja sen luona maja. Siinä olivat vastatulleet ensin asuneet.

Kauniita ovat Vuotjärven rannat, vaikka niitä, etupäässä vain rakemuksia töllistellessäni, en aina kaikiste ehtinyt oikein huomaamaan. Muistanpa kun Kellolahden pohjukasta, tienmutkasta, puiden välistä tirkistelin järvenselälle, joka päivän laskussa loimusi ja loisti niin tuhannen tulipunaisena, ja siinä viheriät saaret iltaruskossa peilasivat niin kauniisti, muistanpa, että johtui mieleeni entisen ukon sanat: „voi yhdeksänkymmentä, niin on kun alttarintaulu!“

Rautavaaralla.

Säyneisistä saavun Alaluostan kautta Hankamäkeen Rautavaaralla. Tie kulkee karua kangasta myöten, joka muutamassa kohdassa on huiman metsäpalon temmelyskenttänä ollut. Sateisessa säässä kiertelen Hankamäen taloissa, sateen raossa aina pistäyn talosta toiseen. Tapaan muutamia savupirttejä.

Muutan sitten majaa kirkolle päin Korpimäen Toivolaan, josta jalkaisin Salon kylille peninkulman päähän saloille Lampomäkeen, Katajamäkeen ja Hautamäkeen. Hiljakkoin tehty tie vie aina Katajamäkeen asti, siitä taas karjalainen kapulasilta-tie kiertelee Hautamäkeen Hautajärven rannalla. Siellä taas elelee vanhan kansan mies, 83-vuotias Paavo Lievonen. Tulee juuri saunasta jauhamasta, pölyisenä jauhovakkanen käsivarrella. Puolisokea on ukko ja huonokuuloinen. Mutta parhaillaan eläessään on hän miesten mies ollut. Onpa karhujakin kaatanut yhden jos toisenkin. Kerrankin oli yksin kangella kontion nuijannut. Kontion käydessä päälle olivat toiset vilettäneet pakoon, mutta Paavo senkun silpaisi kangen ja sillä kontiota kalloon kamahutti niin, että siihen kellistyi. Toisen kerran taas oli joutunut niin koville, että karhu oli Paavon pään saanut suuhunsa. Mutta olipahan ukko ennättänyt ääntää, jot „eläpähän syökkää miestä!“ niin oli karhu heittänyt. — On talossa myös loisukko, tuohitöiden tekijä. Kopsia, kontteja, virsuja, löttösiä, loapottia on hänellä aitassa valmiina. — Tuohijalkineita vielä käytetään ainakin viertotöissä. Tuohivasuja, tuohikopsia ja kopolia y. m. tuohiesineitä näkee joka talossa.

Illalla Toivolan miesten kanssa juhannussaunassa. Saunamatka ei Karjalassa ole pitkä. Vanhoissa taloissa on sauna aivan pihan vierellä, joskus nurkitusten tuvan kanssa. Saunakota on useasti navetan puoliosessa päässä rakennusta ja samalla navettakotana. Uudemmissa taloissa on sauna etempänä.

Rautavaaran kirkonkylä on vähäpätöinen. Muutamia taloja, joitakuuta mökkejä, kansakoulu ja pari kauppiasta, siinä kaikki.

Kirkolta lähdän juhannuspäivänä pohjoiseen päin Sotkamon rajoja kohden. Pääsen ajettua tietä myöten Raiskioon asti, mutta siihen tie töpsähtääkin. Aikoessani eteenpäin salolle, puolen peninkulman päähän Mustaanmäkeen saan lähteä tietöntä taivalta tekemään. Huononpuoleinen polku vie läheiselle suolle, kulettaa siitä yli lahonneita pitkoksia myöten, heittää kankaalle, jossa suuri kelohonka on merk-

kinä, mistä on toiselle polulle poikettava. Sujahtaa taas metsästä suolle, suurelle, puuttomalle, vetiselle suolle, jolla siellä täällä heinäpieleksien pohjia, sorkka-aitoja, sitten sukeltaa synkkään korpeen, kuljettelee ja pyörittelee siellä sinne ja tänne kaatuneiden puidenrunkojen ylitse ja alitse, poikki toisten polkujen. Pujahuttaa viimein aukealle aholle ja siitä lehdon läpi riihen luokse, josta ruispellon pientaritse, aitan ympäritse pyöräyttää vanhannäköisen talon pihalle. Kuulen talonväeltä tulleenikin Poikoinmäkeen, noin 2—3 km. syrjään Mustastamäestä. Samahan tuo, talo kun talo, katsellaanpa tätäkin! Ja löydänkin paperille pantavaa.

Päivän kuluessa käväisen Mustassamäessäkin, jossa hupaisen, vanhan isännän Lassi Savolaisen kanssa pian tarinat syntyvät. Tarjoaapa vieraalle kahvia ja syötävääkin — kahvit kyllä monessa muussakin paikassa tarjottiin. Talo on siisti ja hauskannäköinen. Lattialle levitetty lehdet antavat miellyttävän hajun raittiiseen savupirtin ilmaan . . .

Seuraavana päivänä käyn Poikoinmäen naapurimökissä Simo Kainulaisen puheilla. Pienoinen puhelias vanha ukko, asuu tyttärensä kanssa pienessä savupirtissä metsässä, Nilsiän rajoilla. Kertoo ukki ennen paremmassakin mökissä asuneensa, eläneensä rikkaan, kuulun Heikinmäen isäntänä, mutta hullutelleensa niin, että talon menetti ja joutui lopulta tähän ahertelemaan. — Vanhan ajan kaskenpoltosta juttelee Simo, että ei sitä ennen sellaisia lepiköitä poltettu kuin nyt, mentiin suureen metsään, vankkaan petäjikköön, pienemmät puut lyötiin maahan, mutta isot petäjät pykällettiin, jotta jäivät patviksi. Isoja koivuja myös heitettiin patvina kuivamaan. Kevättalvella kaadettiin kaski ja vasta toisena kesänä poltettiin ja kolmantena kesänä rovitettiin ja kylvettiin.

Jos Heikinmäki oli ennen ollut mokoma talo, niin mointa mokomampi oli sitäkin ennen ollut kuuluisan sissipäällikön Tiaisen talo Tiilikanjärven rannalla Sotkamon rajalla. Olipa silloin sodanaikana talossa kerran elätetty 30 sotamiestä pyhänseutu, ja vielä oli talossa ollut ruokaa evästä 30 miestä maanantaiamuna rovioon (= kaskimaata rovitsemaan). Sotkamon sydämessä oli talolla ollut laajat niitty-

maat. Nyt ei Tiaisten talosta Tiilikan rannalla ole enään kuin sijat jälellä. Paikkaa kutsutaan Tiilikanautioksi.

Rautavaaran kirkolta Saarimäkeen ja siitä Nurmeksen Savikylään. Matka kirkonkylän ja Saarimäen välillä yksitoikkoista karua kangasta ja suota ja suoniittyjä. Mutta Saarimäestä alkaen kohoaa maa korkeiksi vaaroiksi, jopa paikoin käy jylhäksi louhikkoiseksi vuoristoksi. Enpä ole ennen moista seutua rataspeleillä ajanut. Tie kiertelee ja mutkistelee kukkulain rinteillä ja kupeilla, nousee jyrkännettä ylös, syöksyy toista alas, kulkee väliin louhikkoisen kallion lakea. Enkä semmoista vauhtia toista kertaa koko matkalla ajanut, en paremmallakaan hevosella. Isäntä itse oli kyytimiehenä — vaikka muuten oli tavallista, että matka silloin joutui huonoimmin kun isäntä oli kyytipoikana —, ja hurjaksi ajajaksi tunnettu. Laukkaa hän laski sekä myötettä vastamäet. Vastamäkeä lähetessä jo etäältä pani laukan käyntiin ja sitä kyytiä painatti päälle asti. Se menee sitten niin helposti, kun ottaa vauhtia, selitti isäntä. Ei kahtakaan tuntia viivytty tuolla 22 kilometrisellä, mitä pahimmalla taipaleella.

Nurmeksessa, Valtimossa, Sotkamossa.

Nurmeksen Savikylä on iso varakkaannäköinen kylä, talot kahden puolen mutkittelevaa tietä. Isompi, mahtavampi, kerrassaan varakkaan Pohjanmaan jokilaaksokylää muistuttava on Karhunpään kylä Nurmeksesta Sotkamoon vievän tien varrella. Kylän keskellä on pieni Karhunpään järvi ja sen lävitse Pieliseen laskeva joki, ympärillä hyvin viljellyt pellot. Talot ovat melkein järjestään uudenaikaisia, hyvästi rakennettuja. Seutua katsellessa ei uskoisi köyhässä karussa Pohjois-Karjalassa olevansakaan.

Haapakylässä viivähdän hetkisen Välijoen savupirtissä. Uunissa on vasta ollut tuli, jonka takia pirtissä on raitis,

miellyttävä ilma. Itse pirtin vanhanaikainen sisustuskin on huvittava, penkkeineen, pöytineen, seinäkoppolineen ja ennen kaikkia monine orsineen. Siinä patalaudat, haahlaorret, päreorret, tupakkaorret, heinäkuivuorret, ainespuiden kuivuorret ja lankaorret. Ja talon puhelias emäntä on valmis kertomaan ja selittelemään, mitä pyydetään. Viepä vielä katsomaan uutta, komeahkoa vesikatossa olevaa asuinrakennuksen teelmästä pihamaalla. Sanoo siihen tulevan oikein paneelikatot ja rossisillat.

Varakasta, hyvinvoipaa, hyvinasuttua on Valtimon Haapakyläkin. Mutta siitä matkatessa Sotkamoa kohden, lähetessä Maanselkää, vedenjakajaa käy maa karummaksi, harvaanasutuksi, köyhähköksi. 28 km:n matkalla Puukarin majatalosta Saviahoon Sotkamossa ei suuria kyliä sivuuteta, yksinäisiä, vähäpätöisiä, vanhanaikaisia taloja vain, joiden asukkaat siellä salon sydämessä hiljaksen omia aikojaan elelevät. Ja Saviahosta Juurikkalahteen Kiantojärven rannalla, 16 km:n matka on soita, kankaita, jyliä kallioita. Pari pientä mökkiä ja muuan talo koko matkalla. Juurikkalahdesta eteenpäin on maa jo asutumpaa, Vuokatin lähistöllä näkee jo vankkojakin taloja.

Tervaa ne Sotkamon ukot vieläkin polttelevat. Pari tervahautaa tapaan tien varrella. Toista Hongikon talon luona, Juurikkalahden seutuvilla, paraillaan ladotaan, toinen Vuokatin juurella viimeisiään kytee. Mutta eivät ole enää suuria ne tämänaikaiset tervahaudat. Noin 20 sylvä niihin tervaksia ladotaan. Ennen ne kuuluivat yhteen hautaan kasanneen 60—70:kin sylvä. Eivätkä ne enää kuulu viitsivän tervojaan itse Ouluun asti soutaa, joko Kajaniin myyvät tai vievät Vaalaan, ja sieltä eri miehet Ouluun soutavat. Järvillä, missä pikku höyryt liikkuvat, kuten Nuasselällä, kiinnittävät pitkän tervaveneensä laivaan ja siinä huolletta huristavat, että vaahto kokassa kohisee.

Sotkamosta jälleen Valtimon ja Karhunpään kautta Nurmekseen ja taas toista tietä pohjoista kohden Mujejärven kylään Kuhmon rajoilla. Huomaan taikamaille joutuneeni ja karhumiesten maahan. Majatalon isäntä, 60-vuotias

vankka mies, Pekka Pulkkinen on aikoinaan karhuja kellistellyt, on ollut kahdentoista karhun tapossa, onpa jonkun yksinäänkin nutistanut. Muutaman karhun sanoi kirveellä tappaneensa. Pesänsuun yläpuolelle vaan oli kirves kädessä käynyt vahtimaan, ja kun kontio rupesi pesästä ulos työntymään, niin siihen oli otsaan kirveellä täyttä terää pudottanut. Ja siihen se jäi karhu, kellistyi. Pekan isä oli myös ollut mainio karhumies ja lisäksi tietäjä ja isänisä oli ollut vielä mainiampi. Jos se oli tahtonut nostaa karhun jonkun päälle, „niin tot karhu hätyytti, vaik uunil“. Eikä ne vanhat miehet karhua säikkyneet, niillä näet oli ollut „karhunsyöntä“ pienessä viinapullossa. Sitä ryypättiin ja sillä vaatteita siveltiin, kun kontion kimppuun käytiin. Eikä karhu silloin purrut. Jos se kuitenkin oli päälle yllätellyt, olivat sanoneet: „yhet maat, eri evvää, elä evvälläsi!“ Ja kun heillä oli ollut pyssy pilauksissa, niin herbiläisiä olivat kivellä polttaneet ja siitä kypeniä panneet ruutiin. Sitten oli pyssy taas kyllä sattunut. — —

Sattuupa talossa majailemaan 87-vuotias, sokea kulkuri-
 eukko, Auno Ohtonen. Saan hänet pakinoilleni. Hän muistelee, jotta

„vanha Väinämöinen
 veisti vuorella venettä,
 kalliolla kalkutteli,
 jonka kirves ei (kiveen) käynyt,
 kallioon ei kalkuttanut.“

sekä

„voi sinua, rauta, raukkojasi,
 miksis veistit veikkojasi?
 Kunsas maitona makasit,
 nuoren neitosen nisissä,
 kasvattimen kainalossa.“

Sitten hän laulelee lapsenvirttä:

„aa-aa allinpoika,
 missä sulla pesä?
 Lahokannon kainalossa,
 joss' on pieni vesa.“

ja:

„Kuku käki, laula lintu,
pajata palokärki!“

Vieläpä hän liruttelee:

„Kesällä rannan ruohostossa
lauleli sorsanpoika.
Nätin likan mieltä myöten
minäkin olla koitan.“

Taikoja ja loitsujakin eukko muistaa ja niitä sanelee. Esim.:

„Tule löylyhyn jumala,
isä ilman lämpimähän.
tekemähän terveyttä,
rauhoo rakentamaan!“

Joukkoon lurittaa eukko aina tuon tuostakin vanhaa virsi-kirjaa ja siioninvirsiä ja ihmettelee, että niissä on niin kau-nista sanaa.

Seuraavana päivänä pistäyn Mujejärven Pulkkilassa, lähes peninkulman päässä salolla, soiden, vaarojen, lampien takana, kauniin Mujejärven rannalla. Karhumiehen talo sekin. Aitassa tikulla seinärakoon oven päälle pistettynä näen karhun kulkkutorvea, karhunsydäntä, karhunemättiä, karhunsappea, ja lautasella karhunhampaita, karhun kämmen-nen ja munat. Ja karhunrasvoja on sekä lautasella että seinätikuissa. Karhun pääkallo löytyy porstuanylisiltä. Mutta karhun suupantaa, joka talossa myös kuuluu olevan, ei vain löydy. Ja kaikki ne ovat varsin tarpeellisia. Kulkku-torven läpi laskettu vesi vapahtaa umpitaudista, ja sama voima on emättimen läpi luritetulla vedellä. Karhunsydä-mellä parannetaan ammuksista ja sappea sekotetaan viinaan useiden tautien lääkkeeksi, hammas parantaa hammastau-dista ja munilla painellaan paiseita. Karhunkämmenellä tervaan kastettuna sivellään hevosta keväällä, ennen met-sään laskemista, että hevonen karhulta säästyisi. Karhun-kämmenessä on alapuolella mesikämmen. Se on mainion makeaa. Niinpä sanotaan, että makeimmalta maistuvat

„matikanmaksa ja petrankieli,
hirventurpa ja karhunkämmen“.

Karhun pääkallo taas on tarpeellinen, jos on luonto „pantu pinohon“. Silloin kallon läpi valetaan vettä ja sanellaan:

„yheksän orihin suonet,
karhun suonet kymmenennet,
peät' on pystys pitämäs,
selkäsuonta seisottamas.“

Kun sitten vettä juodaan, kyllä luonto nousee. Karhun suupantaa on kylväjä tarvinnut. Se on kylvettäessä ollut kylvövakassa, ja sen lävitse — panta on renkaaksi venytetty — on aina jyväkourallinen kahmaistu. Löytyypä talosta vielä pitkän etsimisen jälkeen, maitohuoneen penkin alta vanhan isäntävainajan tujassu, tuohinen taikapönttö. Siellä jos jotakin voimaesinettä: kuivattua kärppää, kärmeennahkaa, ampiaissuoloja, kuivattua päästäistä, käärmeen käräjäkiveä . . , jotka kaikki ovat tarpeellisia olleet.

Talo on vanhannäköinen ja vanhimpia paikkakunnalla. Salon sydämessä on se yksinään, sievällä viheriällä nurmella järven rannalla. Mujejärven Pulkkila, Kujangin Pääkkölä, Vepsänniemi ja Katerman Pirola Kuhmossa sanotaan olevan seudun vanhimmat talot.

Illan suussa käväisen Kujangin kulmillakin, Pääkkölässä ja muissa taloissa. Vanhaa perua tuntuvat talot olevan.

Suuret ovat salomaat, suuret, jylhät ja synkät näillä Mujejärven seutuvilla. Metsämiesten mielimaita. Siellä vielä „niuhoineen“ lintuja, jäniksiä ja ilveksiä ahdistelevat sekä „väljillään“ kontioita paukauttelevat. Ja salapolttajain valittuja seutuja kuuluvat myös olevan. Monasti siellä synkän korven salaperäisessä helmassa, mustan tunhean kuusen alla „patakukko“ juosta lirittää. —

Kuhmon tietä liikkeessa sattuu useasti tapaamaan tervakuorman Nurmesta kohden yrittelemässä. Kuhmon miehiä ovat, tervojaan kauppalaan vievät, jauhoja tuovat palatessaan.

Mujejärveltä palaan Nurmekseen ja siitä „Tapio“-laivalla Lieksaan, Pielisjärven suureen kirkonkylään.

Lieksassa ja rajan takana.

Lieksasta teen pisimmän jalkamatkani. Lähdän samoilemaan rajakylä ja samalla poikkean rajan taaksekin. Pankakosken tehtaan rautatietä astelen mahtavalle Pankakoskelle. Todellakin huima koski. Valkeana vaahtona kiehuu, kohisten syöksyy vesi putousta alas ja yhtenä mylläkkänä keikkuen ja hyppien, kierien ja villisti toisiaan pukkien kiitävät tukit mukana. On siitä toinenkin tukki vilistänyt ja vilistää vastakin. Toistakymmentä lauttaa ovat tänä kesänä siitä jo laskeneet, ja sama verta on vielä tulossa. Ja tuhansia tukkeja joka lautassa! Etäisiltäkin saloilta, aina kaukaisilta Venäjän Karjalan sydänmailta ovat monet tukit matkaan lähteneet.

Soudatan Pankajärven yli ja saavun, kuten ennen muinoin näillä main liikkeessani, Kalliolahteen järven itärannalla. Eipä ole Kalliolahden torppa enää semmoinen röttelö kuin ennen. Uudet on siinä eläjät ja uudessa kunnossa asunto. — Kalliolahdessa on joukko savotoilta kotiin palaavia tukkimiehiä sekä Lentieran Kiponkylän ukko eukoineen. Viimemainitut tulevat Lieksasta tavaranhausta. Hevosella aikovat raahata tavaransa Ruunaan kylään ja siitä soutamalla Lieksanjokea myöten kotiinsa. On siinäkin matkaa: huonot, vaivoin kärryillä ajettavat tiet ja vastaiset virrat. Mutta Petrun praasniekka on tulossa ja piiraita, sultshinoita, tsoajuja tarvis. Kehoittavat lähtemään mukaansa, mutta enpä voi vielä lähteä, vaikka mielikin olisi. Hauskahan olisi Lieksanjokea soudella, kulkea salolaisten seurassa halki sankkojen, koskemattomien synkkien korprien, kaukana piilossa maailman melulta.

Tukkilaisten seurassa matkaan Naaravirralle ja Ruunaan kylään. Viisin kuusin miehin painellaan salotietä. Verkaan kuluu matka, kaskuten, tarinoiden taipaleet katkaistaan, väliin tupakoimaankin istahdetaan. Ruunaan Hompassa eroan tovereistani ja käyn eri tietä Reittulaan, samaan hauskaan taloon, jossa ennenkin olin hetkisen leväh-

tänyt, ja hupainen siinä nytkin oli yön sentu oleskella. Reittulasta metsämökkilöiden kautta — Hilosen mökin luona näen harjakodan — Änisenvaaraan ja takaisin Naaravirran mökille. Saan soutajan ja seitsemisen kilometriä soudetaan virtaa myöten Siikavaaran alle. Leveäksi, ruohorantaiseksi salojärveksi on Naaravirta tällä kohdalla paisunut. Kesällä järveä on matalarantainen, metsäinen saari. Rannalla seipäiden ja männynrungon varassa verkkokiermi, etempänä kuivalla maalla, männikössä matala kolmiseinäinen maja. Siinä kalamiehet suojaa pitävät sekä heinämiehet. Majan edessä on tulisija, siinä kekäleitä ja muita nuotion jätteitä.

Siikavaara on korkea vaara. Jyrkkään laskeutuu se kahdelle kupeelleen, Naaravirran puolelle ja vastaiselle Pahanvaaran puolelle, josta sen syvä laakso eroittaa. Ympäriällä vaaroja, taloja siellä täällä vaarojen laella. Siikavaaralla on pari Oinosten taloa. — Siikavaarasta Hattuvaaaran useampitaloiseen kylään, jossa pyhän seudun Ikosen talossa elelen ja saan talon ukolta tietoja sekä kylässä asuvalta Kiihtelyksen mieheltä, „Timperi-Jussilta“. Hattuvaaarasta painun yhä syvemmille sydänmaille, vaara vaaralta, suo suolta, korpi korvelta etemmäksi ja etemmäksi idän alle.

Lehmivaaraan loppuu kirkolta Sikovaaran kautta kulkeva kärrytie, ja siitä vain huonot metsätiet rajakyltiin saattelevat. Lehmivaarasta yritän Varpavaaraan, mutta menenkin harhaan ja joudun jylhän Uramovaaran mökille. Mökissä ei ketään kotosalla, koira vain ärhentelee niin viävästi. Ei muuta neuvona kun ilman ohjausta lähteä metsäpolkuja koettelemaan. Antaun yhdelle, paraimmalle: se ko-reasti hetkisen kulettelee, mutta viimein häipyy metsään. Käännyn takaisin ja yritän toista: se vie vetelään suohon ja uhkaa sinne upottaa. Taas takaisin ja kolmatta koetta-maan: se käy kamalaan korpeen, jossa sen tuhannesti kiertee ja sokkeloi ja viimein pahanpäiväisiksi haaroiksi hajoaa. Ei muuta kun kompassi käteen ja nokka ilmaa halkasemaan, ja niin metsiä, soita harhailtuani pääsen viimein Paakkosenvaaraan pienen Varpajärven rannalla, jossa pari mökkiä. Mutta taas sama peli: ovet lukossa, kotona ei

hengensielua, ei edes ärhentelevää koiraakaan. Järven takana näen talon. Astun metsän läpi rantaan, rannassa pari lauttaa, „koplukkaa“. Niillä istuinpölkky ja 2 haarapäistä patsasta airoilla soutamista varten. Mitäs muuta, kun toinen lautta lainehille ja melastelemaan järven yli toiselle rannalle. Taloon päästyäni kuulen, että olen tullut Varpaavaaraan. Sieltä sitten rupean Kitsiä kohti käymään, ja sinne vievä metsätie on hyvänpäiväinen, onpa joskus kärryilläkin sitä koeteltu sekä reellä silloin tällöin. Kitsi on yksinäinen talo aholla kahden pienen järven, Kitsijärven ja Palkinjärven välissä. Palkinjärven rannalla sanovat ennen olleen venäläisen kirkon sekä Kalmosaassa kalmismaan.

Kitsistä Louhivaaraan, n. 7—8 km. on matka räätälyistä rämäkkää, suota ja korpea, loppumatkalla vähän lehtoista ahoakin. Taaskin yritän käydä harhaan, sotkeun suolle, siitä häivyn sinne tänne risteileville talviteille kolkoon korpeen. Mutta jouduttaudun ajoissa takaisin ja yritän toista polkua, joka viekin oikeaan. Pari taloa on Louhivaarassakin. Toisessa ikihongista salvettu asumaton savupirtti, taas niitä vanhan kansan pirttejä. Korkeutta siinä entiseen tapaan, samoin leveyttä. Penkit ja muutamat siltapalkit puoli metriä leveät. Uuni tavattoman suuri. Ja kurkihirret, oikein hattunsa pudottaen niitä ihmetellen katselee! Julmia, pyöreitä jumikoita, tyvestä lähes puoli metriä läpimitaten. On niiden kannattaman katon alla ollut turvallinen oleskella. Semmoinen se pitäisi vieläkin vankan suomalaisen talonpojan pirtti olla. „Paneelikatot“ ja paperoidut seinät tuntuvat saloillamme niin vierailta „kummenoksilta“.

Louhivaarasta vielä viimeinen taival viimeiseen rajataloon, metsänvartijan asuntoon Sirkkavaaraan, jonne yöksi joudun.

Aamu, heinäkuun 9:s, on kirkas, taivas pilvetön. Äärettömät on salot, suunnattomat metsät Sirkkavaaran ympärillä. Sieltä täältä lammet loistelevat, kimaltelevat aamuissa paisteessa. Etäällä idässä sulautuu siintävä metsä taivaan sineen. Mitähän siellä, aamuauringon alla, jossa

lauluisa heimomme elelee? Ehkä siellä minäkin jotakin löytäisin: salolaisen metsimajan tai salaisen piilopirtin tai salosaunan . . .

Läheisestä Inarin talosta otan saattomiehen ensimmäiseen rajantakaiseen kylään, Lentieraan. Enpä uskalla yksin tuolle 20-virstaiseksi sanotulle salomatkalke lähteä, ja turmiokseni olisin sen tehnytkin. Totisesti en olisi osannutkaan perille! Kunnoton on polku, elikkä „roppa“, kuten rajalainen sanoo. Milloin se suohon sotkeutuu, milloin kannervikkoon katoaa, milloin korpeen häipyy . . . Pari virstaa on Inarista rajalle. Leveä, metsään hakattu kuja, joka näyttää ulottuvan loppumattomiin. Tämähkö nyt on se Suomen ja Venäjän raja, se punainen viiva, jota ennen pikku poikina karttakepillä söhiköitiin! Punainen se ei ole, mutta muuten näyttää selvältä ja varmalta. Umpeen saisi kasvaa ainakin näillä seuduin, ja siirtyä vähäisen tuonemmaksi . . .

Ja tämä nyt sitten on sitä salojen saloa, korpien korpea, sydänmaiden sydänmaata. Saat astua . . . astua . . . astua painattaa aina vain, sotkea suota, kapsuttaa kangasta, pujotella puiden alitse, hypähdellä runkojen ylitse, vaellella vaarojen vierillä, ja loppua ei näytä tulevan. Milloin käy salo kolkoksi korveksi, milloin suruiseksi suoksi, milloin valtaviksi vaaroiksi, milloin kumisevaksi kankaaksi, milloin jäkäläpeitteiseksi kallioksi . . . Silloin tällöin välkähtää korven kainalosta metsälammen musta pinta. Olisipa laatia sen rannalle kuusen alle pikkuruinen piilopirtti ja siinä ikänsä elellä salon lapsena, korpien kuleksijana — kontion naapurina . . . Sillä mitäpä siellä maailman melussa . . .

Jo viimein Lentieranjärvi kankaan alta vilkahtaa. Saavumme lentieralaisten metsäniityille järven rannalle. Mutta saammepa vielä kotvasen tallustaa metsäisiä hiekkaharjanteita, ennenkun pääsemme ehätyspaikalle. Teemme tulen, sammalilla peitämme, että oikein savuaisi, ja silloin tällöin huutaa hoilautamme. Vastaisella rannalla 2—3-virstaisen selän takana näkyvät kylän harmaat talot ja kalmistokuisikko. Toista tuntia saamme savuutella ja kaljaldella, ennenkun kylässä huomaavat ja hakemaan tulevat.

10—11 taloa on Lentierassa. 3—4 taloa on kalmis-
maan lähellä, tien varrella, pääty tielle käsin, sitten vähän
matkan päässä „jamshikka“ Arhippaisen talo tien suunnassa
ja taas vähän matkan päässä, järven poukaman mukaan
mutkistuvan tien varrella kylän muut talot, kirkko ja pap-
pila. Järven puolella sijaitsevat talot ovat pääty tielle päin,
mutta kylän puolen talot ovat kääntäneet pirtin pääseinän
kylään ja karjakartanon päädyn tielle. Saunat ja kala-aitat
ja nuottikodot ovat järven rannalla, riihet ja muut aitat
ylempänä. Tavallisia novgorodilaistaloja ovat melkein jär-
jestään, pari „suomalais“-mallista joukossa.

Kalmismaalla ikivanhat naavaiset kuuset kohisevat ja
humisevat satavuotiaat hongat. Koko kalmisto on kuin
kappale villintä, ihmiskäden koskemattonta sydänmaan luon-
toa: kuusia piipottavine kuivalatvoineen, puolilahoja kuivia
kelohonkia, toisiaan vasten kaatuneita, vihloen kihnuttelevia
puita, maassa loikovia, ikäänkuin apua anoen oksiaan ku-
rottelevia runkoja, julmia piikkejään taivasta kohti ojenta-
via taittuneiden puiden kantoja, katkenneita oksia siellä,
toisia täällä . . . Maassa makaavat, harmajat omituiset hauta-
patsaat, joko vanhuuttaan vaipuneet tai sortuneen puun
musertamat, lisäävät salaperäisyyden tunnelmaa samoin kuin
vanha harmaa, kallellinen tsassovnakin metsikön reunassa.
Lahonnut, sammaltunut aita, joka kalmistoa ympäröi, ei
suinkaan sitä vähennä. Tässä minäkin tahtoisin korkeuden
herra kumartaa, tässä koristelemattomassa ympäristössä,
tuossa yksinkertaisessa harmaassa huoneessa. Täällä uskon
hänen lähinnä olevan. Mutta tuolta, koreasta kultakupoo-
lisesta temppelistä, mikä kylän yli ylpeänä loistelee, on hän
varmaankin hyvin kaukana. Vaan eipä kelpaa enää vanha
tsassovna eikä vanha kalmisto nykykansalle. Uudet on
hankittu.

Kalmiston vieressä on köyhän Makarovan savupirtti.

Lentierassa vielä häitä vietettäessä vanhoja lauluja
lauletaan sekä lasta vitmissä heiluteltaessa liekkuvirsiä lal-
latetaan, vielä tarpeen tullessa jyhlät loitsutkin luetaan.
Arhippaisen 40-vuotias emäntä osaa häälauluja, osaa liekku-

virsiä, ehkäpä loitsujakin. Saan hänet laulamaan. Niinpä sanoo hän sulholle laulettavan, kun hän saunassa peseytyy lähteäkseen morsianta noutamaan:

„Pinossas on pienet hallot.
pilko puikot puhtahaiset,
lämmitä o kyynelkyly,
saussuta simainje sauna,
loi simaista poruu,
simote pojjan päätä pessä!“

Ja kun sulhasväki tulee, lauletaan morsiuustalossa:

„Mi tuo väki tulou,
Saksan salmilta syviltä,
Vienan väliltä vesiltä?
Vävyn tuo väki tulou.
Mistä tunnet vävyn väeksi?
Tunnus puista, tunnus maista,
tunnus virpi vierahista.
Vävyn on soapka samsattainje,
puhki pilvien puhuja,
läpi metshän läikyttäjä.
Ei vävy tupahan sovi,
ilman orren ottamatta,
sivuseinän siirtämättä,
peräseinän päästämättä.“

Kun morsian kodistaan lähtee, lauletaan:

„Lenti kokko koillisesta,
satasulka Saksanmaalta,
liitelihe loatelihe,
liiti linnan lauan peähä,
otti parvesta parahan,
tukkapäistä turpiamman,
kassapäistä kaunehimman,
höyhenpäistä helövimmän,
läksi ullos utuna,
pellolle pihoja myöten.“

Virstan, parin päässä kylästä, saman järven rannalla, on Kipon kylä. Saman suuruiseksi Lentieran kanssa sitä sanovat.

Lentierasta ajan 32-virstaisen taipaleen Kiimaanvaaraan. Tie kulkee pienen Luovutsaaren kylän sivutse, joka on kauniilla paikalla järven rannalla. Kartassa on kylän nimenä Lentusaari. Syrjään jää tiestä Suuloansaari, Suuloanjärven rannalla — kartassa Sulojärvi. Kiimaanvaarassa on kaksi kylää, Ylävaara ja Alavaara, joista jälkimäinen kylä on isompi.

Aijon Kiimaanvaarasta kulkea yhtä kyytiä Repolaan, mutta kun pistäydyn vanhan tutun, loitsija-akan Malanje Seppäsen taloon, syntyy siellä pitkät pakinat, ja juttua riittää niin, että lähtö jää aamuun. Kun kerron, että hän kerran jo ennen minulle virsiä lauloi, loitsuja lateli, muistaa hän sen vielä ja tuttuna kohtelee. Ja valmis on taas tietojaan latelemaan. Laulaa hän raudansynnyn, laulaa tulensynnyn, sanelee käärmeen synnyn, heposen synnyn, veren sulkusanat, pakkasen sanat, tulen vihat, kontion sanat, löylyn sanat ja joukon muita loitsuja ja taikoja. Sitten hän vielä laulaa Anni-tytöstä Aino-neidosta, joka

„läksi lutia metshästä,
vassanpäitä varvikosta,
taitto vassan toatollee,
toisen taitto moamollee,
kohta kolmatta rupesi,
Iivanal vellellee,
Mies mereltä näytteli,
oallolla ylenteli.
Kasva neiti miussa,
elä muissa nuorisoissa!
Anni itkien kotihin.“

Taikka päättyy laulamaan Maariasta, koriasta neidistä, joka

„viikon istu ison koissa,
viijet vitjat kulutti,
kuuset vyölliset poikki saatto.
Mariainen mäellä kirku:
tule, neiti, poimimaha,
tinarinta riipimähä!
Koppoi koisan koprahaa,
siitä pani huulillee,

siitä vatsahaa valutti.
Siitä tyyty, siitä täyty
lihavaksi liitelihe.“

Laulaapa hän pitkän virren Päivölän pidoista, joihin Lemminkäinen kutsumattomana vieraana menee ja ryhtyy laulukilpailuun Saarelaisen kanssa ja voittaa hänet.

— A, himottah silma kuulla pajuloi? kysyy Malanje lopuksi.

— No annas kuulua!

Ja Malanje pajattaa:

„Olonetskoi burlakkoi,
gorodenkoi kauhtanoi,
klinja bieloi,
kauhtan sieroi,
njevidali dai njeslihkali.“

Kahdeksissakymmenissä on Malanje jo, silmäpuoli eukkorupelo, mutta muuten terve, puhelias ja hilpeäluontoinen. Toatto oli ollut mainio seppä ja suuri loitsija. 12-vuotisenä oli toatto lähtenyt Suomesta Kiannalta Venähen maalle ja joutunut lopulta Kiimaanvaaraan asumaan. Yksin oli Malanje vanhemmistaan jäänyt, yksin kauvan talossaan elellyt. Oli sitten ottanut kasvattipojan, joka nyt eukkonsa ja yhden lapsensa kanssa talossa eleli, taloa hoiteli.

Aamulla ennen viittä jo nousen, sivallan laukun selkään ja lähden Repolan tielle. Tuumin yhtäpäätä mennäkseni Tuulivaaraan asti, jossa huomenna Petrua praasniekoidaan, kuten Lentierassakin. Ihana on ilma, keveästi nousee jalka, ja tie käy pitkin Lieksanjärven rantaa.

Ja salolla tien vieressä, humisevien honkien suojassa Lieksärven rannalla on pienoinen matalainen metsäsauna. Suurista pyöreistä hongankeloista on se salvettu. Pieni, ryömittävä oviaukko on muutamassa nurkassa. Kurkistan sisään: ovipielessä kiuvas, peräseinässä pieni ikkuna, silтана pelkkä maa, sammalilla ja heinillä peitetty. — Kalamiehet kalalla ollessaan viettävät saunassa yönsä, samoin metsämiehet eräretkillään. Yöpyypä joskus siihen matkamieskin.

Saunan lämmitessä ollaan ulkona, mutta kun savu ja kitsku on haihtunut, mennään saunaan, pistetään ikkunaan „sam-maltype“ ja heittäydytään pehmeälle sillalle pitkäkseen, ja nautitaan suloisesta lämpimästä sekä „kaskutah i pagistah“.

Honkain välistä vilkkuu Lieksanjärven siintävä selkä. Aamuinen autere sen pinnalla auringon valossa väikkyy ja terheniset saaret selällä toinen toisensa takaa pilkottavat. Odotan, että tuolla, jossakin saaren rannalla, salmessa nousisi vedenimpiä vedenkalvoon leikkimään taikka että ruohopartainen Ahti sieltä kohoutuisi. Mutta ei nouse, eivät näyttävä . . . minulle, epäuskoiselle.

Onpa tien varrella myös siellä täällä pieniä kolmiseinäisiä, viistokattoisia koskuksista seipäiden varaan tehtyjä metsämajoja. Niiden alla saavat suojaa sateelta ja päivän helteeltä sekä matkalaiset että metsä- ja kalamiehet.

Kiimaanvaarasta Repolaan on 29 virstaa. Pari taloa, n. 10 virstan päässä Repolasta, on matkan varrella. Repolan pogostalla levähdän kolmisen nelisen tuntia ja nautin tunnetun Törhösen vieraanvaraisuutta ja sitten taas taipaleelle. Kolvaasjärvellä, jonne on 14—15 virstaa, olen parin tunnin kuluttua. Passittomana kulkuririepuna joudun siellä venäläisen stanovoin ja karjalaisen urätniekan kynsiin. Ne panevat toimeen perinpohjaisen repputarkastuksen ja löytävätkin varsin vaarallista tavaraa. Ei juuri pommeja, mutta nenäliinoja, lyijykyniä, piirustusvihkoja, muistivihkoja ja muuta semmoista hirveää. Sitten tiedustelevat, olenko talonpojille „kniigoja“ antanut ja puhunut „vierusta, maista ja metsistä“ y. m. vaarallisista asioista. Arvelevat kai, että tässä nyt on yksi siitä suuresta sotajoukosta, joka sanotaan Suomesta lähetetyn Karjalaa valloittamaan. Aikovat ottaa rattailleen mukaansa, mutta kun näytän viimein heille Aunuksen kuvernöörin antaman suosituskirjeen, niin laskevat laputtamaan. Ja lähdenkin, ja laputan yhtä kyytiä 26 virstaa Koropin ohi Tuulijärven kylään, johon tulen kymmenen paikoissa illalla. Koko matka se olikin! Eipä enään tehnyt mieli juoksentelemaan, varsinkin kun kenkä

vielä oli hyökännyt isäntäänsä vastaan ja jalkaan kauhean rakon kihnuttanut.

Tuulijärven kylässä saan sijan varakkaan Maurosen talossa. Onpa siellä muitakin Suomen miehiä praasniekkavieraina. Naapuripitäjästä Lieksasta ovat tulleet katsomaan rajantakaisten veljiensä jublia. Hyvin näyttävät viihtyvän, ystävänä keskenään pakinoivat.

Seuraava päivä vietetään praasniekkaa. Aamupäivällä, kun on pappi saapunut — on näet ensin käynyt Koropissa — käydään tsassovnassa, joka on kalmiston reunassa järven niemessä, molimassa. Sitten syödään vahva aamiainen, piiraita, sultshinoita, kalakukkoa, rokkaa ja votkaa ryypätään päälle ja alle. — Eipä aikaakaan, kun käy nuorten miestea joukossa kuiske, jotta jossakin vaaran talossa — neljää vaaralla olevaa taloa sanotaan Tuulivaaraksi, kolmea vaaran juurella, järven rannalla, Tuulijärveksi — aikovat tytöt pitää „bessodaa“. Sinne heti kiipeemään nuoret ja vanhat. Siellä „sharmanka“ jo soi, ja kohta on erään talon sintossossa kisa käymässä. Ja sitähan nyt vanhakin mies mielissään katselee. Tytöt punottavin poskin, pojat hiki hatussa heiluvat, keikkuvat. Huvittavinta on nähdä „moanitus“-kohtausta. Poika ylpeännäköisenä, välinpitämättömänä, lakki kallellaan yksikseen tanssia teikaroi keski sillalla, hypähtelee, heittäy kykkyy, viskaa sääret ristiin, ponnahtaa ylös, painuu taas alas ja lyö jaloillaan siltaan sen tuhannesti. Kädet ovat milloin lanteilla, milloin sivuilla viittilöivät, milloin edessä kiivaasti kehräävät. Mutta tyttö se maanittelevan, viehkeän näköisenä lyhyin kevyin tanssiaskelin liittää sivuttain ympäri siltaa pojan ympärillä. Lähestyypä tanssivaa poikaa ja kurottaa kätensä, jotta muka: tulehan! Mutta poika ei näkevinäänkään, huimemmin vain keikkuu ja teikaroi ja kehrää. Tyttö vielä viehkeämpänä hetkisen liitelee ja taas tarjouu: sama huono onni, kova on pojan luonto. Kolmannen kerran kun koettaa, jo heltyy sydän ja poika tarttuu tyttöön ja tanssi jatkuu yhdessä.

Kovin koreankirjavissa puvuissa ovat tyttöset, loista-

vat, läikkyvät toinen toistaan kirkkaammin. Varsinkin lettinauhat ovat heillä monet ja monenväriset. Pidänpä lukua erään komeimman tytön komeimmasta lettinauhakimpusta ja saan selville, että siinä on seitsemää eri väriä, ja muutammat nauhat niin pitkiä, että polven kohtaan ulottuvat. Ja nekös kiasassa somasti lepattavat!

Iltapäivällä lähtevät veneillä naapurikylään, Koroppiin jatkamaan juhlimistaan — pappi oli jo tsassovnamenot toimitettuaan lähtenyt veneellä Lusmaan. Mutta enpä jouda enään praasniekoimaan, täytyy heittää reppu selkään, tulla arkituulelle ja painautua salolle. 16 virstaa on kylästä rajalle. Tie on vasta valmistettu ja sentähden vielä jotenkin huonossa kunnossa. Ensimmäinen suomenpuolinen talo rajan yli tultua on Kivivaara. Siihen yöksi joudun.

Sitten jalkasin paraillaan tekeillä olevaa tietä myöten 15 km. Nurmijärven kylään. Leveä, kunnan tie näyttää tästä tulevan, jahka se valmistuu. Toisenlainen siitä syntyy kuin rajantakalaisten kapeasta käytävästä. — Nurmijärveltä saan hevoskyydin kirkolle, jonne saavun lauantaina heinäkuun 13:n illalla.

Vilkasta on elämä Lieksan „kadulla“ kesäisenä lauantai-iltana. „Maalaisia“ on saapunut huomista kirkonmeno varten useista etäisistäkin syrjäkylistä. Parvittain niitä kuleskelee kylätiellä sinne tänne, toisia seisoskelee kauppa- ja vehnäpuotien rappusilla. Pojat syöttävät tytöille makeisia ja vehnästä, ja syövät itsekin suun täydeltä. Onpa vielä sattunut niin erinomainen kaupunkilaispeli kuin sirkus eksymään kylänlaitaan, ja se se suurimmat parvet ympärilleen kokoo.

Lieksasta pääsen laivalla Vuonislahteen, jossa taas hetkisen saan vanhoja ukkoja haastatella. Vuonislahdesta jälleen salolle. Ensin pienen Jauhiaisien yli ja sitten Sammaljokea vielä pienemmälle Sammaleiselle ja sen perimäiseen pohjukkaan ja salon poikki Luenniemeen ja Pitkänlahden taloihin. Ja niin talo talolta, salo salolta etemmäksi ja etemmäksi: Majalammille, Julkuvaaraan, Uuronvaaraan, Jaakonvaaraan, Kuorajärven taloihin, Teponvaaraan ja Suu-

ponvaaraan, joka on viimeinen — 2-taloinen — kylä Pielisjärveä Enon rajoilla. Muutaman savutuvankin tapaan matkalla.

Enossa, Kontiolahdella.

Suuponvaarasta joudun pieneen Lemun torppaan Enon saloilla. Siellä ukon kera yön ympäristö pakistaan.

Lemusta vaeltelen metsäpolkuja Keljaan, Kyyröön ja Haapalahteen, josta maantietä myöten kauniiden seutujen kautta Ahveniseen. Siitä laivalla Pielisjokea alas Enon kirkonkylään.

Käväisen taas hiukan Kontiolahden puolella. Kuljen metsän poikki salotaloitse Kontiolahden maantielle ja sitten sitä myöten Jakokosken isokkoon kylään, siitä paritaloiseen Uiloon ja Pielisjoen rannalle Paiholaan, isoon Lukkarisen taloon. Ja sieltä laivalla jokea ylös Jakokoskelle, josta jalkaisin korkealle Mönninvaaralle ja Enon Sarvinkiin.

Sarvingissa kulkee maantie pitkän matkan entisen Sarvinginjärven pohjaa, joka nyt rehevänä heinäniittynä sarvinkilaisia hyödyttää. Aika julman uoman on järvi las-kiessaan hiekkakankaaseen kaivanut. Jyrkinä penkereinä kohoavat kuilun kuusikkoa, männikköä kasvavat reunat. On siinä varmaankin ollut jyry ja pauhu, kun siitä vesi on valtoinaan koskena kohisten Pielisjokeen rientänyt. — Hauskan äkkimutkan kiepauttaen sujahtaa maantie alas kuiluun ja entiselle järven pohjalle. — Sarvingista ajan takaisin Enon kirkolle.

Enosta käännän tieni Ilomantsiin päin ja joudun Kuismanvaaraan, jossa useampia taloja. Juoksaisen vaarojen takana puolen peninkulman päässä Luhtapohjassa. Korkealla vaaraisella maalla on siellä joukko taloja, yksi tällä vaaralla, toinen tuolla, kolmas siellä. Muutamalle vaaralle

on neljä asumusta lähekkäin asettunut. Joku mökkiläinen elelee pienessä savutuvassa. Toinen mökkiläinen on piste-kodan patamökikseen pystyttänyt.

Ilomantsissa.

Saavun Ilomantsin Lylyvaaraan. Siinä 4—5 taloa lähekkäin, etempänä ympärillä toisia vaaroja, toisia taloja, Kirvesvaarat ja muut.

Ja taaskin saloja samoilemaan, kuulua Koiteretta kohden. Kauniin Koitajoen, „Koian“ yli soudan Lylykosken lauttauspaikassa ja siitä eteenpäin kapsutan kumisevan kankaan tasaista tietä Huhuksen kylän Tahvanaisten taloihin ja Koitereen rannan Kuivalaiseen.

— Voi, veikkonen, kuin sinulla on vielä paljo kaudista näkemättä kuin et ole Koiderta nähnyt, sanoo Ahlqvist, ja totta hän puhuu. Eipä saunojen nuuskijakaan voi olla ihastumatta, kun kirkkaana päivänä päkähtää männiköstä ruohoiselle rannalle, ja eteen avautuu päiväpaisteessa välkkyvä siintävä selkä, jossa saaria niin paljon, niin paljon, pienistä kallionnökkareista alkaen suuriin metsäisiin pikku mantereisiin saakka. Tuossa parimäntyinen nokkare, tuossa pensastoinen kaistale, tuossa pari rinnakkain, tuossa kolme vierekkäin, tuolla suuri metsäinen, nuokkuvakoivuinainen emo, ympärillään pieniä vallattomannäköisiä poikasia koukkuhonkineen ja kainoja tyttösiä lehtevine koivuineen, tuolla korkeakallioinen yppylä, tuolla kalliorantainen kap-pale, tuolla tuollainen . . . ja tuolla . . . tuolla . . . tuolla . . . Mene ja lue taivaan tähdet! Pohjoisessa yhtyvät saaret ja järven pinta taivaan sineen, mutta luoteisessa pilkottaa Kivivaaran kylä ja lännessä lähempänä lahdelman takana kumottaa kuulun runolaulajan Puhakan kotitalo Liepala,

sama talo, johon Ahlqvist ennen muinoin tuli „muuanna elokuun iltana kotvasen hämärässä“ ja sitten sillalla pehmeillä heinillä maatessaan kauniin satunsa Suometar-neidosta uneksui.

Huhuksesta saan soutajan ja lähemme lipottelemaan „Koierta“ myöten Piilovaaraan ja Kontiovaaraan. Pujottelemme salmesta salmeen, soutelemme saaren ja saaren sivutse. Saarilla koivut niin tutusti nyökkäävät ja vakavat hongat ystävällisesti viittaavat. Kovin ihailen minäkin, minäkin vaivainen salojen polkija, jolla laukussa on vain saunankiukaiden kuvia ja riihien parsijärjestyksiä . . .

Kontiovaara on Koitereen itärannalla, pienoisessa petäjikköaukossa pienoisen labdelman pohjukassa. Tiheän pimeän hongikon läpi vie polku rannasta taloon. Täällä se on Eljaksen aikoina, Lönnrotin päivinä elänyt toinen suuri laulaja, Maammekirjassakin mainittu Mateli Kuivalainen. Onpa talossa vielä vanha pirtti, nokinen savutupa, jossa Mateli on elänyt, jonka harjan alla laulujaan sommitellut ja loitsujaan laskenut. Mateli näet on ollut mahtava loitsijakin. On ollut „sellainen noita, jotta on pannut kiärmeen tulipakkulat suussa luokkii lyyen kulkemaan ja jouvuttamaan Syväyksen varrelle Särkkään Penttiselle, joka oli toinen noita“. — Monissa lähteissä kuuluu vielä olevan väännettyjä „vihtapantoja“, jotka lienevät „Matelin kummennoksi“. Ja oli niillä paholaisilla ollut Matelin aikana talossa asiaa. Nykyisen isännän äiti oli näet kerran pannut pihalle maata ja nukkunut. Olivatpa tulleet riitelemään, jotta „kolmekymmentä vuotta olemme tästä tietä pitäneet ja sie siihen nyt peäs panit!“ Silloin eukko oli „siunuustellut“, jotta „kyllä tästä tie katkiaan“, jotta „että työ tästä rah-tii piä!“

Kylläpä onkin seutu sellainen, että se herkän mielen laululle herättää ja synkät loitsutkin synnyttää. Rannan petäjien välistä vilkahtelee Koitereen saarinen selkä ja ympärillä humisee ikuinen hongikko, etempänä synkkä metsä kohisee.

Matelin arvelevat kuolleen 1846 tai 1847. Eipä ole talossa enää hänen sukuaan. Huhuksen Kuivalainen kuuluu vielä Matelin sukua olevan ja Mäntyojan Romppanen.

Vietän talossa yön. Pitamyöhään pakinoidaan talonväen kera. Isäntä Matelista kertoo . . . Hämärissä aittaan makuulle mennessäni arvelen, jotta tulevatkohan ne, joiden tie tästä muinen kulki, minun untani häiritsemään . . . Eivätpä tulleet, rauhassa antoivat nukkua. Akkahan ne jo silliseksi siunusteli. Ei ole niillä enää näillä main asiaa.

Kontiovaarasta kankaita myöten Käenkoskelle ja siitä metsäteitä Silvenvaaraan, Kokkovaaraan ja Hattuvaaraan.

Hattuvaara eli, kuten myös sanotaan, Hattupää on iso kreikkalaisuskoinen kylä n. 15 virstaa rajalta, suurien soiden, laajojen metsien, monien vaarojen ympäröimänä. Kirkolle, 3 peninkulmaa, oli takavuosina matka tietöntä suota ja saloa, mutta nyt jo hattupääläiset pääsevät hyvästi ratillaikin ratistamaan. Pääkylä, tihein ryhmä vaaran kaltevilla rinteellä tsassovnineen, kalmistokuusikkoineen muistuttaa hyvin paljon rajantakaisia heimokyliämme: jyrkkäkattoiset talot paikoin vieri vieressä päädyttäin kylätielle, ja talojen välissä risteilevät kylänkujaset. Mutta talot ovat jo enemmän „suomalais“-mallisia, matalahkoja, katot eivät niin mahtavan voimakkaina levittäydy talon suojaksi, seinähirret ovat veistetyt, ikkunat kyllä pienet ja tavallista ylempänä, mutta eivät niin korkealla kuin rajantakalaisten taloissa. Hovattalanvaaran 4-taloisessa ryhmässä on vielä Maksimaisella vanhanaikainen talonsa, jossa pirtit, sinsot, sarait, aitat, tanhuat, läävät saman katon alla. Entisaikoina on Hattuvaarassa useammat talot novgorodilais-mallisia olleet.

Hattuvaarassa pohdimme Iivana Tiittasen kanssa rakennusasioita. Saan kuulla jo rajakarjalaisia nimityksiä: „paltshat“ ja „lautshat“, „petshurkat“ ja „tshashokat“, „proavilot“, „solomat“ ja „potokat“, „vuiskat“ ja muut.

Hattupäästä astelen Korentovaaran ja Lehtovaaran kautta Koitajoelle ja Mekrijärven kylään.

Mekrijärvellähän ne ovat ennen eläneet myös runon-

laulajat Sissoset ja Huohvanaiset ja vieläkin siellä elää samaa sukua. Mutta loppunut on jo esi-isäin runomahti samoin kuin heidänaikuisensa sukutuvat revityt ja raasitut ja muodosteltu miten milloinkin.

Koreana kesäaamuna 2—3-virstaisen Mekrijärven yli Ryökkylään Mustosen rantaan. Kauniilla järven nurmirantaisella niemekkeellä on Ryökkylän 5—6-taloinen kylä. Mustosen talossa elelee mummona 80-vuotias Simana Sissosen tytär. Tulee siinä runonlaulajista puhe, niin mummo sanoo:

— A tuol Mekrijärven kylässä se ennen eleli taitava laulaja.

— Simana Sissonenko?

— A niin, vot vot, tiijäthän sie. Heä ol miu toattoi.

Ryökkylän kylässä oli ennen ollut sellainen tsassovna, johon oli pitänyt uhri heittää, kun ostettua eläintä oli ohi kulettanut, raha pitänyt heittää uhriksi. Ellei heittänyt, oli vihollinen kiusannut. Muuan ukko oli kulettanut hevosta ohi antamatta uhria. Silloin tullut vihollinen kiusaamaan. Ukko pannut pojan polttamaan sitä tsassovnaa, poika polttanut. Mutta pojan päälle lentänyt lintu tsassovnan katosta ja puhkaissut silmän. Sen oli vielä vihollinen tehnyt, mutta sitten oli siitä päästy.

Ryökkylästä astelen Putkelan kautta Ilomantsin isoon kirkonkylään.

Kirkolta taaskin itäistä maata kohden, ensin hevosella Möhköön ja siitä kolme peninkulmaa jalkaisin Kuolismaahan. Tie Möhköstä Kuolismaahan on vasta valmistettu, karkeahiekkainen, vaikea jalkaisin käydä, ei varsin hyvä hevosellakaan ajaa. Monet suuret suot se matkalla halkoo, monet jyhlät korvet kulkee. Välillä viivähdän Lemiahossa, Lutikkavaarassa ja Miikkulanvaarassa. — Kuolismaan kylä viisine kuusine taloineen, Kettusineen, Hattusineen, Martiskaisineen on korkealla vaaralla Kuolismaanjärven, järvestä lähtevän joen ja Koitajoen välissä. Niinkuin muutkin Ilomantsin salokylät, on Kuolismaakin suurien soiden ympäröimä. Novgorodilaistaloja on kylässä kolme neljä, kaksi

jotenkin täydellistä, toiset jo osaksi hajaantuneita. — Asukkaat kylässä ovat enimmäkseen kreikkalaisuskoisia. Kettunen esim. on „suomalainen“.

Kuolismaahan loppuu kärrytie. Jos lähtisi vielä idän alle painumaan, saisi polkaista metsätietä, talotonta taivalta 30 virstaa, ennenkun tulisi Liuvukseen ja siitä toistakymmentä virstaa samanlaista tietä Mekriin rajalla. Jauhot ja muut tavarat, mitkä liuvukselaiset ja mekriläiset noutavat Möhköstä, saavat he kesällä Kuolismaasta alkaen 3—4 peninkulman matkan kulettaa purilailla tai hevosen selässä. — Kuolismaasta palaan kirkolle.

Kirkolta ajan Marjovaaraan, ja kiertelen siellä ympärikyllissä, Alapohjassa, Tiakkavaarassa, Perttivaarassa ja jatkan sitten matkaa Koveroon, isoon, varakkaannäköiseen kylään. Siellä m. m. mylläri Kurosen kanssa jauhan Koveron rakennusseikkoja. — Koverosta käväisen Kiihtelysvaaran Huhtilammen kylässä. Matkalla tapaam. maa-asunnon, pienen, matalan, ahon rinteeseen työnnetyn mökkipahaisen. Katto ja etuseinä vain pistäytyvät ahosta esiin. Pienen pienet ikkunat ovat ihan maan rajassa. Sisällä pelkät maaseinät, katon rajassa pari hirsikertaa, nurkassa uloslämpiviä uuni. — Huhtilammen kylässä on useampia taloja Huhtilammen ja Koatiinlammen välissä ja rantamilla.

Sitten Tuuponvaaran kautta Kokinvaaraan, josta taas Öllölän saloille. Siellä m. m. tapaam. alkuperäisen savupirtin saunankiukaineen ja kiukaan viereisine makuulavoineen. Painun salolle aina syrjäiseen Ristivaaraan asti, kuulun runolaulajan Shemeikan Petrin nykyiseen asuintaloon.

— Tuoko se nyt on se mainio runolaulajamme ja kuulu metsänkävijämme Mysysvaaran Petri, tuo vanha, sokeaa mies, tuo piikkopukuinen, vapiseva ukko raukka, joka tuossa penkillä akkunan luona kumarassa istuu, istuu ääneton, liikkumatta, tietämättä välittämättä, mitä ympärillä tapahtuu? Tuoko se on huiman petran hihtämällä tavottanut, tuoko se on äreän kontion keihäällä kaatanut . . . tuoko se on niin kauniisti kanteloa helkyttänyt ja virsiä Väinämöisestä ja Joukamoisesta laulanut . . . tuoko se on mahtava

loitsija ollut... tuoko se on sitä „Karjalan aatelia“... Voi sentään, minkälaiseksi se ikä, aika vahvimmankin tarmokkaimmankin saattaa, sortaa mahtavimmankin laulunlahjan! Sääl, sääl käy mainiota miestä. Päivät päästään kuuluu istuskelevan äänetönnä taikka loikovan sängyssään. Huonokuuloinenkin jo on. Keväällä oli ukko jo yrittänyt kuolemaankin, mutta oli vielä parantunut, kun oli lääkärin-apua käytetty. Viime talvena oli vielä laulanutkin. Mitä herrasmiehiä lienevät olleet, jotka olivat talossa käyneet ja kiusanneet ukon laulamaan? — Petrin eukko on vielä reipas, puhelias, paksu mamma, ja sanoo olevansa „Loimoin kylästä Suistamalt“. — Varakas näyttää olevan Ristivaaran talo, huolettomat Petrin vanhuuden päivät, hyvän kohtelun näyttää saavan.

Korpiselässä, Soanlahdella.

Vietettyäni yön Ristivaarassa samoilen seuraavana päivänä, elokuun 2:sena suoniittyjä, lehtoisia ahoja myöten Hoilolan kylään ja siitä metsäisiä kankaita Korpiselän kirkolle. Hoilolassa viettivät Illjan praasniekkaa. Kannisen taloon oli kokoutunut joukko sekä nuoria että vanhoja pakinoimaan. Päivemmällä jo sentään lähtivät pois astelemaan, sanoivat heinäpellolle olevan kiireen. Ja miksei, olihan kerrankin taas pouta ainaisten sateiden lomassa.

Kirkolta lähten jalkapatikassa Tshokkiin, josta käyn Kokkarissa ja Mysysvaarassa. Kolmisen nelisen virstaa on Kokkarista Mysysvaaraan. Pitkät poikkitelaiset suosillat, metsäniityt, metsäpurot, mustat korvet ja lehtoiset vaarat ehtii taival sillä välillä jo esittämään. Eipä ole Mysysvaara enään samanlainen kuin ennen Petrin siellä eläessä on ollut. Uudeksi on siellä kaikki vaihtunut. Ainoastaan vanha riihi vielä on ennallaan.

Toimeentulevia hyvin rakennettuja kyliä ovat sekä Kokkari että Tshokki. Talot korkeahkolla olevine ikkunoinneen, jyrkkine, voimakaspiirteisine lautakattoineen muistuttavat vähän rajantakalaistaloja. Noin 10-kunta taloa on kummassakin kylässä. Mysysvaarassa kaksi. Tsassovna on molemmissa kylissä. Kokkarin vanha hauska tsassovna on uudestaan laitettu aivan koreaksi ja maalattu, Tshokin on melkein maahan asti lahonnut.

Tshokin majatalon emäntä, Marppa Vornanen osaa „iänellä itkee“, samoin naapuritalon emäntä.

Korpiselän kirkolta ajan Soanlahden Havuvaaraan ja Juttulammille. Tie kulkee vaaraisia maita, vaarojen rinneillä halmemaita, m. m. punottavia tattarihalmeita. Rakenukset sekä Havuvaarassa että Juttulammilla enemmän uudenaikaisia, samoin Soanlahden kirkonkylässäkin, johon Juttulammilta tulen. Juttulammilta kirkolle kulkee tie pitkän Jänisjärven rantaa. Heti kylästä lähdettyä koboaa se korkealle vaaralle, jolle Jänisjärvi koko laajuudessaan uljaana loistelee, siintää silmänkantamattomiin. Jänisjärven rannalla kiertelevä tie muistuttaa paljon Laatokan Kirjavalahden rannalla mutkittelevaa tietä: toisella kädellä tien vieressä järven pinta, toisella jyrkkään nouseva vaara.

Suistamolla.

Soanlahdelta jatkan matkaa Jänisjärven rantaa myöten Suistamon suureen kirkonkylään. Soanlahden ja Suistamon väli on enemmän tasaista maata, eikä ole semmoisia vaaroja kuin Korpiselän ja Soanlahden seutuvilla. — Suistamon kirkonkylässä tapaan m. m. matalaisia mökkejä, joissa „läävä“ on pirtin kanssa saman katon alla, porstut vain välissä. Sellaiset mökit näkyvät Suistamon vähävaraisilla olevan hyvin tavallisia.

Ja taas, taaskin salolle, vielä kerran polkaisemaan suuria sydänmaita, kolkkoja korpia kuleksimaan. Pääsen hevosella — vaikka tie onkin kovin kehnoa, kuopakkaista kylätietä — suureen Koitonselkään, ohi ajettuani Äämjärven kylän. Koitossa taas jo tapaan novgorodilaistaloja, joskin myös uusmallisia.

Koitonselästä kautta salojen ja lehtojen ja soiden Hovinahoon, josta Hudjakan miehen keralla — sattui juuri tulemaan talosta ratsain hevosella, joka samalla purilaita veti — Hudjakan pieneen, 2—3 taloiseen kylään Hudjakanjärven rannalla. Hudjakasta kankaita, soita myöten Muuanton, toistakymmentaloiseen kylään Muuannonjärven rannalla. Ensimmäiseksi tietysti Jehkin Iivanaa tapaamaan. Ei ole Iivana kotona, on 8 virstan päässä Suurenjärven kylässä veneen veistännässä. Mitäs muuta, kun sinne matkaamaan. On siinä jo taas osoittelemista, yrittäessä synkän metsän läpi Suurenjärven kylään. Matkalla monet „ri-giet“, suot ja salot, lehdot ja ahot ja monet syrjäpolut, joista mikä minnekin vie, Kuikkaan ja muuhun. Pitkältäkin jo matka tuntuu . . . Mutta tulee viimein niitty, tulee toinen, tulee lehto, siinä veräjä ja kohta talokin pilkahtaa puiden välistä. Kolme taloa on kylässä, takimaisessa, Petrin talossa Iivana työskentelee. Niityllä talon luona puuhailee talonväki, poutapäivä kun on, niin ahkerassa heinäkorjuutyössä häärivät.

Riihi on livanan työpajana. Siellä hän paraillaan veneenkaaria kiinnittelee. Pyydän ukkoa heittämään vene-työnsä täksi iltapäiväksi ja käymään kerallani pakinoimaan. Valmis on, jähka ensin saa kaaren kiinnitetyksi. Käydään nokiseen pirttiin, pirtti on „seämeh“ eli „kodiin lämpevä“, joka „savuh kodih antah, ei lähetäh pihal“. Hupaisesti vierähtää ilta, puhetta riittää aina hämäriin saakka. Kyllästyttä kuuntelee salolaisen sujuvaa, notkeaa, sanarikasta, kuvarikasta kieltä.

Mutta eipä ole sijaa pirtissä yötä olla. Suuri talonväki tarvitsee makuutiloikseen koko sillan. Riiheen, leh-dille ja heinille ovat Iivanalle ja minulle laittaneet makuu-

tilan. Sielläkin vielä puhetta riittää. Kulettaa Iivana minut karhumailleen, pyyntiretkilleen, salosaunoihin, kahdelle patsaalle rakennetuille riista-aitoille. Sanelee runojaankin ja puhelee, miten siinä ja siinä kohdassa runo sujuu niin kauniisti. Kertoo vanhasta lauluveikostaan, Mysysvaaran Petristä, kertoo m. m., miten Petri, kun yhdessä viimeiseltä laulumatkalta tultiin, kovin väsyneenä oli arvellut, jotta kyllä tämä on ukon viimeinen laulumatka.

Kaiholla, ikävällä jätän aamulla Iivanan. Herttaisen muiston hän mieleen jättää, vaatimaton, vilpitön, ystävällinen kanteleen helkyttäjä, runojen laulaja. Hän, jos kukaan, on „Karjalan aatelia“. — Enpä vähän ole alakuloinen, kun synkkää saloa yksinäni Muuantoa kohden astelen, kun vielä lisäksi ilma on kolkko, ja tuima tuuli korvessa kohisee, ja sade tuon tuostakin ropistelee . . .

Muuannossakin on muutama venäjän-karjalaismallinen talo, onpa Kirilövän talossa vanha savupirttikin, jonka peräseinässä, „otshaseinässä“ pienet lunkku-ikkunat kahden puolen lasista, isompaa keski-ikkunaa. Mutta lahonnut on ja maahan räsähtänyt vanha tsassovna Jehkin Iivanan tuvan luona.

Muuannosta lähten iltapäivällä Kontroa kohden yrittämään. Olen pakoitettu kiertämään Muuannonjärven, sillä tuima on tuuli ja ankarat aallot ja Muuannon miehillä pienoiset veneet, etteivät halua lähteä järvelle reistailemaan. Matkani tulee siten yli pari peninkulmaiseksi eli 4—5 virstaa pitemmäksi kuin järven yli suoraan kulettaessa. Koko matka on saloa, niin synkkää saloa, milloin kamalaa kuusikkokorpea, milloin kumisevaa jylhää kangasta, milloin vetistä suota. Satavuotisia ovat korpien naavaiset kuuset, ikivanhoja kankaiden hongat. Semmoinen hongikko! Miltei kamottaa sitä yksinään astuessa. Niin kamalan vakavina seisovat jylhät hongat, niin huimaavan korkealle ne latvansa nostavat. Siellä täällä aina jotkut harmaantuneet jättiläishirviöt vielä yli muiden toveriensa katselevat. Tuolla joku vanhus on pitkin pituuttaan sortunut kankaalle, saanut sijansa valkeassa jäkälikössä. Tuolla joku on kaatumaan

yrittänyt, mutta toverinsa on avoimin sylin horjahtaneen ottanut vastaan ja siinä väsyneen näköisenä seisoo raskasta taakkaansa kannatellen. Tuolla on muutaman jättiläisen joku vielä valtavampi jättiläinen — mikä lie ollut, mistä tullut? — keskeltä poikki murskannut. Hirveä on ollut voittajan voima, hirveä, hammasta pureva, joka jännettä pingottava vastustuskin, sitä kertovat nuo sortuneen petäjän taivasta kohden ojentuvat sataiset säleet. Toverinsa sortumisen on varmaan nähnyt ja samanlaista kohtaloa peljäten vavissut tuo vuosien paljastama, alaston harmaa keuhonkakin, koska on niin kamalan tuskaisena vääntynyt ja kiertynyt pienimpäänkin oksanhuippuun asti. Mutta välipitämätönnä kaikesta näyttää olevan toinen alaston vanhus. Lahonnut sydämensä ei enää näytä tuskaa tuntevan. Joka hetki horjahdellen, odottaa vanhus vain haudan lepoa, unhotusta . . . Sortuneiden vanhusten vieressä nuori polvi uljaana varttaan kohottaa . . .

Alakuloiseksi, synkäksi käy väkisinkin yksinäisen vaeltajan mieli. Tuimassa tuulessa on korpien kohina ja honkien humina kovin kolkkoa . . . ja kun taivaskin vettä vuodattelee ja käy hämäräksi . . . kun lisäksi vielä on monista poluista epätietoinen. Loimolan, Riikolan polut oli kyllä tarkoin neuvottu ja sanottu, jotta sitten parainta polkua painaa, kun mainitut polut on sivuuttanut. Tulee pari kolme kertaa polkujen haaraus eteen: kumpaa nyt, molemmat näyttävät samanlaisilta? Epätietoisena lähtee kokemaan toista: se näyttää tulevan huonommaksi. Ahdistavin sydämin jouduttuu takaisin ja käy mieli mustana toista taivaltamaan. Jos se toinen sittenkin olisi oikea ja tämä veisi mustaan metsään, sinne sateeseen, viluun, nälkään näännyttäisi . . . hämärissä siellä tulisilmäinen kontiokin kohtaisi . . . Kiireesti suden kyytiä eteenpäin, että näkisi, mikä tästä lopulta tulee. Tulee taas haaraus: sama juttu . . . Tulee viimein pari synkkää salojärveä, polku niiden välitse kapeaa hiekkakannasta kulettaa. Sitten taas saloa, taas järvi ja järveen laskeva puro ja purossa vanha mylly. Hei, eipä enää hätääkään! Olihan Jehkin Iivana sanonut, että kun

myllylle saavut, olet pian kylässäkin. Jopa joudan myllyn sisustaakin katselemaan — Iivana näet avaimen piilopai-kankin neuvoi. Mylly on härkinmylly.

Kontron Pyy'n talo, johon tulen, on yksinäinen talo pienen, hiekkarantaisen salojärven, Jyrkiön rannalla. Kimakkaääninen Pyy-ukko käy saattamassa yli pikkujärvensä ja taas olen salolla Shemeikkaa, Shemeikkain alkuperäisiä asuinmaita kohden. 4—5 virstaa vain tarvitsee taivaltaa kun jo muutaman mutkan takaa välkähtää kuulun Ruodavuksen pinta, ja polku käy Syvän ja Matalan Ruodavuksen välitse ja Syvän Ruodavuksen takaa näkyy Shemeikan pieni kylä. Lähimpään taloon astun, kuulen, että se on Teroi Shemeikan talo, Jehkin Iivanan kotitalo. Kernaasti luvataan yötä ollakseni. — Yöni nukun talon vaateaitassa sintson vieressä. Lehmät sillan ällä tanhuussa ynyvät ja kelloa kalistelevat. Siksipä sanookin talonemäntä käydessään näyttämässä makuutilaa: „sie soat sannoo Suomes, jot mie nukuin siel lehmii selläs“. Hyvästi kyllä uni matkamiehelle maittoi.

Aamulla on korea ilma, kirkas päivä, mieli virkeä . . .

Oikea novgorodilaistyyppinen talo savupirtteinen, gor-nitsoineen, pimeine sintsoineen, katosrappusineen, saraineen, tanhuoineen on Teroiin talo. Lähellä järven rannalla on sauna, nuottikota ja hauskannäköinen karjalainen kala-aitta, vähän etempänä rannasta vanha riihi katoksineen. Jonkun matkan päässä talosta pohjoista kohden on pienehkö torppa ja siitä vähän matkaa samaan suuntaan Jehki Shemeikan talo, myös novgorodilaistyyppiä. Talo on Mysysvaaran Petrin kotitalo. Jehkin talon lähellä, Teroille päin on yksinäinen, vasta korjailtu asuinrakennus. Se on ennen ollut eri talona Shemeikoilla, mutta kuuluu nyt Jehkille. Miellyttävännäköinen on kylä, varsinkin järveltä tai järven toiselta rannalta katsottuna. Loivalla nurmirannalla, pikka-raisten peltojen ympäröiminä, taustana salon hongikko, näytävät talot niin rauhallisilta. Hongat huminoidi niin salape-räisesti, pikku lammin pikku laineet liplattavat niin so-masti. Osaisivatpa hongat huminoida Shemeikkain urhok-

kaat metsästysretket, osaisivatpa laineet liplatella laulajain helkytykset, osaisivatpa synkät salot loitsijain mahtavat luvut sanella! . . . Sama runollinen sointuisa kieli täällä vielä soi, soi niin somasti, korvia hivelevästi, mutta laulu on laannut, pois ovat lentäneet sen hellijät entisiltä laulumailtansa . . . Vaan kannel vielä hetkisen helkähtelee. Elää Teroin talossa yli 70-vuotias Pekko, hupaisa vanhus, Mysesvaaran Petrin veli. Hän vielä osaa kannelta soittaa. Hänellä nuoruudessa tehty, mustunut, 11-kielinen kanteleensa. Asettaapa sen vanhan Väinön tavalla poikkipuolin polvillensa ja käy helkyttelemään. Minusta katot kajahtelevat, permannot pemahtelevat ja ikkunat iloa pitävät, kun ukko nokisen harjan alla soitintaan koskettelee . . . Hartaana, äänetönnä kaikki kuuntelee . . .

Pistäyn vielä Vieksingissä viiden virstan päässä Korpiselän puolella, Vieksinginjärven takana. Soma kylä, somalla paikalla, talot siistinnäköisiä. Käyn runolaulajan Riion Iivanan ja hänen itkijä-eukkonsa Stepun mökillä. Ukko pihalla puita pilkkoo, eukko, oikein loitsija-akan tyyppi, pirtissä penkillä istuu ja irvissä hampain takkuista tukkaansa sukii. Kysyn, saisinko heistä kuvan ottaa. Iivana lupaa, mutta Stepu sanoo, jotta siitä tulee „riähkä“, jotta „en mie myö lihoai“. Ja eikä „myö“, vaikka kuinka koreasti pyytäisi. Ja ukkokin lopulta vaatii „lihastaan“ mar-kan. Menkää!

Joudun yöksi Kontron Pyyhyn. Sieltä aamulla ennen kuutta antaan lähes paripeninkulmaiselle salomatkalle, osotelemaan Loimolanjärven rannalla asuvan metsänvartijan asuntoon, josta voi saada saattajan järven yli Loimolaan. Tälle taipalelle, enemmän kuin millekään toiselle matkalle, epäillen lähdän. Shemeikassa kielsivät yksin lähtemästä, sanoivat, jotta tie on niin roppa, jotta outo ei voi osata. Mutta Kontrossa taas puhuvat toista: kyllä osaa, kun tarkoin neuvotaan. Ukko neuvoo, kirjoitan muistiin ja lähdän . . . eihän sitä kehtaa opasta ottaa, kun noin vakuuttavat. Muuannon polkua saan käydä aina siihen asti, missä se hiekkakannasta järvien välitse sujahtaa ja siitä vasem-

malle kädelle poiketa Loimolaa kohden. Alkumatka on kerrassaan somaa saloa. Polku — todellakin pahainen, sotkuinen kanervikon käytävä — puikkelehtii pienien järvien välitse. Milloin on lampi vasemalla, milloin oikealla, milloin yhtäikää sekä vasemalla että oikealla. Ja sitä kestää useamman virstan. Mutta sitten tulee suo, ja siellä polku katoaa, kerrassaan katoaa, ei näy mitään johtavaa lankaa, jota voisi pitää ojennusnuoranaan. Kun nokka sammalessa ja silmät tappeina juoksentelee etsien, löytää jalan sijan sieltä, toisen täältä ja niin nuuskien pääsee toiselle rannalle, josta haparoiden viimein polunpään löytää. Tuleepa sitten eteen polunhaaraus. Tops, kirja käteen! Sitä ei ole kirjoitettu, ei totisesti! Mitäs, mitäs nyt tehdä? Hetkisen aprikoituani menen toista umpimähkään. Vähän aikaa huhkittuani, näyttää polku kuin paranevan. Mieli kevenee, hymistän sydämessäni kiitosvirren, kun erhetysten poluilla oikeaan johdatettiin. Vielä muutamia askeleita: taas haara, mutta se — takaapäin. Otan tarkemman selon siitä ja huomaa, että se onkin se äskeinen haara, joka siinä vain vähäisen sivuja kierrättelee ja taas tässä yhteen sattuu... Tulee polku viimein kauniin, kivikkorantaisen metsäjärven, Sonkerinjärven rannalle ja siitä käännähtää vasempaan, ja vähän ajan päästä jo Loimolanjärven suurehko selkä välkähtää. Kohta kevein askelin astun metsänvartijan asunnolle. Mutta talossa onkin vain lapset kotosalla, aikuinen väki metsäniityllä. Ei muuta kun etsimään. Pieni poikapahainen käy pihalle neuvomaan, jotta „kui sie määät, assut vähän matkoa, tullou toinje polku, a sie määät vasempah kädeh, a sit tullou suo, sit rigie, sit perttji autio, a sit tullou plotina... a sit plotinast sie määät vasempah... siel hyö roadou suon bokas“. Menen ja teen niin ja löydän raatajat „suon bokasta“. Tyttö on kalakeittoa puuhauksessa „keitinsellä“ tulella riippuvan padan luona, poika ongiskelee, eukko niittää kalsuaa puron reunaa ja ukko laittaa katajanhaarukasta viikatteeseen karvia. Nälkäisenä käyn minäkin aterialle ja se syödään salolla oikein salolai-

sen tavalla: kalaa pistellään kattilasta tuohilusikoilla ja tuohiropeista ryyppiskellään piimää.

Loimolanjärveä saan soutaa 7—8 virstaa, ennenkun saavun Loimolaan, joka on iso tiheä kylä korkealla vaarannyppylällä Loimolanjärven etelärannalla. — Muuan rajantakalaistyyppinen talo on kylässä. Muut talot enimmäkseen pienehköjä, vanhahkoja. On muutamia uusiakin asunnoita.

Loimolasta Uuksunjärven ohi Maisulaan — sielläkin muuan talo puoliksi novgorodilaismallia —, josta saloja jalkatannuisin suureen Leppäsyvän kylään runolaulaja Kuokan taloon.

Kuokka on loitsijakin ja mahtava loitsija onkin ja järkähtämättä luottaa sanan voimaan. Kun hän iltahämärissä puolipimeässä huoneessaan kertoilee, mitä kaikkea hän on saanut ja saa loitsuillaan aikaan, miten hän „pinoh pannun“ luonnon nostaa, miten veren vuodon tyrehtyttää, miten paiseen pysäyttää, miten käärmeen pakottaa tulemaan vaikka peninkulman päästä imemään myrkyn puremastaan haavasta, miten hän monta muutakin kummaa tekee, ja kun hän siinä matalalla äänellä noita puhelee ja väliin kaameita loitsuja hampaittensa välistä kuin sylkien sähäyttelee, niin jo jo valtaa minutkin vavistus ja kamala tunne. Tunnen, uskon, että jos minussa nyt joku vamma olisi, vaikkapa käsi poikki, verta vuotavana ja Kuokka sen ylitse sähäyttäisi mahtavat sulkusanansa, verenvuoto siihen paikkaan pysähtyisi. Niin kamalasti hän osaa hämärässä huoneessa ainakin minuun, matkasta väsähtäneeseen vaikuttaa . . . Katosipa, katosipa entinen epäuskoni loitsija- ja tietäjäuikkojen ja -akkojen parannustaitoon — — —

Leppäsyryjästä kuljen Sarankylän sekä Suuren että Pienen ohitse kirkolle. Matkalla levähdän vanhan loitsija- ja itkijäeukon, Jelena Lukishnan mökissä. Kirkolta ajan Alattuun, josta taas Sortavalan Läskelään ja Rautlahteen. Rautlahdessa käyn Vannisen talossa ja jatkan matkaani kauniin Kirjavalahden perukoitse Helylään ja Sortavalan kaupunkiin, johon elokuun 13 p:nä päätän maallisen vaellukseni ja seuraavana päivänä rautateitse ratistan kotia kohden.

Luvunteko.

Kotona sitten pidän lukua matkan tuloksista. Piirustuskirjat näyttävät hyötyneensä metsämajoja ja kotia, saunoja ja saunanuunia, riisiä ja riihenkiukaita, savupirttejä ja savupirtinuunia, mökkejä, taloja ja taloryhmiä, aittoja, taloja, latoja, nuottikotia ja sen semmoista tavaraa kaikkiaan yli 700 piirroksentapaista. Sitten asemapiirrosvihkoset esittävät asemapiirroksia asuinrakennuksista, ulkokuonerakennuksista, taloista ja taloryhmistä sekä asuinrakennuksien läpileikkauksia ja orsijärjestyksiä yhteensä noin 250. Valokuvaletelo näyttää, että kone on paukauttanut toista sataa kertaa. Muistiinpanovihot sisältävät neljättäkymmentä arkkia rakennuspakinaa sieltä täältä, lisäksi taikoja, loitsuja, runoja, runokatkelmia y. m. Ja päiväkirja sanoo, että matkaa on tehty Joensuusta lähdettyä hevosella, laivalla ja jalkaisin yli 2,200 km., josta jalkatanuisin n. 1,100 km. Kassakirja sitten todistaa, että kukkaroni on puskeutunut nurin päin ja työntänyt tutun ystävänsä tykkänään ulos, joten siellä ei siis enää ole Mattiakaan. Kertoo se myös, että Karjalan kankahille oli kolmet pohjat kengistäni jäänyt ja vielä, että karjalaisten epämukavat rattaat olivat muutamasta vaatekappaleestani varastaneet pari pientä palasta ja hieroneet niistä nuuskaa.

Ja sitten minut kotona punnittiin ja varsin köykäiseksi ja kutistuneeksi löydettiin. Sanoivat sentään, että kaulanikamani olivat lisääntyneet ainakin yhdellä ja itse tunnen, että jäseneni ja kantani ovat matkalla vahvistuneet, jonka mielelläni myös merkitsen tulopuolelle.

Ja tulopuolelle, jopa ensimmäiseksi vienniksi keräysteni jälkeen, merkitsen sen, että sain viettää vapaan kesäkauteni, vapaassa jumalan luonnossa Karjalan kankahilla, retkeillä miltei kautta koko Karjalan, pohjoisimmasta sopukasta Laatokan rannoille saakka, nähdä Pohjois-Karjalan uljaat vaarat ja Raja-Karjalan jylhän kauniin luonnon, soudella kauniita salojärviä, tutustua hilpeiden salolaisten ko-

ruttomaan elämään, ja ennen kaikkia: nähdä kuuluimmat, nykyään elävät runolaulajamme omassa ympäristössään, kuulla heidän nokisessa savupirtissään kanteletta helkyttelevän, kuulla heidän soinnukasta kieltään, samoilla heidän laulukkailla saloillaan . . . Sieltäpä jäivät muistot, jotka eivät hevillä mielestä lähde.

XXIX.

Uuno Karttunen, Kaarle Aksel Gottlundin runonkeräykset.
Hinta: 1 m.

XXX.

Arvid Genetz, Unkarin ensi tavuun vokaalien suhteet suomalais-lappalais-mordvalaisiin. Hinta: 25 p.

XXXI.

Frans Äimä, Äänneopillinen tutkimus Tytärsaaren murteesta. Hinta: 1 m. 25 p.

XXXII.

Lauri Suomalainen, Jaakko Fredrik Lagervall. Hinta: 75 p.

XXXIII.

E. S. Yrjö-Koskinen, Suomenkielen synonyymeja II.
Hinta: 50 p.

XXXIV.

Kustavi Grotenfelt, Moniahta lehti Suomen sivistyshistoriaa. II. Hinta: 75 p.

XXXV.

Heikki Ojansuu, Karjalan äänneoppi. Hinta 75 p.

XXXVI.

Elsa Lindström (Rydman), Äänneopillinen tutkimus Jaakko Suomalaisen virsikirjan kielestä. Hinta I: —.

XXXVII.

Henricus Florinus, Wanhain Suomalaisten tavalliset ja suoliset Sananlascut. Hinta I: —.

XXXVIII.

Harry Streng, Konsonanttiyhtymä ts suomen kielessä.
Hinta 75 p.

XXXIX.

Nanna v. Fieandt, Kaksi konsonanttia sanan alussa suomen kielessä. Hinta 75 p.

XL.

Tekla Teivaala, Virolaisista paikannimistä 1200-luvulla.
Hinta 50 p.

XLI.

A. Hämäläinen, Epifanij Viisaan tiedot Pyhästä Tapanista ja syrjääneistä. Hinta 75 p.

Maantied. 2.

